

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1953

ГОДИНА V

Генералмајор ПЕТАР ТОМАЦ¹⁾

ОДНОС ПОЛИТИКЕ И СТРАТЕГИЈЕ

Још увек је корисно прилазити односу између политike и стратеџије кроз Клаузевицеве мисли. Али се при томе не смемо задржати само на најпопуларнијој његовој дефиницији да „рат није ништа друго до државна политика продужена другим средствима“. Овако непотпуно формулисана мисао о односу стратеџије и политike често је давала повода за свесно или несвесно доношење погрешних закључака. Друга његова дефиниција да „рат није ништа друго него наставак политичких односа уплитањем других средстава“ је много јаснија. Из ње видимо да је рат инструмент политike, а никако нешто самостално. На другим mestима Клаузевиц још јасније наглашава подређеност стратеџије политици: политика даје рату карактер и димензије; она не поставља претстраже и не води патроле, али има пресудну реч на ратни план, па често и на план битке; била би бесмислица ставити ратна средства на расположење војсковођи да на основу њих створи план за рат или ратни поход са чисто војничког гледишта; чисто војничко гледиште се уопште не може схватити; могло би се разумети да политика зајути чим плане рат једино онда када би се ратови водили на живот и смрт само из чистог, апстрактног непријатељства, а не за политичке циљеве; бесмислено је подређивати политичка гледишта војним када је политика створила рат. Али Клаузевиц није ропски подредио стратеџију политици. Политичко војство — каже он, мора донекле познавати ратоводство; у сваком поједином случају, војсковође могу тражити да политика не дође у сукоб са природом свог средства, али ма колико њихове интервенције имале утицаја, могу се схватити само као модификације циљева политike; сукоб између политичких и војних интереса није у природи

¹⁾ У сарадњи са пуковником Радованом Соколом и пуковником Томиславом Чуљатом.

саме ствари, а тамо где наступа, израз је недостатка увиђавности; теориски се не може замислiti да политика поставља рату немогуће захтеве, јер би се то косило са природном и неопходном претпоставком да она познаје своје средство. Клаузевиц не говори само о спољној политици, како су то неки на силу протумачили, него о целокупној државној политици. Рат једне заједнице, наглашава он, произилази увек из датог политичког стања; поред осталог, рат бива одређен обостраним карактером народа и влада.

Ове Клаузевицеве идеје су очигледно надахнули револуционарни и Наполеонови ратови, када је однос између политике и ратоводства постао јаснији него ikада раније. Такве идеје налазимо у недореченом облику и код других писаца, његових савременика и претходника. Неке се преносе чак из претходног, предреволуционарног периода. Друштвене епохе задиру једна у другу чак и онда када их раздвајају такви драстични преломи као што је Француска револуција. Нове мисли ничу из нових односа који се стварају у крилу старе епохе и на мање, попут муње, разгоне мрак будућности. Али је тек Клаузевиц тим новим погледима дао класичан облик који их чини толико уверљивим.

Клаузевиц није трагао за пореклом ратова. Он их је просто сматрао законитим средством државе. Али су Маркс и Енгелс бацали много више светла на ово питање. Студирајући људско друштво, открили су да социјалне и политичке институције произилазе као надградња из производних односа, а ови из производних снага. Другим речима, државна власт осигуруја постојећи друштвени поредак, или тачније, она је орган водеће или експлоататорске класе која влада производним средствима не само у одговарајућој етапи развоја производних снага, него и даље, када нове производне снаге већ захтевају нове односе — све док не буде оборена револуцијом и замењена новим установама у складу са новом економском основом. Дакле, корене ратова треба тражити у класном друштву и њихову појаву везати неразрешиво за експлоатарску класу. Развијајући даље ову мисао, Лењин је дао основе за теорију о праведним и неправедним ратовима. Он је проучавао политику коју је дотична држава водила до рата, дакле, политику која је довела до рата; ако је била империјалистичка, онда је рат био империјалистички и неправедан; ако је била ослободилачка онда је рат био ослободилачки и праведан. Прогресиван или праведан рат по Лењину не мора да буде одбранбени; није ни важно ко је први напао. Тако су Маркс, Енгелс и Лењин проширили и продубили Клаузевицеве идеје о односу политике и рата и дали им нов квалитет.

*

* * *

Ове поставке, које су овде дате у сасвим сажетом облику, претстављају само теориску срж питања о односу политике и стратегије. У пракси, међутим, највише ћемо на више његових аспектата који стварају посебне практичне проблеме. У овој области згодно је да се анализа праксе (историје) отпочне са француским револуционарним ратовима. Разуме се, да су Клаузевиц и класици марксизма-лењи-

низма при формулисању својих поставки имали у виду све историско искуство које им је претходило, али ће нам историска анализа француских револуционарних ратова омогућити да правилније оценимо њихове мисли и да боље осветлим посебна, практична питања односа политike и стратегије којима се они нису бавили. Можда никад раније није било толико јасно колико је рат средство политike и колико односи између ње и стратегије зависе од друштвених и политичких снага.

Француска Законодавна скупштина 1792 године није објавила рат Аустрији само са циљем да се туче и ослаби главни непријатељ пре но што се оствари наговештена европска монархиска коалиција, него и да се у земљи униште врло активне реакционарне силе које су биле повезане са спољним непријатељем. Рат је, дакле, за Француску био прогресиван и оправдан, иако га је она објавила. Требало је само да и стратегија буде офанзивна да би била у складу са политиком, али се ова није побринула да створи повољне стратегиске услове за вођење офанзивног рата. Идеје Старог режима да су војска и рат искључива брига краља, који је тада још увек био формално шеф државе, и да немају никакве везе са грађанским животом, биле су још увек врло живе, па, природно, у прво време није могло бити дољно везе између нове политike и старе стратегије. Отуда је и генералима остављена врло велика слобода у вођењу операција. Они су забележили значајне успехе, али победе код Валмија и Жемапа 1792 године значе само да је Стари режим још послужио према слабом аустро-пруском ратоводству. Већ идуће, чувене 1793 године, када је формирана моћна Прва коалиција против републиканске Француске, настају порази на граници, а унутра побуне. Било је јасно да је стара стратегија ишла у раскорак са новом политиком, да се није могла оставити потпуна иницијатива генералима на терену, преузетим мањом из Старог режима коме су више нагињали него Републици, ако већ нису били отворени издајници, и који нису били способни да схвате и искористе потенцијалну снагу одушевљених маса бораца које је Револуција ставила под њихову команду. Тада је стратегиско вођство рата поверено Одбору јавног спаса који ће пројектовати и прописивати операције, док ће комесари Конвента, претставници „једне и недељиве Републике“, одлазити армијама да контролишу извршење и да на рат пренесу динамизам Револуције. Снабдевени изузетним правима, могли су да ухапсе и ставе под суд комandanте армијај ако су се огрешили о своје дужности. Тако се лекари, адвокати, уметници, а у најбољем случају официри нижег ранга, стављају изнад комandanата армија. „Било би то смешно у неко друго време; било је то ефикасно и страшно. Стране силе су се томе ругале у почетку, али су ускоро престале да се смеју“.²⁾ Нико не може спорити Одбору јавног спаса што је узео тако енергично рат у своје руке у оно најкритичније доба Револуције и што је зашао чак и у делокруг камandanата армија. Али резултати, ма колико били позитивни, не могу да избришу незгоде које је рађало толико централизовано ко-

²⁾ H. Martin, *Histoire de France*, IV, стр. 72.

мандовање. За време владе Директоријума команданти армија имали су много вишне иницијативе, али је у то доба рат био исклизнуо из руку политike и постао средством неограничене Бонапартине амбиције коју је он умео да усклади са интересима крупне буржоазије. До бонапартизма или цезаризма долази онда када стратегија схваћена шире као целокупна војна активност, у рукама вештих војсковођа изађе из своје подређене улоге да би се наметнула државној политици, разуме се у интересу и са подршком одговарајуће друштвене класе.

У Америчком грађанском рату (1861—1865) за ово питање је од интереса само Федерација (Северних држава). Ту је, у почетку, цивилна власт управљала операцијама и поред протеста комandanата. Тачније речено, Конгрес се преко свог Војног одбора мешао у операције, захтевајући да се на војишту предузме ово или оно. То је било као неко парламетарно издање дворских ратних савета XVIII века који су одлучивали о операцијама на стотине километара далеко од војишта. Појављује се неко време чак и Савет генерала, који већином гласова одлучује о плановима комandanата на терену. У том првом периоду рата претседник Линcoln је неодлучан и поводљив. Последице су биле непотребни порази и неуспеси. Велика надмоћност Севера у људима, новцу и материјалу није годинама могла да дође до изражаваја. Равнотежа између политike и стратегије постићи ће се тек када се Линcoln буде трагао из душевне кризе, енергично узео рат у своје руке, а операције оставио увиђавности генерала. Преокрет обележавају његове речи генералу Гранту приликом предаје дипломе врховног комandanта: „Ова највећа част доноси Вам велику одговорност; земља има поверење у Вас и божјом помоћу ће Вас подржати“.³⁾ Ако елиминишишемо конвенционалну фразу о божјој помоћи, Линcoln обећава Гранту слободу акције на војишту и подршку владе, што је и одржао. Отада је Линcoln водио рат, а Грант операције.

У неуставним монархијама се односи политike и стратегије постављају друкчије него у парламентарним земљама. Апсолутни и полуапсолутни владари обједињују у својој личности политику и стратегију или, прецизније, они треба да у својим одлукама мire интересе једне и друге — ако већ нису уједно били непосредни руководиоци обе делатности као Фридрих II (Велики) и Наполеон I — али су чешће рушили равнотежу, поводећи се јаче за утицајем саветника једне или друге стране. Ипак, у случају Пруске уочи рата 1866 постоји позитиван пример сарадње политike и стратегије. Стратегија се врло добро прилагодила политици и вазда је била спремна да се за њене циљеве ангажује с оружјем у руци. Иако се ово најчешће приписује здравом разуму краља Виљема I (1861—88), Бизмарковој јакој личности и Молткеовој увиђавности и далековидости, ипак су узроци знатно дубљи. Откако је настала у XVII веку, Пруска је била изразито војничка држава, управо сва је израсла из војничке организације. Све установе унутрашње управе никле су из тежње да се подигне војна сила, па да се искористи за освајачке циљеве. Упоредо

³⁾ H. Mordacq, Politique et Stratégie, стр. 29.

са јачањем војске, ширила се и држава отимајући земље од суседа, тако да онај савременик Фридриха II није претерао кад је тврдио да је Пруска разбојничка држава. Није, дакле, чудо што се пруска стратегија слагала са Бизмарковом експанзионистичком политиком.

Било би сасвим погрешно ако би се ова хармонија између политike и стратегије приписала Клаузевицу. Истина, Немци су му били најближи и врло много су научили од њега, много пре него други, али, ипак, ратоводство нису потчинили политици. Молтке старији је, тобож по Клаузевицу, поставио формулу *политика — рат — политика* или, другим речима, рат је продужење политike као неоспоран домен војника, а политика се, као домен државника, поново наставља после рата. Таква гледишта, за која по Клаузевицу можемо рећи да показују недостатак увиђавности, морала су у пракси до водити до сукоба између политike и стратегије. Стварно, после победе код Садове (Кенигреца, 1866), Бизмарк је хтео да закључи мир, зашто је имао пуно оправданих разлога, док је пруски Генералштаб, коме је Молтке био на челу, желео да настави рат све до потпуног пораза Аустријанаца. Краљ, као шеф државе, дао је овога пута Бизмарку за право. Да би смањио Бизмарков утицај на ток идућег рата, Молтке га 1870/71 искључује из оних периодичних саветовања која су одржавана у Врховној команди под краљевим претседништвом. Тако се Бизмарк, претседник владе и министар иностраних послова, покретач тога рата, налази у Врховној команди уз свог суверена, али се о војној ситуацији мора распитивати код трећих лица, јер га Молтке о њој не обавештава. Овога пута је до сукоба дошло по питању бомбардовања Париза. Бојећи се међународних компликација, Бизмарк је тражио да се бомбардује град Париз не би ли се раније принудио на капитулацију и тако окончao рат. Молтке се томе противио, наводећи материјалне тешкоће, али су неки тврдили да је то било из филантропских разлога, да би учинио по вољи неким утицајним дамама које су желеле да се сачува „престоница света“. У крајњем резултату је бомбардовање закаснило, па није дало очекиване резултате.

После тога рата немачки војни писци су на том питању постали још радикалнији. Блуме⁴⁾ тврди да су војни разлози меродавни за ток рата; у рату се политика, у облику дипломатске акције, тобож има да брине само како ће појачати сопствену, а ослабити противничку страну. Он никде не допушта да политика може имати утицаја на ток операција. Фон дер Голц⁵⁾ прости искључује политику у доба рата, али је од већег интереса његова аргументација: знајући врло добро да је то сасвим противно гледишту Клаузевица, чији ауторитет тада у Немачкој није могао да буде оспорен, он лицемерно тврди да је Клаузевиц извео однос политike и стратегије из искуства предреволуционарних ратова, а да сада (после 1870), када ратују народи а не владе, политика има да заћuti чим загрме топови!

⁴⁾ W. Blume, Strategie, Берлин 1882, стр. 25—32.

⁵⁾ Colmar von der Goltz, Das Volk in Waffen, Берлин 1890, стр. 123—128.

Овом бесмислицом је фон дер Голц покушао да помири Клаузевица са пруским режимом. Јер, нису овде у питању настрane идеје неких војних писаца који желе да уздигну значај своје струке, него се радило о пруском милитаризму који је имао толико дубок корен и толико утицаја на политику Немачке. Прихватити Клаузевицеве идеје о односу политике и рата значило би сасвим ограничити утицај моћне војничке касте на државне послове. Став немачких генерала, без обзира да ли су руководили пером или мачем, нужно је произилазио из друштвених односа; он је био у опреци са природом рата, али се контрадикција морала прихватити да би се сачувао премоћан утицај војске на државне послове.⁶⁾

Француска је 1870 кренула у рат само делом оних снага које су могли дати њен људски потенцијал и њена привреда. Политика и стратегија су ишле у раскорак. Када су војне припреме за рат биле недовољне, онда није требало убрзавати сукоб са Прусском или се бар требало побринути за јаке савезнике. Овако се офанзивна политика, која је тежила да спречи јединство Немачке и поново афирмише примат Француске у Европи, извргла у дефанзивну стратегију. Па и тада је, све до слома код Седана, стратегија трпела због неоправданих захвата политike и више је водила рачуна о томе шта ће рећи народ Париза него шта ће урадити непријатељ. Тако обично бива када режим без шире политичке подршке западне у тешкоће, па почиње да се прибојава свог сопственог народа, о чијем мишљењу раније није водио рачуна. Не улазећи у посебан проблем да ли је после пропasti Другог царства нова Влада народне одбране заиста предузела праве мере да оправда свој назив, ипак се мора рећи да није увек налазила прави однос према стратегиском војству. Она је неповерљива према Првој лоарској армији, те често интервенише и изазива трвења која имају неповољан утицај на ток операција; њена интервенција још се теже осећа код Источне армије; међутим, на рад Друге лоарске армије, у чијег команданта има поверење, Влада утиче само онда када је то заиста потребно, тако да су извучени максимални резултати из оне тешке стратегиске ситуације. Влади народне одбране не треба спорити право утицаја на ток операција у оним тешким тренуцима, али се мора подврзи да њени подухвати нису били корисни. Политички руководиоци републиканског периода нису имали одговарајућу спрему, војничку културу и стручно знање потребно за доношење стратегских и оперативних одлука.

Не може се рећи да Французи нису извукли никакве поуке из несрћног рата 1870/71. Војници су у теорији покушали да повуку границе између политике и стратегије општом поставком да политика (влада) поставља циљеве рата дајући потребна средства, а да их стратегија (начелник Генералштаба у миру, а врховни командант у рату) остварује. То личи на Молткеова гледишта — француски писци се на њега често позивају, али ту има битне разлике: према француском схватању начелник Генералштаба подноси своје ратне планове на

⁶⁾ Немачке погледе на однос политике и ратоводства износи Freytag — Loringhoven у свом делу „Krieg und Politik in der Neuzeit”, Берлин, 1912.

одобрење влади, а у Немачкој — круни. Разлике у гледиштима с једне и с друге стране Рајне симболишу називи дела која се баве тим питањем: Немци говоре о „стратегији и политици“, а Французи обратно о „политици и стратегији“.

У Србији, 1876 године, Влада је била убеђена да треба офанзивно кренути у Босну, главном спорном предмету са Турском у то време, али није била упорна, па је попустила пред одлуком већине Војног савета да се предузме офанзива према Ништу, тј. пред одлуком која је донета на основу иначе здравог стратегиског начела да треба савладати непријатеља на главном правцу, после чега се постижу сви остали циљеви.⁷⁾ Не улазећи у критику ова два гледишта, довољно је констатовати да је српска Влада препустила војницима стратегиско војство рата, без обзира на своја уверења. Српско-бугарски рат 1885 године је само типичан пример из кога се може видети куда воде догађаји када се у неприпремљеном и непопуларном рату политика и стратегија нађу заједно у рукама неспособног владаоца.

Касније су српски војни теоретичари прихватили немачка гледишта о односима политике и стратегије, готово у исто толико радикалном облику. По С. Стокићу, политика има решавајући утицај до објаве рата, а после се потчињава војничким обзирима; када се противник савлада, односно када постаје јасно да се иде поразу, онда, политика поново добија првенство. Ж. Мишић, каснији војвода, као професор стратегије на Вишој школи Војне академије, такође је сматрао да политика долази у други ред (подвукao сам Мишић) чим почну непријатељства. Међутим, у току ратова 1912—18 српска стратегија је била у правом смислу средство политике и њој потчињена. Кад је год долазило до сукоба између војних и политичких интереса, преовлађивали су политички. После Куманова, политика је нагло упутила главнину III армије кроз Албанију на Јадранско Море (да би се велике силе ставиле пред свршен чин), без најосновнијих припрема које су тражили војни интереси, свега са по два хлеба на војника; уочи Другог балканског рата, када је бугарска армија дефиловала пред српским фронтом да би се прикупила за мучки препад који се на српској страни очекивао, војни разлози су налагали да се нападне пре но што се прикупи, али је Влада поставила захтев Врховној команди да се пошто-пото иницијатива напада препусти Бугарима, без обзира на војне последице.

У читавој пракси до Првог светског рата, најпозитивније при-мере усклађивања стратегије са политиком, која је довела до рата, дали су Пруси 1866 и 1870, а Срби 1912. Постоје овим ратовима Пруска поново пошла традиционалним путем експанзије, то је Бизмаркова политика морала наћи на пуну подршку војних кругова, главних експонената владајуће велепоседничке класе. Али је политика уједињења Немачке, која се очито могла реализовати само пруском оружаном силом, наишла и на подршку буржоазије, па и прогресивних снага за које је уједињена Немачка била предуслов за

⁷⁾ Упореди: С. Грујић, Српско-турски рат 1876—1877, Београд, 1902; Ј. Ристић, Дипломатска историја Србије, Београд, 1896.

демократску револуцију. У Србији је уочи 1912 био сав народ сложан по питању ослободилачког рата са Турцима, а Путник и његови сарадници су зналачки и реално организовали и припремили војску за извршење циљева државне политike. Али, док се у Србији врховно командовање у току операција 1912 и 1913 подређивало државној влади, у Пруској је 1866 и 1870 покушавало да узме маха и да се стави изнад политike. Видели смо да се касније та тенденција у теорији све јаче наглашавала као један од израза немачког милитаризма. У завршном делу Америчког грађанског рата нађен је такође здрав однос између политike и стратегије. Француски пример из 1870 и 1871 потврђује оно што се уочава већ 1793, наиме да је политика као врховна државна власт принуђена да се у критичним тренуцима јаче ангажује у операцијама ограничавајући слободу акције команданата на терену; али би и резултати били већи да су одговорни државници били боље припремљени за овај задатак.

*
* * *

Пред Први светски рат, у империјалистичком раздобљу капитализма, велике силе су се ангажовале у дотле невиђеној трци за наоружањем, управо, да би створиле оружану силу која ће подупрти њихову експанзионистичку политику. Иако на први поглед изгледа да је стратегија, схваћена као организација и припрема оружане силе, била у складу са потребама политike, ипак ћемо ако ближе затледамо у односе политike и стратегије наићи на противречности и трвења већ у припремном периоду рата, а још више у његовом току.

У Француској, иако су у теорији биле постављене границе између политike и стратегије којима се начелно не може ништа приговорити, ипак није ишло све глатко. У првом реду, није било координације између појединих ресора владе. Још 1905, на питање да ли му је ишта познато о војним припремама Француске, њен министар иностраних послова је одговорио: „Ви ме питате сувише. Ја вршим своју дужност и претпостављам да моје колеге чине своју“.⁸⁾ Идуће је године, додуше, образован Врховни савет народне одбране ради координације војних ресора са министарствима иностраних послова и финансија, али је генерал Жофр,⁹⁾ у чијим су рукама биле сасрећене готово све војне функције државе, још 1911 имао муке да сазна циљеве и задатке спољне политike Француске да би јој могао подесити ратне планове. Али пре њега је било још горе: начелник француског Генералштаба је тек 1909 сазнао за француско-италијански споразум од 1902 (којим се напад Италије практично искључивао), па је за све то време на Алпима предвиђао непотребну армију. Компетенције државника и војника, односно стратегије и политike, биле су уочи Првог светског рата у Француској оштро одвојене. Државници су се бранили од ингеренције војника, али за узврат мису много или никако зализили у њихову област рада.

⁸⁾ A. Tardieu, La France et les Alliances (1909).

⁹⁾ Joseph Joffre, Mémoires, I, стр. 102 и даље.

Но, и поред свега тога, Француска је за Први светски рат сагласила своју стратегију са политиком много боље него Немачка. Иако тренутно у политичкој дефанзиви, Француска је много дубље захватила у своје људске резерве и извела већу војску од Немачке, земље знатно јаче по броју становника, чија је агресивна политика била у рукама милитариста. Овај парадокс је израз нездравих политичких односа у Другом Рајху. После одласка Бизмарка, политичко тежиште је прешло на војне кругове. Политика се сада управља према стратегији. Стратегија тражи да се рат изазове 1914, а не касније када ће Русија и Француска бити спремније, не дајући политици никакве шансе да се рат избегне. Шлифенов план ставља Владу пред готову чињеницу да се гази Белгија, без обзира на последице које ће ово имати на односе са Великом Британијом, док је француска Влада мудро забранила своме Генералштабу да се у плану предвиди повреда белгиске неутралности, мада је већ било јасно да ће то Немци учинити. У Немачкој, дакле, оперативни планови модификују политику, а у Француској јој се потчињавају. Ипак, немачки војни кругови нису били толико јаки да из Рајхстага извуку све кредите потребне за њихову агресивну политику. Усто, расположива финансијска средства нису рационално подељена; за флоту је дато премало ако се озбиљно мислило на угрожавање енглеске превласти на мору, а премнога за заштиту сопствених обала и превласт на Балтичком Мору; овако се Енглеска само узнемирила и отуђила. Стицао се утисак да је немачка флота само оквир за препотентне гестове Виљема II.

Али се немачка стратегија тек у току рата уплела у политику и потпуно парализовала рад државника. Морнарица, уз подршку Врховне команде, спроводи неограничени подморнички рат против воље државника, без обзира на последице за односе са Сједињеним Америчким Државама. Када је требало извући нове снаге из народа да би се рат могao наставити са изгледом на успех, иницијатива је поново у рукама генерала и у тој за њих страној области, тако да једнострано и неспретно прилазе том сложеном и деликатном проблему. При крају рата, сва се војна сила Немачке без знања државника ставља на коцку у циновској бици не би ли се извојевала тотална победа. Када је уместо тога дошло до тоталног пораза, саопштено је запрепашћеним државницима да је дошло време да се по сваку цену обуставе непријатељства.

Видели смо да је и француско високо командовање ушло у Први светски рат са идејом да ће га водити стратегија. Жофру, врховном команданту француских армија, остављена је доиста потпунa слобода рада. Када је ту слободу једном нарочито подвукao у односу на Поенкареа, претседника Републике, Поенкаре је резигнирано записао у своме дневнику: „Армија сада има реч. Ја ћутим и покоравам се“.¹⁰⁾ Нико не може замерити Жофру што је пажљиво чувао своју слободу у вођењу операција и што се бранио од интервенција чланова Парламента и парламентарних одбора, јер би то значило пренети на бојно поље штетну праксу мешања парламентараца у извршну

¹⁰⁾ R. Poincaré, Au service de la France, том V (L'invasion), стр. 122—123.

власт или оживети ратне савете XVIII века, чији је аустрички Хофкригерат био најдрастичнији пример, одавна сахрањен са толико потсмеха. Али Жофр врло слабо обавештава Владу о догађајима. О некима она сазнаје пре из непријатељских билтена. Међутим, рат је почeo да поставља стратегиске проблеме које је могла да реши само Влада. Например, питање одбране Париза. Мада је Жофр доказивао да по тадањим стратегиским начелима битка решава све и да ће се судбина Париза решити на отвореном пољу, а не у његовим зидинама, ипак је Влада остала при своме захтеву да се париски гарнизон ојача оперативним трупама. По њеном схватању одбрана Париза имала је да буде симбол отпора Француске, као што је то било пола века раније. Касније, када су се на Западном фронту операције укочиле у рововској војни, постављају се још шири проблеми. Државници увиђају да би требало извршити већу диверзију против Турске. Доиста, ретко је која операција обећавала толико резултата одједном: боља веза са Русијом, подршка Србији, охрабрење Румуније и Грчке за ступање у рат на страни Антанте, онемогућавање Бугарској да уђе у логор Централних сила — али Жофр упорно одбија да слаби Западни фронт, и то на основу иначе здравог стратегиског принципа да се на главном војишту решава судбина рата. Сличан сукоб по истом питању видимо у исто време и с друге стране Канала. И у Енглеској је сва пажња генерала и адмирала везана за главно војиште, тако да не виде друге стратегиске могућности. Резултат таквог сукоба гледишта био је компромис и пораз на Галиполју и Балкану 1915 године. Али овде, као и у питању одбране Париза 1914, није битно ко је био у праву. Важније је уочити да ови еминентно стратегиски проблеми излазе из компетенције војника и да о њима имају да решавају државници. Није то био сукоб између политике и стратегије, него сукоб компетенција између државника и војника. Државници нису били довољно одлучни да спроведу у дело стратегиске идеје које су сматрали правилним, јер се нису осећали довољно сигурним у тој области. Касније, када им рат буде наметао све нове обавезе, у добро мери ће нестати те несигурности, нарочито када на чело француске владе буде дошао Клемансон; тада више неће бити колебања, али ће реч генерала имати понекад несразмерног утицаја. Они још увек стоје на гледишту да стратегија спада искључиво у надлежност војника, па их то наводи да закораче и у област политичара. Фошови покушаји да своје идеје о миру са Немачком наметне француској влади и Конференцији мира на начин који се не може сматрати дозвољеним, објашњава се више оваквим његовим гледањем на односе стратегије и политику него ли опојним победничким заносом који га је могао обузети. Према Клемансовљевим речима, мир о коме се тада дискутовало у Версају је за Фоша био само део војничког аспекта!¹¹⁾

У Енглеској је утицај војника на политику био одувек знатно мањи него на континенту. То се најбоље објашњава њеним географским положајем. Тамо није било врховних команданата или свемоћ-

¹¹⁾ G. Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victoire*, Париз 1930, стр. 101—113, 219.

них начелника штабова којима се у рату поверавала судбина земље као у Француској или Немачкој. Истина, Велика Британија је ратовала по целом свету осим на матичним острвима, али само експедиционим корпусима који се сви заједно нису могли ставити под једну команду, па није долазило до велике концентрације војне власти. У суштини се ни у Првом светском рату није ништа изменило, иако је експедициони корпус у Француској достигао милионске бројке, а домаћа флота била огромна. Ипак је у британском Кабинету и у Ратном савету утицај Киченерове моћне личности био толико јак да влада није могла узети рат у своје руке. Његовом несразмерном утицају треба највише захвалити што напад на Дарданеле, 1915 године, није одмах у почетку изведен хармоничном акцијом флоте и војске. Али, и после њега, у доба владе Лојд Џорџа,¹²⁾ било је трвења између државника и војника, која су ницала претежно из неодлучности и не-компетенције првих или неувиђавности других.

После пораза Лудендорф је покушао да у своме делу *Ратоводство и политика*¹³⁾ теориски оправда став немачке Врховне команде према влади Рајха. Он се још увек држи Клаузевица — његов ауторитет у Немачкој је још огроман, али га коригује апсурдном поставком: „Рат је спољна политика другим средствима. Уосталом, сва политика има да служи рату“. Неколико година касније у свом делу *Тотални рат*¹⁴⁾ потпуно одбацује Клаузевица и проглашава да се политика има сасвим потчинити стратегији, да војсковођа — кога ставља изнад министра рата и изнад шефа политике — треба да узме рат у своје руке. Уствари, такав војсковођа је германски војвода из доба сеобе народа. У модерно доба Лудендорфов војсковођа, који је изнад свих, може да буде само диктатор, крунисан или не. Међутим, у Лудендорфовој машти војсковођа је био професионалан војник који одговара свом задатку само ако му се народ потчини без резерве, неупоредиво више него што је немачки народ био њему потчињен у Првом светском рату.

У почетку Првог светског рата у Србији се не нарушава хармонија између политике и стратегије која се тако добро одржавала у Балканским ратовима, нити долази у питање приоритет политике. После Церске битке Савезници, а нарочито Руси, траже да српска војска предузме офанзиву у Срем. У стратегиском смислу то је значило излагање српске војске великим ризику, без изгледа да ће такав акт самопожртвовања имати одговарајући утицај на операције Француза или Руса, али су крупни политички разлози ипак налагали да се удовољи захтеву Савезника. Годину дана касније, уочи бугарског напада, српска Врховна команда је планирала превентиван удар на Бугаре, али је Влада то спречила на захтев Савезника.¹⁵⁾ Српска по-

¹²⁾ David Lloyd George, War Memoirs, Лондон 1929.

¹³⁾ Erich Ludendorff, Kriegsführung und Politik, Берлин, 1922, стр. 23. Видети и његово дело Meine Kriegserinnerungen, Берлин, 1920.

¹⁴⁾ E. Ludendorff, Der Totale Krieg, Берлин, 1936, стр. 10. За критику Лудендорфа су од значаја радови Н. Delbrück-а: Ludendorff, Tirpitz, Falkenhayn (Берлин, 1920) и Ludendorffs Selbstporträt (Берлин, 1922).

¹⁵⁾ Види: Велики рат Србије, књига VIII и Јован Јовановић, Стварање заједничке државе СХС, Београд, 1928.

литика је познавала своје средство и није долазила у сукоб са његовом природом, остављајући Врховоној команди врло много иницијативе; она јој је 1914 године препустила да донесе и одлуку о напуштању Београда. Међутим, касније, у току рата, код неких војних кругова осећа се тенденција за стављање Владе под своју контролу, која је, уз друге моменте, после рата одвела у диктатуру двора. Отуда се, и поред позитивне ратне праксе, после Првог светског рата, у југословенској војној књижевности поново истиче гледиште да од почетка рата првенство припада стратегији, да су за употребу оружане силе меродавни само војнички обзири и да сви други губе своју важност.¹⁶⁾ Ова идеја о одвајању стратегије од политike и о приоритету прве у ратно доба конкретизовала се у чињеници да је начелник југословенског Генералштаба одговарао за ратне планове непосредно круни, а не Влади, као и у Другом Рајху.

У свему, Први светски рат је дубље зашао у народ, више него и један пре њега, тако да се на обеја странама, код Савезника и Централних сила, види јасна тенденција брисања граница између политike и стратегије. Ако је раније реч „политика“, у вези са ратом, имала више призвук спољне политike, сада је сасвим јасно да се ту ради о читавој државној активности. Ратна стварност је императивно тражила да крупне стратегиске одлуке доносе исти људи којима је била поверена сва државна политика, јер се без ње нису могле остварити. Али док је код Централних сила, а нарочито у Немачкој, Врховна команда задирала у прерогативе владе, дотле су код Савезника владе сасвим оправдано залазиле у овај домен који се још у почетку рата сматрао као неприкосновено поље рада врховних коменди.

*

*

*

Тенденција изједначавања стратегије са политиком осећа се још јаче у Другом светском рату. Сасвим је природно, и у духу Клаузевицевих начела, да је у Трећем Рајху политика потчинила стратегију, али се при томе јасно види да је политика под сувише јаким утицајем стратегије, управо под утицајем идеје која се повлачи још од једне друге Клаузевицеве мисли, наиме, да се ратови решавају само силом. Хитлерова политика је била сва у служби стратегије, али је при томе занемаривала своје властите интересе. Потсетимо се само на мирољубива уверавања која су дата Белгији и Холандији уочи 10 маја 1940 да би се олакшао стратегиски пропад, без обзира на морални и политички ефект такве нечувене дволичности. Схваћено шире у томе погледу нема битне разлике између оба светска рата. И један и други је у Немачкој припремила и водила иста класа. У историји, можда, нема уверљивијих доказа о правилности марксистичког гледања на узроке ратова. Први светски рат је за интересе те класе водио Генералштаб стратегиски и политички, а Други — Хитлер, политички и стратегиски. Оба су вођена на исти начин, потчињавајући политичке

¹⁶⁾ М. Раденковић, Стратегија, стр. 26, а за њим и Ј. Марић, Стратеџија, стр. 35.

интересе војничким интересима на темељу претпоставке да се рат добија или губи искључиво на боишту, уз једину нијансу да су се војници у Првом сувише уплатили у политику, а да се Хитлер у Другом сувише мешао у стратегију, па чак и оператику, прогласивши себе командантом Војске (*Heer*) да би лично могао водити операције на копну. Ту је узрок његовог сукоба са генералима, а не у принципијелном ставу према рату или према политици Немачке.

Пошто се апсолутне монархије ослањају претежно на војску, или, тачније, на активни официрски кадар, то се код њих задирање стратегије у политику нарочито запажа. За то нам Јапан даје леп пример у Другом светском рату. Мучки напад на Перл Харбур је имао за циљ да једним ударом поремети однос снага на Пацифику како би се створили предуслови за операције јапанске морнарице. Војнички принцип — туки најпре главну непријатељску снагу — био је у основи здрав, али су при томе занемарени политички моменти: изгубљено је из вида да напад на низоземске, па чак и на британске поседе на Пацифику, не би аутоматски увекао САД у рат, јер би и тада Рузвелт морао да савлада јак отпор изолациониста, па ако би и ступиле у рат, то не би учиниле са оним еланом и одушевљењем које је изазвао неочекивани напад на Хаваје. У крајњој линији, јапански почетни успех ишао је на руку противницима.

Првенство политике није долазило у питање у западним демократијама, али се између оба светска рата ни у Француској ни у Енглеској не може уочити да је политика асимиловала стратегију као своје природно средство. Иначе, оне не би допустиле да њихова политика одржања постојећег стања у Европи буде лишена војних санкција. Другим речима, оне не би допустиле да их Немачка толико претекне у наоружању. Посебице, у Француској не би дошло до тога да офанзивна политика (настојање да се одржи превласт француског утицаја у Средњој Европи је у крајњој консеквенцији била офанзивна политика) буде праћена дефанзивном стратегијом, која се огледа не само у Мажиновљевој линији него у целокупном ставу француских војних кругова према ратној вештини. Разуме се, узроке овим опречностима треба, углавном, тражити у утицају реакционарних кругова који нису били склони рату са Немачком, верујући да ће своје класне привилегије најбоље сачувати ако фашизам буде триумфовао у Европи.

Сагласности између политике и стратегије није било на Западу ни у првој фази рата. Одлука Далдјеа, претседника француске владе, да се оружаном интервенцијом подржи Финска против Совјетског Савеза, није се заснивала на процени стварних стратегских могућности, јер такав подухват војнички није био изводљив. Не може се стећи утисак да је та одлука донесена после зрelog разматрања на бази мишљења одговорних шефова оружане силе, мада је поуздано да се ови нису противили. Она се може схватити само као монструозна интрига да се искористе симпатије маса за малу Финску, жртву одвратне агресије, ради образовања крсташког похода против „комунизма“, коме би се пре или после прикључила и Немачка, јер се три ратујуће стране не могу замислити. Реалнији Енглези су одмах од-

бацили овај фантастичан пројекат, мада је код њих било врло јаких реакционарних снага које су прижељкивале рат са Совјетским Савезом. Чудна би била и француска одлука да се одбаци енглески предлог о минирању Рајне, тобоже да се Немцима не пружи изговор за репресалије, када се не би могла објаснити тенденцијом да се не покидају сви мостови са Немачком. Није било ни погодног органа за вођење рата. Француски Ратни комитет је био сувише гломазан. Догађаји, који су се тако муњевито ређали почев од 10 маја 1940, сасвим су га потисли у позадину. Није више било времена да се дискутује. Одлуке се просто намећу претседнику Владе који је због тога био принуђен да прими и ресор народне одбране. Гамлен, а касније и Веган, имали су слободу оперативног одлучивања, уколико је још постојала у оној безнадежној ситуацији, али су при томе били у најтешњем контакту са шефом Владе. Присан додир са Владом је био потребан да би се дипломатским путем осигурало и садељство Енглеза, у првом реду британских експедиционих снага које се тада нису више тако аутоматски покоравале француској Врховној команди којој су биле потчињене, а можда још више да одговорност за последње часове Треће Републике не остане на подређеним личностима.

Ни у Енглеској се у почетку није могао створити погодан орган за вођење рата. Чемберленов Ратни кабинет од 11 министара очигледно је био прегломазан. Отуда се појавио Одбранбени комитет Ратног кабинета, као уже тело, но које није било доволно надлежно за доношење одлука. Оно је било зависно од Војног координационог комитета, тј. ресорних министара војске, морнарице и ваздухопловства под претседништвом министра за координацију одбране, који су, као принципијелно грађанска лица, били зависни од својих начелника штабова. Начелници штабова нису имали никакве командне, па ни административне власти, али су њихова колективна мишљења имала врло велики утицај, јер је њихов колегијум у тој сложеној хијерархији био једини стручни орган.

Овако сложен систем није могао функционисати када је требало доносити тренутне одлуке у акцијама у којима су била ангажована сва три вида оружане сile. У операцијама у Норвешкој, почетком пролећа 1940, на британској страни имали су своју реч седам генерала (адмирала) и три министра, али ниједан од њих није био одговоран ни за планирање ни вођење операција. У крајњој линији, требало је да се то мноштво различитих гледишта помири у коначним одлукама претседника Владе, али његова енергија и компетенција нису одговарале том задатку. Отуда је, под притиском догађаја, у мају 1940, дошло до веће концентрације војне власти у рукама Черчилла, првог лорда Адмиралитета (министра морнарице), коме је Чемберлен поверио стратегиске одлуке које су се односиле на сва три вида оружане сile, дакле део своје уставне одговорности. Али се одговорност за вођење рата не може пренети на другог, или бар не задуго. Ускоро је Чемберлен морао уступити своје место Черчилу, који је сада, као претседник Владе, имао стварну власт на целој британској позорници рата. Истина, Ратни кабинет, који је био сведен на свега пет чланова, био је одговоран за вођење рата (остали чланови

Владе су одговарали само за рад својих ресора), али је то у пракси препустио своме претседнику. Парламент, коме је Влада била одговорна, није имао никаква удела при решавању стратегиских проблема. Стратегиске одлуке доносио је сам Черчил у својству министра претседника и министра одбране. Ратни кабинет и Парламент су га вишем подржавали него контролисали. Непосредно под њим је радио Комитет начелника штабова као саветодавни и извршни орган. Министри војске, морнарице и ваздухопловства престају да буду одговорни за стратегиске одлуке и за вођење операција, они задржавају само организацију и администрацију. На тај начин, политика и стратегија Велике Британије дошли су у једне руке. Већа концентрација власти није се могла замислити у земљи типа западне демократије.

Однос између Черчила и команданата на терену није био стереотипно једноличан. У директиви од 16 августа 1940, упућеној главном команданту на Средњем Истоку (генералу Вевелу), Черчил обухвата цео одбранбени проблем, залазећи чак и у тактичке детаље. Неколико месеци касније, он оставља Вевелу велику слободу у припремању и извођењу офанзиве која ће крајем 1940 избацити Италијане из Египта и Киренажке, али је обуздава да би у делти Нила створио стратегиску резерву за интервенцију у Грчкој. Крајем септембра 1940 остављена је слобода поморским командантима пред Дакаром да ли ће напасти град или не, јер се из Лондона није могла проценити она врло нестална ситуација. Некад су војни интереси имали приоритет над политичким, као у лето 1940 при уништењу француске флоте у Орану и Мерс ел Кебиру, некад политички над војничким, као при одашљању британских снага из Африке у Грчку почетком 1941, или при подржавању четника, војних савезника британских непријатеља. Али је најчешће било врло тешко разликовати војне од политичких интереса. Било је, разуме се, и трења, али не и покушаја да се генерали наметну Влади. Уопште, могло би се рећи да је британска влада водила рат решавајући сва крупнија стратегиска питања, а да су британски команданти на терену имали онолику слободу акције колико је било неопходно.¹⁷⁾

Питање односа између политike и стратегије у САД било је много простије. Ту је претседник и шеф државе и претседник Владе, а у исто време и врховни командант свих оружаних снага. Рузвелт није себе сматрао војним ауторитетом, али је морао да доноси најважније стратегиске одлуке, јер друге уставне личности или установе није било. У томе су га помогали начелници штабова три вида оружене сile, а и друге званичне или незваничне личности у које је имао поверења. Тврди се да само неколико пута није прихватио гледиште својих начелника штабова. Он је имао већу уставну власт и одговорност од Черчила, али ју је мање користио у односу према својим начелницима штабова или командантима на терену.¹⁸⁾

¹⁷⁾ Много података о односу политike и стратегије у В. Британији у Другом светском рату даје W. Churchill у свом делу „The Second World War”, нарочито у II и III књизи.

¹⁸⁾ Добрих података о томе има Robert E. Sherwood у делу „Ратне тајне Бијеле куће”, Загреб, 1952.

Врло је тешко прозрети однос између државника и војника у Совјетском Савезу. Његови стратегиски проблеми у Другом светском рату били су знатно простији од енглеских и америчких, сводили су се само на два копнена фронта, један стваран на западу, а други евентуалан на истоку. Управо, сва се активност одвијала на немачком фронту, на непрекидној линији од Белог до Црног Мора, више у оперативној него у стратегиској сфери. Према томе, могло би се закључити да су главну реч водили генерали — команданти на терену или у Врховној команди где се, изгледа, нарочито истиче њен начелник штаба у првом периоду рата, маршал Шапошњиков. Када је требало координирати рад неколико фронтова (група армија) према истом објекту, онда се појављују делегати Врховне команде, као Жуков код Москве и Стаљинграда, који, без великих штабова, на лицу места воде операцију. У рукама Стаљина, шефа државе и врховног команданта, је у крајњој линији била политика и стратегија, као у апсолутним монархијама, али кроз вео обожавања који застире његову личност, тешко је утврдити његову праву улогу у ратоводству. Но, при ближој студији оскудних совјетских података и страних сведочанстава из Русије у доба рата, стиче се ипак утисак да је његова улога у пројектовању и вођењу операција била знатно мања него што желе да претставе званичне совјетске публикације.

У нашем Народноослободилачком рату, све до првог заседања АВНОЈ-а, Врховни штаб је био највиши политички и војни орган, али то не значи да је постојао приоритет стратегије над политиком, већ њихово јединство. Врховни штаб се идентификује, ако не формално, а оно стварно са највишим органом Партије, првенствено у личности друга Тита који је у исто време Врховни командант и секретар Централног комитета. Партија је била носилац политike Народноослободилачког рата, или још шире, била је претставник политичке воље југословенских народа који су то потврдили ступањем у борбу под њеним вођством. Јединство политике и стратегије, схваћене најшире као целокупна војна активност, не нарушава се ни касније када нас настају посебни политички органи који преузимају цивилне функције Врховног штаба. Политика, схваћена такође у најширем смислу, у току целог Народноослободилачког рата задирала је дубље у операције, него ма где другде, па је чак понекад водила патроле и постављала претстраже. Неумитне реалности сливале су Војску, Партију и народ у нераздрживо јединство. Код нас су се стратегије и политика потпуно изједначавале у марксистичком смислу јединства власти.

У томе светлу треба посматрати и институцију комесара у најшој војсци. Они нису имали задатак да контролишу команданте, као у Француској 1793, него да спроводе политичку линију Партије кроз врло сложену проблематику којој се команданти нису могли сасвим посветити. Командант и комесар нису били претставници двеју власти него јединствене власти саглашавајући њена два поља рада. Ипак се никад не губи из вида да је стратегија или војна активност само део

политике. У својој директиви Покрајинском комитету Македоније,¹⁹⁾ друг Тито каже овако: „Однос мора бити постављен тако, да Партија стварно буде руководилац, али да то не кочи самосталност и иницијативу војне команде и да буде обезбиђено спровођење партиских директива, а, с друге стране, да војна команда по свима питањима има сигуран ослонац и помоћ од партиске организације као руководећег фактора Народноослободилачке борбе“.

*
*   *

Историска анализа последњих сто педесет година потврђује нам без изузетка поставке класика марксизма о рату. Кроз њих се једино може правилно разумети однос политике и стратегије. Тамо где владајућа класа има ширу политичку подршку маса, стратегија је заиста средство опште државне политike. То се јасно види у Француској 1793—94, па и у републиканском периоду рата 1870—71, посебно у Србији 1912—18 где су класне разлике биле тренутно потиснуте у позадину општим националним интересом, а још више у Народноослободилачком рату где су општенационални и социјални интереси широких маса довели до Народне револуције. Тамо где је политичка платформа водеће класе била сасвим уска — као у Немачкој 1914 — 1918 — није могло бити ни сагласности између политике и стратегије. Између тих екстрема, наравно, има много нијанса одређених и другим објективним и субјективним чиниоцима. Упоредо с тим, историска пракса нам указује да развојем производних снага ратови постају све општији хоризонтално и вертикално и да се на овај или онај начин мора осигурати учешће свих народних маса. Док се код Клаузевица осећа да су политика и стратегија две одвојене области у одређеном односу, оба светска рата их испреплићу у нераздруживу целину.

Уствари, политика обухвата све друштвене (државне) активности, док је стратегија, схваћена шире, као организација и употреба целокупне оружане сile, само један њен део. Ако политику претставимо графички као круг, онда ће тај круг имати много сектора који претстављају посебне области рада, као спољну политику, унутрашњу политику, финансије, индустрију, просветну политику и многе друге, а међу њима и стратегију. Сви се ти сектори својим врховима састају у центру круга или у рукама тела или личности одговорних за општу државну политику, вршећи и у миру и у рату јак утицај један на другог. Иако оружана сила има у рату толико упадљиву улогу, ипак се њој не може подредити државна политика, тј. све остале државне активности. Она остаје и даље само једно од средстава државне политike. Дакле, погрешно је ако се у миру или рату шири појам стратегије тако да она покрива целокупну државну политику, како се то понекад чини на Западу.²⁰⁾ Таква гледишта, ма

¹⁹⁾ Јосип Броз Тито, Стварање и развој Југословенске армије, I, стр. 210.

²⁰⁾ Ерл, Творци модерне стратегије, Београд 1952, стр. 2—3.

од куда долазила, сасвим се приближавају Лудендорфовом тоталном војсковођи. То би значило бркање стратегије као појма о организацији и употреби оружаних снага, са појмом вођења рата, што је ствар политике као целине. Када, например, спољна политика привуче неког колебљивог савезника или када неког потенцијалног противника држи по страни, тј. у неутралности, онда је то акција општедржавне политике коју спроводе одређени органи, а не акција стратегије, па макар била при томе употребљена и претња оруженом силом. Између политике, схваћене овако широко, и стратегије — дела њене делатности — не може да буде супротности, јер политика не може доћи у сукоб са самом собом. У односу на политику и стратегије данас више не може бити говора о приоритету као у доба Клаузевица, него о њиховом идентитету.

Ипак, стратегија, узета шире, тј. као скуп свих војних активности, има своју посебну област рада као и свака друга државна активност. Но, ако бисмо стали на гледиште да у тој области, дакле у питању организације и употребе војне сile, могу доносити судове или одлуке само професионални војници, онда бисмо тиме отворили главни извор сукоба између политике и стратегије. Одговоран државник мора да решава о многим војним питањима, као што одлучује о свима важнијим питањима свих ресора. На војном сектору то ће бити првенствено из у же области стратегије, али може бити и из делокруга рада који по нашој дефиницији спада у оператику или тактику. При томе није важно у коликој је мери државник консултовао и послушао своје војне саветнике; главно је да је одлука нужно његова и да он за њу сноси пуну одговорност. Битно је уочити да се стратегија у склопу општедржавне политике може посматрати као посебна област, али да се рад државника не може задржати на њеним границама.

Државници би требало да решавају само она војна питања која им објективно припадају као саставни део њихове функције, другим речима, она питања која војници не могу да реше, било што не контролишу све компоненте проблема, било што немају доволно политичке или административне моћи да своја решења спроведу у дело. Али се ова идеална теориска граница у пракси прекорачује у оба правца: негде се интервенција државника осећа превише, а негде премало. То, у првом реду, зависи од карактера власти, а затим од заинтересованих личности, од њихових односа и од много других момената који се могу уочити тек приликом конкретних анализа.

Но, сукоби између политике и стратегије на субјективном пољу не само што су могућни, него и чести; они нису само плод неувидљавности, како каже Клаузевиц, и не могу се сами по себи решити изменом и изједначавањем гледишта, као у неком „клирингу“, као што каже Черчил²¹⁾, где би се разне релативне вредности могле утврдити и међусобно измирити. Например, ако је инвазијом Белгије 1914 године требало омогућити уништење француске војске једним јединим ударцем, онда се — под претпоставком да ће се у томе стварно успети —

²¹⁾ В. Черчил, Светски рат I, стр. 480.

могла занемарити тренутна интервенција Енглеске, а могло се и пркосити светском јавном мњењу, када се већ стајало на гледишту да су међународни уговори обична парчад папира, а ако се није веровало у потпун успех маневра десним крилом — онда никако. Али, пошто нико није морао доказати да ли ће овај маневар успети или не, било је места за оба гледишта. Такве крупне проблеме решава државник, па се само тада може говорити о приоритету политike над стратегијом, без обзира да ли државник решава спорно питање у овом или оном смислу, у овом случају за инвазију или против инвазије Белгије.

Приоритет државника не може да иде до крајњих последица у свима сферама стратегије. Кад су у питању проблеми који не захватају целину или које он не може да сагледа, било из недостатка обавештења или из недостатка спреме, онда их оставља војнику. Неопростива је грешка ако се на одлуке команданта утиче у току операција, нарочито кад се ове брзо одвијају. Сасвим је исправно што су Рузвелт и Черчил донели одлуку о инвазији Сицилије или Француске 1943, односно 1944 године. Али је исто толико правилно што су операције поверили одлукама изабраног команданта. Слично је маршал Тито, као државник, одлучио да у пролеће 1945 Четврта армија крене на Трст, узвеши у оцену не само војне него и политичке моменте које нису могли уочити војни руководиоци на терену, али је при томе команди армије оставио пуну оперативну слободу; њеној увиђавности препуштена је чак и одлука да ли ће се успут Бихаћ напасти или не; али се интервенција Врховног команданта у виду директива и појачања јављала увек кад год је то налагала општа стратегиска и политичка ситуација која се из команде армије није могла сагледати.²²⁾ Када се тако поступа, онда се затвара још један извор сукоба између политike и стратегије.

Из ових примера могао би се извући закључак да државници воде рат, а генерали операције. Али, нажалост, сва се питања не могу решити овом простом формулом, маколико била у сржи истинита и примамљива. Много зависи од особина заинтересованих личности. Сваки ће се случај решавати индивидуално. Начелно се може рећи да ће централна државна власт у критичним тренуцима спонтано тежити да појача контролу над операцијама, али ако у томе правцу претера, свакако ће од тога бити више штете него користи.

Државник је, дакле, принуђен да решава стратегиска питања, али ће и војник доћи у ситуацију да решава политичка питања. Генерал Ајзенхауер је у Северној Африци 1942 и 1943 био суочен са мноштвом врло сложених и осетљивих политичких проблема који се нису могли решавати у Вашингтону или Лондону, јер су имали не-посредан утицај на сарадњу Француза и на сигурност позадине у критичној фази операције. За ову студију није од интереса да ли су његове одлуке биле правилне или не, главно је да утврдимо да их је морао доносити командант који је водио операције. И овде можемо рећи да није значајно у којој се мери при томе користио мишљењима

²²⁾ П. Јакшић и др., Поход на Трст, Београд, 1952.

својих политичких саветника. Наши штабови су у току Народноослободилачког рата свакодневно решавали сложена и деликатна политичка питања. Команданти свих степена ће и у будућем рату, у мањој или већој мери, бити стално суочени са политичким проблемима, тј. са питањима која спадају у државну политику. Свака војничка одлука ће о њима водити рачуна. Код нас ће политички комесари знатно олакшати рад команданта у томе погледу.

Супротно поставци да је стратегија само део општедржавне политике у истој мери као и друге њене делатности, могу се чути и таква мишљења (нарочито на Западу) да се стратегија делимично шири у те посебне области опште политике.²³⁾ Према таквим гледиштима издваја се, например, део унутрашње и спољне политике, део финансија и економије и покушава да се посебно разматрају у вези са ратом ван општег политичког склопа, као да ратови нису средство опште политике. Тако се јављају нови појмови: политичка, финансијска и економска стратегија, па се у вези с тим говори и о „војној стратегији“, што би требало да буде оно што смо дефинисали као стратегију. Негде се ти нови појмови обједињавају у „велику стратегију“, за разлику од стратегије у нашем смислу. Ова чудна гледишта не могу се објаснити само погрешним тумачењем ратних искустава. Праве узroke треба тражити у друштвеном уређењу. То је један од видова отпора крупног капитала против социјализма, куда нездржivo води развој производних снага, а у име „либерализма“ и „иницијативе“. Признати да рат захвата сву власт и сву економију земље, значило би одрећи се слободе економске акције која им доноси толико користи не само у рату, него и у миру, који се данас просто зове хладни рат. Крупни капитал сматра да је боље да се нека подручја цивилне делатности прикључе стратегији, конкретно да се ставе под непосредну контролу државних и војних власти, него да се рат идентификује са државом. Не могу се прихватити ни она гледишта по којима се стратегија разматра само у вези са спољном политиком.²⁴⁾

У кругу идеје о идентификацији политике и стратегије решава се и питање помоћи коју политика пружа стратегији. Политика помаже стратегију да би јој ова могла узвратити помоћ. Све је управ-

²³⁾ Гледишта о односу политике и стратегије су на Западу врло различита, махом разбацана по делима која се баве другим питањима. Наводимо само неколико чланака: **Réquin**, Direction Stratégique de la Guerre (Revue de Défense Nationale, нов. 1946); **J. L. Cate**, Establishment of the fundamental bases of strategy (Military Review, нов. 1948); **R. S. McLain**, The army's roll, (Military Review, јан. 1949); Ouverture des cours de l' Institut de Hautes Etudes de Défense Nationale (Revue de Défense Nationale, јан. 1949); **J. Breuillac**, Il faut enseigner la défense nationale (Revue de Défense Nationale, јан. 1949); **A. G. Trudeau**, Some Military aspects of american statecraft (Military Review, јуни 1951); **D. B. Harriot**, Effects of civilian control on the development of Military leadership (Military Review, дец. 1951); **A. Pereira da Conceicao**, Revista Militar (Португалија), фебруар-март 1952 (приказано у Military Review, агр. 1952 под називом: Strategy was never a purely military science).

²⁴⁾ **P. M. Robinett**, Co-ordination of United States Military and Foreign Policy, Military Review, април 1952.

љено према крајњем политичком циљу. Питање примирја са Италијом је постало актуелно већ после слома у Тунису маја 1943 године, али је тек успешна инвазија Сицилије створила потребне услове. Ту је, дакле, стратегија помогла политици. Али се одмах затим политика одужила стратегији на тај начин што је изабрала тренутак за потписивање примирја уочи инвазије Полуострва, а нарочито тиме што га је публиковала у тренутку када су искрцане прве трупе. Тако је политика омогућила стратегији да јој боље послужи. У питању су само средства, сфере дејства и компетенције. Али то у пракси не искључује сукобе гледишта. Питање да ли је 1944 заиста требало извршити инвазију Француске и с југа, или би било боље да су се те снаге употребиле на Аленинском Полуострву, има своју политичку и војничку страну, па су се оба гледишта могла бранити. Али је било мудро оставити одлуку команданту који је непосредно био одговоран за успех инвазије Француске.

Државници су одувек имали да одлучују о стратешким проблемима, у најновије време то постаје све очигледније, а данас је то њихов свакодневни посао, у миру и рату. Али се не би могло рећи да је са њиховим стратешким компетенцијама расла у истој мери и њихова спрема за решавање тих питања. Било је врло мало државника који су систематски студирали стратешке проблеме у толикој мери да су се у тој материји могли сигурно сналазити, па су се многи наслањали на своје војне саветнике и на свој инстинкт више него што је било корисно. Послератно искуство још јаче подвлачи потребу да стратегија не сме недостајати међу дисциплинама које чине интелектуалну спрему државника или јавног радника уопште. Али је потребно и војницима да се упознају са политичким проблемима у границама својих функција. Обострана потреба довела је у неким земљама до стварања посебних школа за официре и државне чиновнике вишег ранга, нарочито из ресора Министарства иностраних послова, где заједнички изучавају стратегију, а поред ње међународну политику, економију, трговину, високу државну администрацију и финансије, претежно у међусобној вези. Ове школе ће много придонети да се у пракси смање сукоби између политике и стратегије и да се њихови проблеми боље схвате и формулишу, али неће решити цео проблем, јер се државници обично не регрутују из редова чиновника.

За спрему и вођење рата одговорне су државне владе, али је јасно да у данашњем гломазном облику нису погодне за решавање хитних проблема који се у току рата намећу свакодневно. Стога се у Другом светском рату уочавала тенденција да се одговорност за спрему, а нарочито за вођење рата, пренесе на што мањи број људи из круга владе, па чак на једну једину личност — на претседника владе или шефа државе. Члан 47 данашњег француског устава предвиђа да је управо претседник владе одговоран за координацију свих ресора народне одбране и за употребу оружане силе. Концентрација власти у доба рата је редовна појава. Срж проблема је у избору погодних личности и контроли над њима. То зависи највише од друштвеног и политичког уређења, а усто од многих других субјективних

момената. Али је сигурно да претставничка тела могу задржати контролу над вођењем рата само у најопштијим линијама, не улазећи у појединости које се без неоправданог ризика не могу поверити великим броју људи. Према извршној власти парламенти се морају опредељивати више по општим резултатима без ближе анализе, како то чини и јавно мњење. Уопште, у модерном рату извршна власт долази у непосредни додир са масама стављајући помало претставничка тела у позадину. Ни у ком случају не треба допустити да се у оперативно ратоводство умешају парламентарни одбори. То би значило вратити се другим путем ратним дворским саветима XVIII века када се веровало да се проблеми ратне вештине могу решавати позитивним научним методама далеко од војишта.

Однос стратегије и политike не иссрпљује се само одређивањем места стратегије у општем политичком склопу и поделом компетенција као што је овде учињено. Стратегија има утицаја на све секторе рада државе и друштва, а у исто време и она сама је под непрекидним њиховим утицајем у миру и рату, примајући од њих циљеве и карактер. Свака стратегиска радња одређена је овим међусобним утицајем.

„ИЗАБРАНА ВОЈНА ДЕЛА“

У првој књизи, која излази у марту ове године, сабрани су Енгелсови радови о развоју родова војске кроз историју и о стању европских војски половином прошлог века, затим чланци о добровољачком покрету и неколико обимнијих студија, као што су: „По и Рајна“, „Савоја, Ница и Рајна“, „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852. године“, „Планински рат некад и сад“ итд. и, најзад, опис неколико битака (Аустерлиц, Бородино, Асперн, итд.), као и биографије неких значајнијих историских личности (Блихер, Бернадот, Бертије, Бенингзен, Борнхајм и др.).

На крају књиге дата су кратка објашњења историјских догађаја, личности и географских назива, који ће читаоцима олакшати проучавање овог дела.

Књига ће имати 550—600 страна и стајаће око 400 динара; претплатници ће је можи добити и на отплату, највише у четири рате.

Потпуковник АЛЕКСАНДАР ВОЈИНОВИЋ

ОДБРАНА НА ШИРОКОМ ФРОНТУ У РАВНИЦИ

Скоро сва дискусија која се досада водила о организацији и извођењу одбране на широком фронту односила се на планинско или средње испресецано (маневарско) земљиште, док се организација и извођење одбране на широком фронту у равници стално запостављала. То је донекле и разумљиво, јер кад се упореде само неке карактеристичне особине планинског или средње испресецаног земљишта са равницом, као и услови које разноврсна земљишта пружају за употребу ратне технике и организацију одбране на широком фронту, и кад се погледају ратна искуства, онда се обично долази до закључка да се одбрана на широком фронту може успешно изводити у планини и да је теже бранити се на широком фронту на средње испресецаном (маневарском) земљишту, а најтеже на широком фронту у равници.

У чему лежи основна тешкоћа за организацију и извођење одбране на широком фронту у равници? Док бранилац на планинском, а донекле и испресецаном маневарском земљишту, где постоји само ограничен број пролазних и погодних праваца за употребу претежног дела техничких средстава, може да уштеди извесне своје снаге на рачун таквих земљишних погодности (велика испресецаност, стрменитост, пошумљеност, итд.) и да се групише на тим пролазним правцима, затвори их и спречи непријатељу продор у дубину одбране, дотле у равници, углавном, свега тога нема, изузев мањег броја река и канала, а евентуално и нешто мало пошумљеног или мочварног земљишта. Према томе, нападач је у могућности не само да у равници масовно употреби разноврсна савремена ратна средства и све родове војске, већ и да скоро неометан од земљишта изабере правац главног и помоћног удара.

То значи да основна тешкоћа у организацији и извођењу одбране на широком фронту у равници лежи, пре свега, у томе што ту нема озбиљнијих олакшавајућих теренских услова, који би спречавали или ограничавали дејство непријатељске технике само одређеним правцима и који би омогућили што већу економију брачночевих снага. Међутим, овде не треба губити из вида чињеницу да равница пружа скоро идеалне услове за дејство стрељачке ватре и ватре ар-

тиљерских оруђа за непосредно гађање, и да та околност умногоме олакшава организацију и извођење одбране, пошто је ватра један од главних елемената за обезбеђење успеха, те је у пуној мери треба искористити.

С обзиром на наведене особине равнице и, углавном, неограничене могућности непријатељског дејства, логично би било да се одбрана у равници мора изводити на фронту нормалне ширине. Међутим, ратно искуство показује да су се јединице у равници браниле и на нормалном и на широком фронту, па је вероватно да ће тако бити и убудуће. А каква ће бити ширина тих фронтова зависиће од важности праваца и карактера земљишта које треба бранити, од јачине и опремљености својих и непријатељских снага и начина непријатељског дејства. Иако је у равници тешко бранити се на широком фронту и спречити непријатељу да изврши пробој одређеним правцима у једном ширем отсеку, појасу или зони одбране (према томе која се јединица брани), ипак ће се таквој одбрани често прибегавати, било због недостатка снага и средстава за одбрану на фронту нормалне ширине, било ради заштите мобилизације или прикупљања снага за прелаз у офанзиву, било ради заштите мање важних праваца, док ће се на другим, важнијим правцима предузимати активна дејства, било ради откривања непријатељских намера и груписања непријатељских снага, или, у извесним случајевима, због нерентабилности истурања јаких снага под удар непријатељске технике, итд.

Да бисмо могли са успехом да организујемо и изводимо такву одбрану и да правилно решавамо поједина битна питања, потребно је да уочимо и схватимо неке карактеристичне моменте непријатељског дејства, као што су: масовно груписање снага на изабраном правцу главног удара, велика брзина дејства и темпо наступања, као и тежња да се браниочеве снаге уништавају по деловима, а не одједном на читавом фронту напада.

У таквим условима, постављају се деликатна питања: како се супротставити непријатељу; како са мањим снагама на ширем фронту и за дуже време задржати двоструко или троструко јаче снаге непријатеља; како се супротставити његовој брзини продора у дубини одбране?

Иако се на ова питања не могу дати тачни одговори, ипак се могу набацити само неке идеје које се кроз дискусију могу оформити и у извесне конкретне закључке. Ако разчланимо постављена питања, онда ћемо доћи до извесних проблема који се сами по себи на међу и који се, на крају крајева, своде на један основни проблем — проблем распореда снага и средстава, другим речима, како треба расположиве снаге и средства по фронту и дубини. Да ли треба затворити читав фронт, без обзира на његову ширину, истурајући главне снаге на предње положаје са врло малим резервама, или оставити главне снаге у дубини одбране, истурајући мање снаге напред, или можда истурутити само извесне извиђачке делове на предње положаје, а остале снаге држати прикупљене у дубини. Осврнућемо се само на нека од ових питања.

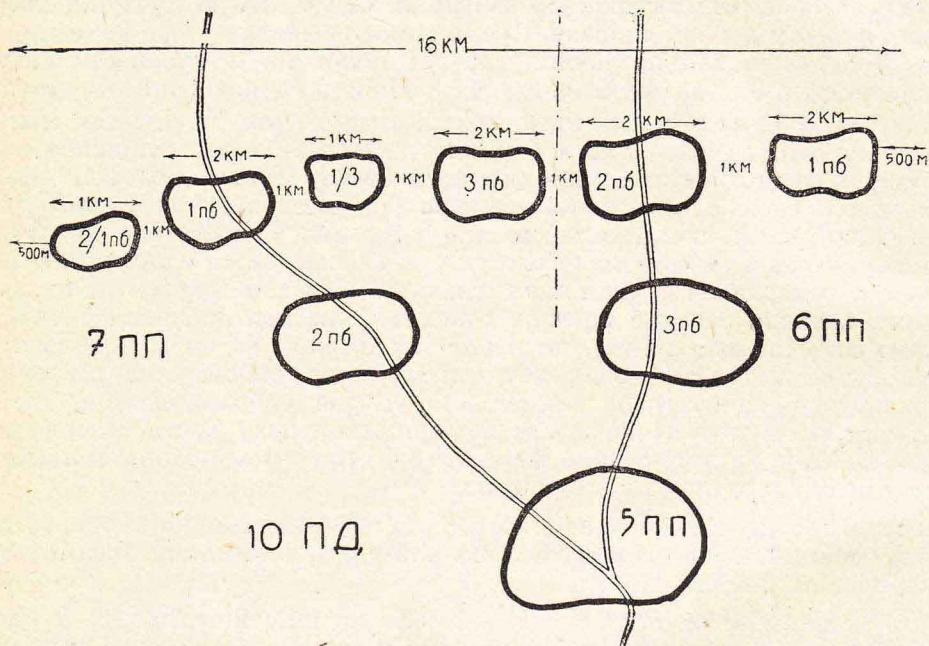
Ако би се на главном положају поставиле јаке снаге које ће потпуно затварати читав фронт дивизије, рецимо 16—20 км, онда би се могла постићи доста чврста одбрана главног положаја на коме би се могао пружити снажан отпор непријатељским снагама у почетном периоду. Међутим, у случају пробоја главног положаја, одбрана више не би имала снага и средстава за успешно супротстављање даљем пророду непријатељских снага у дубину одбране. Другим речима, било би доволно да непријатељ напрегне своје снаге само у почетном периоду, тј. док не пробије главни положај, да би после тога, савлађујући отпор малих резерви, готово несметано могао да продужи своје наступање у дубину одбране. Према томе, очигледно је да би се таква одбрана заснивала на јачини главног положаја и упорности снага које се налазе на њему, што, свакако, не би дало повољних резултата.

Ако би смо мањи део, можда само $\frac{1}{3}$ или $\frac{1}{4}$ укупних снага, истурио напред на „главни положај“, а остale снаге задржале као резерве на положајима у дубини, онда би тај „главни положај“, свакако, био врло слаб, али би доволно јаке резерве биле у стању да се енергичним противнападом или одбраном супротставе непријатељским снагама које врше наступање. Оваква би се одбрана, углавном, заснивала на јачини противнапада и на маневру снага из дубине, а такво решење изгледа донекле боље него у првом случају, само што ни овај начин, по нашем мишљењу, не би у потпуности обезбедио потребан успех. Зато изгледа да одбрану на широком фронту у равници треба заснивати на упорној одбрани снага на главном положају, уз тесно садејство и противнападе јачих резерви из дубине, које би дејствовале нарочито на угроженом правцу са циљем да савладају непријатељски напад.

Најзад, поставља се питање: који је најпогоднији однос између снага на главном положају и снага у пуковским, дивизиским или корпусним резервама?

Полазећи од поставке да одбрану на широком фронту у равници не треба посматрати као одбрану једне линије на којој су јединице равномерно распоређене по читавом фронту, већ као сваку другу одбрану која се изводи на широком фронту на сваком земљишту, па, према томе, и у равници, тј. као одбрану важних праваца (пре свега комуникација) при којима су брачночеве снаге и средства груписани у складу са важношћу самих тих праваца и где се одбрана заснива на чврстини, упорности и маневру снага на главном положају, а уз тесно садејство и противнападе јаких резерви из дубине одбране. А да би се то обезбедило, изгледа да би било најбоље ако би свака јединица (нпример, дивизија и њени пукови) истурила на главни положај отприлике $\frac{2}{3}$ својих снага, а остале снаге задржала у резерви. Ако би, у таквом случају, пукови првог ешелона истурили по два батаљона и нешто више снага на главне положаје, онда би дивизија, уствари, имала 4—5 батаљона на главном положају и 4—5 батаљона у пуковским и дивизиским резервама. То значи да би отприлике пола дивизије било на главном положају, а пола у дубини. Сада се поставља питање: коју би ширину фронта, односно

зоне, могла да затвори једна дивизија, а да кроз њу успешно спречи прород непријатељских снага? Ако два од ових 4—5 батаљона, који се налазе на главном положају, организују своје чврове одбране са по две чете у чвиру (један чврт два км ширине) и са по једном четом у одвојеном четном рејону (сваки четни рејон по један км), а друга два или три батаљона чврове са све три чете у њима, и ако свему томе додамо међупросторе између поједињих чврова одбране и четних отпорних тачака са просечном ширином од око 1 км, онда би дивизија могла солидно да брани фронт од око 16—20 км.

Скица 1

Иако на први поглед изгледа да је веома слаб тај положај који — на фронту од око 20 км — затварају 4—5 батаљона, ипак, то није сасвим тако. Ако се овај распоред мало боље анализира, онда ће се видети да су батаљонски рејони нормалне величине (2 км) и да батаљони, уствари, бране нормалан фронт, на коме се могу су-протставити најмање троструко јачем непријатељу.

Овако велика ширина фронта, са веома чврстим и нормалним величинама отпорних тачака и чврове одбране на главном положају, добила се благодарећи већој ширини међупростора, који се налазе између поједињих чврова и тачака. Док би ови међупростори на средње испресецаном и покривеном земљишту претстављали велики проблем, дотле се они у равници могу веома успешно тући и бранити, благодарећи повољним условима за дејство оруђа за непосредно гађање, нарочито ПТ оруђа и митралјеза, као и умешно организа-

цији фланкирног дејства из суседних чворова и тачака, евентуално комбинованог са дејством веома малих снага у самим међупросторима.

Изнету ширину фронта дивизије, од 16 до 20 км, која је узета као пример, не треба сматрати као крајње могућу границу. Напротив, она може бити и већа, што зависи не само од важности правца који се брани, већ и од тога да ли се испред положаја налази каква река, канал или неко мочварно земљиште. Разумљиво је да се у таквом случају мора дати већа самосталност појединим дивизиским пуковима и осигурати могућност обимнијег маневровања јединица.

Када говоримо о распореду снага дивизије, онда полазимо од поставке да она, у одбрани на широком фронту у равници, мора имати чворове одбране и отпорне тачке (који ће претстављати главни или први положај) и положаје пуковских и дивизиских резерви (други и трећи положај), само се поставља питање: на коме ће од ових положаја бити распоређене њене главне снаге, а које се, због обмане непријатеља, избегавања непријатељске артиљеријске ватре или неких других разлога, могу налазити на првом, другом или трећем положају. Постоји мишљење да при одбрани на широком фронту врло мали део снага треба истурити напред ради извиђања, а главнину задржати у дубини на погодним положајима наслоњеним на природне препреке (ако их има), с тим да се, с обзиром на ситуацију и испољено дејство непријатеља, развије и пређе у одбрану или напад. Ако би дивизија у таквом случају прешла у одбрану, онда се поставља питање да ли на том положају у дубини треба образовати главни положај, положај пуковских и дивизиских резерви, или све снаге развити у једној линији. По нашем мишљењу, дивизија ће и у том случају бити прићућена да организује одређене положаје, које ће посести батаљони првог ешелона, пуковске и дивизиска резерва и на којима ће пружити отпор непријатељу. Разлика је, изгледа, само у томе што би се снаге морале повлачити нешто дубље уназад, само је питање колико се пута могу повлачити, где и када ће се зауставити и пружити отпор непријатељу.

С обзиром на распоред снага по фронту и дубини и величину пространства које се брани, једна дивизија, по нашем мишљењу, не може се бранити и дејствовать као апсолутна целина, као што је то случај у одбрани на нормалном фронту. Међутим, она може и треба да дејствује као целина са оним снагама које се налазе на тежишту одbrane, тј. на највероватнијем правцу непријатељског главног удара. Остале њене снаге (например, један пук) треба припремити да самостално дејствују на помоћном правцу, с тим да и на том правцу, у случају већег непријатељског успеха, могу очекивати интервенцију дивизиских резерви. То би важило не само за више јединице, корпус — дивизија, него и за пукове.

Када се говори о одбрани на широком фронту, онда не треба сматрати да се то односи на све јединице, јер, например, сви пукови у оквиру једне дивизије не морају имати подједнако широке одбране

бене отсеке. Напротив, нормално ће бити да се само један њен део брани на широком, а други, главни део, на нормалном фронту.

Пошто стрељачка дивизија у нормалним условима може успешно да брани 8—10 км фронта, поставља се питање: да ли та иста дивизија може пружити успешну одбрану на фронту од 16 до 20 и више км и шта би требало учинити да се то постигне? Јасно је да ће на широком фронту бити далеко мања густина живе силе и ватрених средстава него на фронту нормалне ширине, ако би дивизија остала истог формацијског састава. Пошто се за успешно решење тога питања не може ићи путем повећања бројног стања дотичне дивизије, нити путем њеног ојачавања неким другим јединицама, по нашем мишљењу, било би најбоље да се знатно ојача њена ватрена моћ. Наime, ако би наступила потреба да се нека дивизија мора борити на широком фронту у равници, онда би се она могла ојачати већом количином аутоматског оружја из магацинске резерве, тј. митраљезима, пушкомитраљезима и аутоматима. Ако се то не би могло применити код свих дивизија, онда би се морало применити бар код оних јединица које ће се бранити на широком фронту, нарочито у равници. Ово тим пре што се снага одбране не мери само бројном јачином људства, већ ватреним ефектом који та жива сила може произвести. Зато би требало обезбедити веома јаку густину противтенковске и стрељачке ватре. Бојазан да би се додељивањем веће количине аутоматског оружја јединице сувише оптеретиле и постале гломазне и непокретне, и да би било отежано њихово снабдевање муницијом, не би била оправдана зато што се ту ради само о лаком наоружању, и што се у одбрани муниција може благовремено припремити на свим положајима по дубини. Према томе, и дивизија садашњег формацијског састава може извршити постављени задатак у одбрани на широком фронту у равници, само ако изврши правилан распоред и груписање својих снага по фронту и дубини и по важности поједињих праваца, ако је њена ватрена моћ појачана аутоматским оруђима за 1—1,1/2 пута.

Пошто смо већ изнели како, начелно, треба да буду распоређене снаге на главном положају и по дубини, потребно је да видимо какав треба да буде однос снага по поједињим правцима одbrane.

Без обзира на то што је равница на свом претежном делу апсолутно пролазна, и што непријатељ има могућност да било где изабере правац главног удара и масира своје снаге и средства на изабраном правцу, ипак досадашње ратно искуство, нарочито из Другог светског рата, показује да су се правци главног удара обично бирали дуж комуникација, према правцу њиховог протезања, и да су били ређи случајеви када је главни удар извођен лево и десно од њих. Међутим, и тада се тежило да се после пробоја одбране што пре изађе на комуникацију. Према томе, јасно је да ни у равници бранилац не треба равномерно да постави своје снаге на читавом фронту одbrane, већ да их групише по правцима. При томе је веома важно да детаљном проценом поједињих праваца и поједињих делова земљишта дође

до закључка који је правац, односно зона, на дотичном фронту најважнији за одбрану и где ће непријатељ највероватније нанети свој главни, а где помоћни удар. Тек после тога треба извршити груписање својих снага и то тако да се непријатељским главним снагама на правцу главног удара супротставе своје главне снаге, остављајући само најнужнији део за затварање помоћног правца. Међутим, за случај да непријатељ изврши главни удар на неком другом делу одбранбеног појаса или зоне, тј. тамо где га нисмо очекивали, требало би предвидети и обезбедити да се благовремено изврши пребацивање пуковских или дивизиских резерви са циљем да се непријатељу спречи продор на том правцу. Другим речима, кад се ради о одбрани на широком фронту, не може се говорити о одбрани читавог фронта и равномерном распореду снага, већ о одбрани поједињих важнијих праваца, о правилном распореду и груписању снага по фронту и дубини и о благовременом маневру у периоду непријатељског напада. У вези са тим поставља се и питање: на којој дубини треба поставити резерве или друге ешелоне?

У одбрани на нормалном фронту дивизиска резерва или други ешелон обично се налазе на око 4—6 км од главног положаја. То удаљење, с обзиром на ширину фронта који та дивизија брани (8—10 км), обезбеђује довољну дубину главног појаса, с једне, и омогућава њихову благовремену интервенцију и на центру и на крилима дивизије, с друге стране. Другим речима, дивизиска резерва, односно други ешелон, може благовремено садејствовати снагама које су у одбрани при извођењу противнапада, при одбијању непријатељског напада и парирању непријатељског успеха. Међутим, ако се дивизија брани на фронту, рецимо, око 20 км ширине, поставља се питање да ли дивизиски други ешелон или резерва треба да остану и даље на положају који је удаљен од главног положаја 4—6 км, или и ту даљину треба повећати у извесној сразмери према првој, рецимо, на 10—12 км. Ако би дивизиска резерва или њен други ешелон остали на 5—6 км од главног положаја, онда је очигледно да би благовремено могла интервенисати само на најближем делу фронта и да би непријатељ могао да пробије одбрану на удаљенијим деловима и да продужи наступање у дубину, па чак и да доспе у позадину дивизиске резерве (другог ешелона), пре но што би она била у стању да интервенише.

Ако бисмо други ешелон дивизије (резерва) поставили на 10—12 км од предњег kraja одбране, онда се поставља питање да ли би он могао благовремено интервенисати на било ком делу одбранбеног појаса дивизије. Ако би се други ешелон дивизије, ешелони пукова, а нарочито други ешелон корпуса, кретали пешке, онда они уопште не би успели да благовремено интервенишу на појединим правцима, тако да би непријатељ могао по деловима да уништава поједине снаге на главном положају и положајима пуковских резерви, па чак и дивизиске резерве. Другим речима, дивизиски други ешелони уопште не би успели да врше противнапад, већ би им једино остало да се припреме на одређеним положајима за одбијање даљих

непријатељских напада. Ако се томе дода доста велика брзина непријатељског пробоја и велики темпо наступања који се после пробоја главног положаја одбране може остварити благодарећи јаким савременим средствима, онда се може јасно видети да овај проблем постаје утолико тежи и утолико већи, уколико би се више фронт дивизије проширио изнад 20 км. Због тога настаје питање: како обезбедити благовремену интервенцију корпусних, дивизиских или пуковских резерви или других ешелона на најугроженијим правцима широког фронта и на који се начин може успорити непријатељска брзина при пробоју и даљем наступању? По свему изгледа да се ни стрељачке јединице, онакве какве су сада, неће моћи успешно супротставити јачем непријатељу, чак ни онда ако би се бранили на широком фронту на маневарском земљишту, акамоли на широком фронту у равници. То значи да непријатељу треба супротставити јединице које могу брже маневровати и дејствовати него обичне стрељачке јединице. По нашем мишљењу, томе би најбоље одговарале мотомеханизоване јединице које би, благодарећи својим техничким транспортним средствима, могле веома брзо да дејствују у свима правцима и на свима деловима фронта. Али, ако би услед недостатка транспортних средстава било немогуће формирање таквих јединица, онда би требало тежити да се бар појединим корпусима и дивизијама припаду извесни мотомеханизовани делови (пукови или дивизије), који би се налазили у дивизиским и корпусним резервама и који би могли благовремено да интервенишу на одређеним правцима.

Најзад, постоји још једно решење, наиме, да се корпусима и стрељачким дивизијама и пуковима, који се бране на широком фронту, придају транспортна средства за покрет и пребацивање њихових резерви или других ешелона. На тај начин, транспортна средства омогућила би да те јединице, односно резерве (други ешелони), изврше благовремену интервенцију на ма ком делу одбранбеног фронта, без обзира на њихово веће удаљење. Осим тога, таквим начином парирала би се и предност нападача у погледу његове брзине дејства и великог темпа наступања. Иако се овакво решење, начелно, односи на корпусне и дивизиске ешелоне који би били снабдевени аутотранспортом, ипак се може указати потреба да се и пуковским резервама или другим ешелонима (који ће се због непријатељске ватре и ширине фронта обично кретати пешке) ставе на расположење и транспортна средства, нарочито онда када се ради о већој ширини фронта.

У сваком случају, тенковске јединице, уколико би се њима располагало, одлично би послужиле да заједно са корпусним или дивизиским резервама, или другим ешелонима, учествују у извршењу противнапада. Што се тиче кретања транспортних средстава у равници, треба имати у виду да на равници, самој по себи, има доста сеоских и других путева и да се транспортна средства могу кретати и ван њих уколико се не ради о мочварном или раскаљаном земљишту за време кишовитих дана.

Најзад, поставља се питање: да ли дивизиска артиљерија може да подржава дивизију као целину, ако се ова брани, рецимо, на фронту

ширине 16—20 км? Пошто је очигледно да дивизиска артиљерија, заправо дивизиска артиљериска група (с обзиром на домет), не би могла да је подржава као апсолутну целину, то се мора тражити неко друго решење. По нашем мишљењу, оно би се састојало у томе да се дивизиска артиљериска група оријентише на најважнији правац где се очекује непријатељски главни удар, а да се на мање важним правцима одреди пук који ће више мање самостално дејствовати и коме ће се дати одговарајућа количина артиљерије за формирање пуковске артиљериске групе са којом ће успешно интервенисати на свом фронту. Али, пошто одбрана на широком фронту захтева да се у датим моментима може извршити маневар артиљерије не само ватром него и покретом и да се тежиште одбране може пренети на правац непријатељског стварног главног удара, који се — што се врло често може дододити — неће поклапати са нашом ранијом проценом, то значи да и артиљерија мора бити са механизованом вучом, тако да и она, као и други ешелон дивизије, у датом моменту, може извршити маневар покретом и пребацити се са једног на други, угроженији правац.

„ВОЈНА БИБЛИОТЕКА“ издала је III књигу серије класика

„ТВОРЦИ МОДЕРНЕ СТРАТЕГИЈЕ“

од Ерла у којој се кроз научне радове и праксу Макијавелија, Вобана, Фридриха Великог, Наполеона, Клаузевица, Жоминија, Енгелса, Маркса, Лењина, Молткеа, Фоша, Јојд Цорџа, Клемансоа, Черчила, Лудендорфа, Махана, Дуета и других војсковођа приказује развитак војне мисли од XVI века до Хитлера.

Ово веома интересантно дело има преко 600 страна у платном повезу, и може се добити по цени од 380 динара.

Пуковник ЗДРАВКО СЕРУЧАР

ЈОШ О ПРОЦЕНИ СИТУАЦИЈЕ

(Нека разматрања о могућем редоследу)

Питање процене ситуације, посебно њеног садржаја, начелно је решено кратко формулисаним поставкама које су дате у одговарајућим правилима. Пошто свака ситуација има своје особености, то је разумљиво да се за процену ситуације — која претставља стваралачки умни рад — тешко могу дати неки устаљени поступци или детаљнији прописи. Али, ако се послу приступи без доволно праксе, онда се често наилази на мање или веће тешкоте, нарочито у погледу конкретног садржаја, што се, углавном, испољава у редоследу размишљања.

Да би се овладало тим важним послом и да би се избегли шаблони које различитост ситуација не трпи, потребно је дуготрајно вежбање, које, као и свако друго вежбање, треба спроводити по принципу постепености. При томе је корисно да се, нарочито у почетку, користе искуства других. Та се искуства већ преносе у школама, на вежбама, па и кроз литературу, првенствено путем објављивања чланака у војним часописима.

Због тога ћу у овом чланку изнети нека своја разматрања, без претензија да ће се тиме ово питање „коначно“ решити.

*

Између момента пријема задатка и почетка његовог ефективног извршавања постоји известан временски период у коме командовање врши извесне припреме и у коме треба да предвиди све што је потребно за извршење задатка, јер „командовати значи предвиђати“. Ако је командовање претежно умни, мисаони рад, онда се оно у том периоду нарочито манифестише као такво.

У невојним пословима, например, при техничким градњама, велики део радова може се математички тачно прорачунати и предвидети, јер су скоро сви елементи мерљиви, утврђени или познати, а евентуалне грешке или непредвиђене тешкоте, у већини случајева, могу се накнадно савладати, без бојазни за коначни успех. Ово је могуће зато што ту нема супротне воље, нема свесно делујућег противника.

Међутим, сасвим је друкчије при припремању или извођењу неке ратне акције, нарочито онда када се нема доволно времена. Ту се најчешће прорачунавање може ослањати, углавном, само на сразмерно мали део познатих, сигурних података (о нашим снагама, о земљишту којим владамо, као и добивеном задатку). Но, и поред тога, за наређену акцију ниједан наш поступак не сме бити случајан, већ тачно планиран. Ако не би било тако, онда би изгледи за извршење задатка и успех били слаби. А да би се могло добро планирати и извршити тачан прорачун, морамо прво изнаћи оне важне и утицајне чиниоце који су нам у моменту пријема задатка непознати, односно несигурни. Разне утицајне чиниоце, нарочито оне најважније, као што су непријатељева намера, његове могућности, и сл. нормално није могуће сазнати директним путем, већ се до њих мора доћи само путем предвиђања и процене разних могућих варијаната о значају и величини тих чинилаца. Тек после тога треба да одаберемо ону варијанту која је највероватнија и коју ћemo узети као базу за даљи прорачун. Истина, понекад ћemo морати узети урачун и више варијаната, нарочито онда када су приближно подједнако вероватне, што ће условити и наше планирање.

Сви ти чиниоци, познати и непознати (које тек треба да изнаћемо), уствари, претстављају средину у којој треба да дејствујемо. Међутим, није доволно да изнаћемо и упознамо те чиниоце као такве, јер није статична ни средина у којој треба да дејствујемо, те је због тога природно да разни чиниоци имају само релативну вредност и да непрестано и врло сложено дејствују једни на друге. Ако се има у виду да све те узајамне односе и утицаје треба такође упознati, онда је јасно да су још мање могући директни тачни прорачуни, на основу којих бисмо могли рећи да смо сазнали објективну стварност. А та стварност каква нам се изражава свим тим чиниоцима и њиховим узајамним односима, није ништа друго до „ситуација“. Али, чак ни онда када смо упознали ту стварност, тј. ситуацију, наш посао још није завршен. Сада настаје изналажење најбољег начина остварења добивеног задатка, тј. стварање идеје за акцију и предузимање конкретних мера за спровођење те идеје у дело у одређеној и испитаној ситуацији. Другим речима, као резултат тога рада треба да проистекне „одлука“.

Према изнетом, цео тај посао обухвата:

1) упознавање карактера и величине непознатих или недовољно познатих чинилаца (по потреби и утврђивање и сређивање познатих чинилаца);

2) изналажење релативне вредности свих чинилаца ситуације, тј. смисла и величине њихових међусобних утицаја;

3) изналажење најбољег поступка за извршење задатка у тако одређеној ситуацији.

Тиме је, уједно, обележен и циљ тога посла који се, као што се види, највећим делом састоји из процењивања, а мање из прорачунавања, па се стога и назива „процена ситуације“.

Однос количине процењивања и количине прорачунавања није увек једнак. Процењивање тражи стваралачки мисаони рад, док је

прорачунавање само прост умни рад. Прорачунавање се појављује као претежан рад у ситуацијама када су нам чиниоци ситуације добрим делом већ познати, што ће бити редак случај (например, при нападу на добро испитано утврђење), или када располажемо толиком надмоћношћу у техници и живој сили да можемо савладати све грешке које би се учиниле у обичном прорачуну и непредвиђене околности током извођења акције, и то грубом физичком силом, не водећи рачуна о губицима. Први начин, који је квалитативно много виши, примењиваће онај који услед датих услова (брзина акције, недовољна средства за прибављање свих могућих података, и сл.) не може детаљно да упозна све чиниоце и да рачуна са физичком надмоћношћу која би могла све савладати и, најзад, онај коме величина жртава и губитака није споредна ствар. То не значи да је обично прорачунавање потпуно одбачено, већ само то да је у процени ситуације сведено на праву меру. Оно ће доћи до пуног изражaja касније, када проценом ситуације будемо дошли до одређених закључака, тј. до одлуке, када тим закључцима, на основу претежно тачних прорачуна треба дати техничку извршну формулу. Тај рад, строго узев, више не спада у процену ситуације, већ у технику планирања, чија је коначна форма изражена у борбеној заповести, разним плановима, табличама и сличном.

Пошто у разним ситуацијама има много разноврсних, често врло тесно међусобно повезаних чинилаца, то би био веома тежак и дуготрајан посао ако бисмо их појединачно изналазили и сваког за себе издвајали. Због тога се они, на основу дугог искуства, групишу по сродности у такозване „елементе ситуације“: непријатељ, наше снаге, земљиште и време. Али, треба одмах напоменути да овим набрајањем није одређен редослед и начин њиховог процењивања, нити метод процењивања ситуације уопште, те их ни овде нећemo разматрати сваког понаособ. То би дошло у обзир тек онда када бисмо после разматрања процене ситуације у целини и начелно приступили детаљисању, што није циљ овог чланка.

Има мишљења да је и задатак, који је постављен од претпостављене команде нашој јединици, један од елемената ситуације. Тај фактор — задатак — заиста пресудно утиче на нашу одлуку и мора се одражавати у њој, па према томе и кроз процену ситуације. Међутим, он је утврђен, апсолутан, а не релативан као остали чиниоци ситуације. Он утиче на њихову процену, али не и обратно. Добивени задатак не можемо „процењивати“ да бисмо утврдили његову релативну вредност. Релативан је само начин његовог извршења, уколико нам је то препуштено. Тих начина може бити више и они подлежу процењивању, али не као чиниоци ситуације, већ као привремени закључци из процене стварних чинилаца посматраних кроз задатак. То треба имати на уму да би се правилно решило питање такозваног „схватања задатка“, као уводног дела процене ситуације.

Редослед у процени ситуације

У досадашњим разматрањима већ смо утврдили неке опште поставке које се тичу самог редоследа процене ситуације, као:

1) Примљени задатак је фактор којим се кроз целу процену ситуације морамо руководити, при чему не долази у обзир никакво процењивање суштине задатка. Међутим, са том суштином морамо бити потпуно начисто, тако да нас разни елементи ситуације не могу навести на различита схватања и тумачења самог задатка. Јасно, потпуно и недвосмислено схватање задатка је, дакле, безусловно потребно пре него што уопште приступимо процени ситуације, те је зато потребно кроз задатак пронаћи улогу и место своје јединице.

2) Вредност поједињих чинилаца и елемената није апсолутна, већ релативна, јер се њихова дејства и утицаји тесно преплићу, тако да се они не могу посматрати изоловано, ван простора (земљишта), времена и обостраних противположених намера, односно поступака.

3) Процењивање у суштини претставља упоређивање чинилаца и одређивање њихове релативне вредности, те је природно да те чиниоце морамо претходно утврдити (директно или проценом) да бисмо са њима могли руковати у току процене ситуације.

4) У вези са тим можемо додати да су редовно најмање познати, а уједно и најважнији чиниоци елемента „непријатељ“, те, према томе, и утврђивање његовог стања и разних могућности његовог даљег поступка треба да буде први посао у процени ситуације.

Поставке под 3) и 4) изгледа да су донекле противречне поставци под 2), али се та противречност може, а и треба је избећи самим конкретним поступком, тј. током размишљања. Наиме, већ приликом процењивања непријатеља морамо размотрити земљиште и време, уколико се то односи на његово стање и могућности његових даљих поступака. Али, при томе се појављују следећа питања:

— да ли ћемо се код разматрања елемента „непријатељ“ задржати само на утврђивању, односно изналажењу чинилаца, тј. његовог стања и могућности, или ћемо одмах у продужењу извршити његову потпуну процену, тј. испитати и проценити те разне могућности његовог даљег рада, па на основу тога донети закључак о највероватнијој намери, тако да се у даљем току процене више не враћамо на тај елеменат? и

— да ли ћемо после тога на исти начин по реду размотрити и остале елементе ситуације?

Такав поступак, којим би се процена вршила по реду, из свих елемената и код сваког елемента до kraja, лично би на једну методску процену која би — по свом редоследу и општем методу — важила просечно за све ситуације, и у којој се не би ништа изоставило. Одраз такве тежње је такозвана процена ситуације „по елементима“. Али, таква процена има извесних слабости:

— неизбежна су понављања, што само по себи, начелно, није штетно, али захтева више времена;

— процењивање се врши углавном шаблонски, увек на исти начин, што код различитости ситуација мора довести до нелогичног редоследа размишљања;

— таквим редоследом размишљања, кроз целу процену — од самог почетка — непосредно тражимо један, најбољи начин извршења

задатка и тек на крају процене, у закључку, добијамо целину у погледу начина нашег дејства (уједно већ најбољег), јер смо при разматрању сваког елемента понаособ могли утврдити само неке његове делове. То значи — ако се заиста држимо редоследа „по елементима“ — да у току целе процене нисмо у могућности да сагледамо и размотримо начин нашег дејства као целину. Цела процена у том најважнијем погледу врши се некако раздробљено и постоји опасност да се — без сталне претставе о целини акције — неки део занемари или да му се дâ неправилан смисао и значај. Ту, уједно, лежи и узрок што се често не уоче кључна питања за решење. Да би се то избегло, односно поправило, морало би се — после такве завршене процене — приступити некој процени вишег степена, тј. нађени начин решења подврћи поновној анализи, и то кроз упоређивање са другим могућим решењима, која кроз процену нису тражена.

Уствари, код таквог метода не долази до тог поновног процењивања, јер се скоро редовно — бар на пракси — на почетку процене, тј. убрзо после схватања задатка и општег погледа на ситуацију, код решаваоца, такорећи нехотице, појављује и донекле већ оформљава извесно решење — некаква скраћена замисао. Мада се та идеја не напише, односно изрази у писменим решењима одмах чим се појавила, она, ипак, постоји код решаваоца задатка, који скоро редовно с обзиром на њу врши процену елемената, што се често може приметити по извесном „навијању“ за такво — још неисказано решење. Зато поновно процењивање целине решења није потребно, јер је оно наизглед већ извршено. Такав начин решавања задатака крије у себи велику опасност да се цела процена врши једнострano, са предубеђењем о неком најбољем решењу за које тражимо само потврду. У томе је, изгледа, највећа слабост процене ситуације „по елементима“. Из практичног искуства је познато да због таквог поступка решаваоци не повезују елементе ситуације међу собом, што се касније јасно одрази и на саму одлуку.

Ако, dakle, хоћемо да не вршимо процену ситуације са неким, макар нехотичним предубеђењем у погледу начина решења, потребно је да још у почетном делу процењивања конкретно поставимо оно што се иначе сматра као природно и нормално: да се, такорећи, сваки задатак може решити на више начина. Иако има много тих начина, кад би се узеле у обзир све разлике у појединостима, они се по основној идеји обично могу свести на два или три, ређе више. Те основне идеје, по свом суштинском садржају, тј. по својим битним међусобним разликама, уједно означавају и кључна, специфична питања решавања у конкретној ситуацији. Процењујући тих неколико могућих решења, како се она показују у датим условима стања код непријатеља и код нас, земљишта и времена, ми ћemo их разматрати као целине и у потребним детаљима и тако доћи до дефинитивног закључка које је решење најповољније.

Да би смо дошли до ових основних замисли о разним могућностима решење нашег задатка, треба — полазећи од добијеног задатка — размотрити стање и могућности наших снага, dakле, проценити

елемент „наше снаге“ на сличан начин како смо изнели код процене непријатеља. При томе ћemo у потребној мери узети у обзир утицаје земљишта, времена и непријатеља, које смо већ утврдили. Као што се види, елементи „земљишта“ и „време“ узимају се у обзир упоредо са проценом непријатеља и наших снага. Зато нема потребе да се ти елементи после тога опет одвојено разматрају, јер би то било у суштини исто разматрање само у обрнутом смислу. Тиме није речено да о њима више неће бити речи о процени, али се они неће појављивати самостално. Природно је да у даљем току процене то исто важи и за елементе „непријатељ“ и „наше снаге“.

Тиме смо добили одговор на постављена питања, а уједно и на цео проблем редоследа и метода процене ситуације — наравно, само једног од разних могућих. Према томе, редослед би изгледао овако:

- 1) схватање задатка;
- 2) процена непријатеља ради утврђивања његовог стања и могућности (без детаљне процене тих могућности);
- 3) процена стања и могућности наших снага у циљу утврђивања разних могућих начина извршења задатка (при томе, врло ретко, може наступити случај да је могуће само једно решење);
- 4) процена ових начина нашег дејства кроз услове непријатељских могућности, земљишта и времена, ради утврђивања најповољнијег међу њима.

Садржај поједињих делова процене

Схватање задатка има за циљ да се јасно, потпуно и недвосмислено схвати шта је наређено нашој јединици. Наређење (заповест или сл.) садржи: прво, шта има да се уради, тј. задатак и, друго — у већој или мањој мери, а понекад никако — како да се ради, тј. начин извршења.

Изгледало би да се сам задатак може лако уочити, зато што заповести претпостављеног старешине морају бити јасне. Тако и јесте, а тиме би схватање задатка јединице саме за себе било решено да је она потпуно самостална у свом деловању, али то у пракси скоро никада није случај. Она, с једне стране, ради у ужем или ширем оквиру више јединице и њеног маневра, а са друге, има суседе са којима са-дејствује. Код потпуно централизованог командовања, при потпуно уоквиреном задатку, све ће то, углавном, бити прецизирano у доби-веној заповести. У том случају, схватање задатка ће се у суштини свести на то да се у тексту заповести (евентуално и у прилозима) пронађу и констатују те одредбе. Међутим, у већини случајева биће потребно да се из постављеног задатка у ужем смислу и података о предвиђеном дејству више јединице, као и суседа, пронађе тај шири оквир у коме ће дејствовати сопствена јединица, тј. да се одреди њено место и улога. За то је потребно утврдити (али не и процењивати):

- циљ и евентуални објекат дејства више јединице;
- општи начин њеног дејства;
- маневар више јединице у целини и како се он одражава кроз задатке суседних и сопствене јединице. Према томе, ако у том

оквиру посматрамо свој добивени задатак, моћи ћемо пронаћи место и улогу своје јединице.

У погледу начина извршења задатка, схватање се своди на то да се утврди који су подаци (елементи) у том погледу вишег или мањег прецизирани у заповести, а који уопште нису дати. Другим речима, треба утврдити у којој мери су нам унапред дате основе решења нашег задатка, заправо одлуке, например: тактичка радња, груписање снага, време почетка дејства и сл. Ако је неки од тих елемената потпуно одређен, онда га кроз процену ситуације не треба ни тражити (али га треба стално имати на уму); ако је одређен само делимично (например, одређен је објекат али не и правац дејства ка њему), онда га кроз процену ситуације треба тачно определити, а све остале, неодређене елементе решења тек изнаћи и утврдити.

Ако је код потпуно одређеног задатка у примљеном наређењу (заповести) већ дато потпуно решење, што ће бити редак случај, онда нам преостаје да код схватања задатка све те елементе решења јасно уочимо и тачно формулишемо, а у процени ситуации да до потребних детаља разрадимо елементе датог решења.

Схватање задатка састоји се, дакле, у изналажењу и утврђивању задатка сопствене јединице, њеног места и улоге у оквиру вишег јединице, њених односа са суседима, као и датих елемената решења задатка.

За утврђивање непријатељевог стања и могућности треба користити податке о непријатељу из заповести и осталих докумената примљених из вишег команда и, редовно, срећене податке властитог обавештајног органа.

Циљ је ове процене:

а) да добијемо што јаснију претставу о томе шта непријатељ може испољити, укупно узев, према нашој јединици;

б) да уочимо његов вероватан циљ као и објекат који штити, односно коме тежи (ту ће обично бити потребно да се размотри његов однос према већој непријатељској јединици — групацији, у чијем оквиру, односно за чији рачун ради;

в) да, према томе, установимо његов вероватан општи поступак, односно поступке, све до момента почетка наше акције: дакле, на шта ћемо наићи при њеном предузимању — на непријатељску одбрану и какву, да ли претстоји његов напад, неки марш и сл. (његови вероватни поступци после почетка наше акције не могу се овде разматрати, јер још нисмо одредили којим ћемо начином ми сами дејствовати);

г) да проценимо на које би начине непријатељ могао предузети своју акцију — например, које положаје може посети, какво груписање може извршити на већ заузетим положајима, итд., и да све те могуће начине, којих обично неће бити више од 2—3, предвидимо детаљно, а не само начелно (дефинитивну процену тих начина по њиховој вредности и вероватноћи овде још не можемо извршити, јер још нисмо утврдили сопствене поступке, а обое је у међусобној зависности).

Понекад ће нам разматрања под в) и г) бити олакшана тиме што ћемо из расположивих података о непријатељу моћи јасно ви-

дети само један његов могућ поступак (например, у случајевима када се са њим налазимо дуже у додиру, па због тога познајемо његов распоред на положају и његово уређење), али треба имати у виду да ће то бити ређи случајеви.

Приликом процене нарочито онога што смо изложили под б), в) и г), биће потребно да увек у пуној мери разматрамо елементе „земљиште“ и „време“ (например, који су и какви правци који не пријатеља могу водити до његовог објекта, створ и јачина његовог положаја, колико му времена треба за стизање на положај и његово уређење, да ли ће због зиме бити везан претежно за насељена места и сл.). Затим, из целокупног разматрања треба да извлачимо потребне податке и закључке који ће нам у даљој процени служити за одређивање односа снага, односа непријатељевог циља према нашем циљу, тј. у чему ће се обостране намере сукобити, где и у чему је његово осетљиво место, и на које његове могуће поступке треба да рачунамо при разматрању наших могућих поступака. Тиме ћемо уједно упознати и земљиште у захвату његове делатности. И, најзад, таквом проценом ћемо већ уочити неке задатке за даљу сопствену извиђачко-обавештајну делатност, наиме, које податке о непријатељу треба допунити.

Стање и могућности наших снага, како у бројном тако и у моралном погледу, биће редовно познато команди за време рата, те ће бити ретки случајеви када то проценом тек треба установити. Па ипак, понекад може наступити потреба, нарочито у случају покретних операција, да се провери и тачно установи распоред и стање свих делова на земљишту, тако да ће се то у недостатку времена и веза делом морати да изврши проценом. Овде је важно уочити да том проценом не треба утврдити објективно стање сопствених јединица, јер оно мора бити познато, већ њихову способност (или тачније, степен способности) за извршење постављеног задатка.

Суштина процене елемента „наше снаге“ је у томе да се одреде и определе сви могући начини извођења добивеног задатка. За то је потребно:

а) да конкретизујемо циљ нашег дејства уколико у добивеној заповести није потпуно одређен и да у исто време определимо и крајњи објекат нашег дејства ако већ није дат.

б) Да на основу разматрања свих досада утврђених чињеница и схватања задатка, процене непријатеља, стања и распореда наших снага, циља и објекта нашег дејства, земљишта и времена утврдимо тактичку радњу, ако није одређена тактичким задатком (што ће бити ретко). Ова разматрања, ако буду потребна, чиниће најпресуднији део процене. Иако ће понекад изгледати да је могућа само једна одређена тактичка радња, ипак ће бити корисно да се размотре и друге могућности које би, например, умешним маневром, смелим иницијативним дејством и изненађењем на крају могле дати одлучније резултате, зашта имамо обиље примера из нашег НОР-а. Тај део процене, уколико буде потребан, не може бити кратак, јер треба веома савесно испитати све околности које говоре за и против појединих могућности.

Као закључак мора се донети потпуно одређена одлука о тактичкој радњи и њеном циљу.

в) Биће случајева када ће одређеној тактичкој радњи, због просторних односа или њеног обезбеђења, морати да претходи нека друга тактичка радња, нарочито разни маршеви (ту се не рачунају краћи покрети ради извиђања у рејон положаја и сл.), тако да и то треба проценити ради одређивања општих смерница (правци, време, општи начин обезбеђења итд.).

г) Било да је тактичка радња одређена или смо се сами на њу одлучили, готово редовно ће бити више разних начина њеног извођења, нарочито у погледу груписања снага и маневра. Циљ је овог дела процене да изнађе и тачно определи те начине. Иако се за то не може дати један одређен ток разматрања, ипак треба поћи од задатка и тактичке радње, узети у обзир непријатељеве могућности, земљиште и време, да би се на основу тога установило, например, који положаји (као целине) одговарају нашој одбрани, или која су груписања могућа на одређеном положају, или који су правци начелно погодни за наступни (отступни) марш, односно напад, као и за груписање главних снага, или какво може бити ешелонирање дејстава по времену, итд. Већу или мању погодност и корисност ових разних начина дејства не треба одмах ту процењивати, већ их само констатовати и обележити са довољно елемената, углавном оних који чине одлuku.

Изложени ред разматрања само је један од могућих, а према томе да ли је добивени задатак више или мање одређен, разматрања под б), в) и г) могу се делом или у потпуности повезати, односно размишљања под б) и в) потпуно изоставити. Без обзира на сам ток разматрања, важно је да из њих морамо доћи до јасних и одређених закључака о циљу, тактичкој радњи (радњама) и могућим начинима извршења задатка.

Процена могућег начина дејства наших снага, осим евентуалне одлуке о тактичкој радњи, претставља најважнији, управо пресудан део процене. По садржају и начину разматрања најмање га је могуће подврсти неком устальненом реду, јер се разноликост ситуација овде највише изражава. Стога се за то могу дати само неке опште смернице.

Уопште узев, процена се своди на међусобно упоређивање могућих поступака, односно начина дејства, тако да нам се на крају истакне један од њих као релативно најкориснији, а с обзиром на коначан резултат будуће наше акције. Основу размишљања чине:

а) Закључци из претходног тока процене ситуације, а нарочито схватање задатка и улоге сопствене јединице у целокупном току збијања и будућих дејстава.

б) Основна карактеристика сопствене ситуације: да ли је иницијатива потпуно у нашим рукама (при нападу, гоњењу и сл.) или је она више или мање код непријатеља (наша одбрана, отступање и сл.). Природно је да ће у овом другом случају непријатељски могући поступци јаче утицати на наше одлучивање, па ћemo стога тежити да проценом утврдимо његов највероватнији поступак и, у односу на

њега, углавном, и испитамо наше могућности. У првом случају, то ће свакако мање долазити у обзир, јер ћемо одмах тражити свој најкориснији поступак, проверавајући га испитивањем непријатељевих могућности.

в) Тражење одговора на кључна питања, односно проблеме ситуације, што ће уједно бити ослонац за сређивање тока размишљања, а то нам мора бити главна мисао. У чему се та питања стварно сastoјe, већ је изнето. Понекад може бити само једно кључно питање, например, када се тежиште ситуације своди на добитак у времену, тј. када је питање времена пресудно, или када је заузимање или одржана извесне тачке или просторије од одлучујућег значаја, или ако се успех мора осигурати само изненађењем у груписанju или неким особеним поступцима, итд., а понекад ће тих кључних питања бити и више. Међутим, она се обично неће тек овде изнalaзити, већ ће се оцrtавати постепено кроз целу процену ситуације, почев од схватања задатка, а овде ће се по потреби само коначно формулисати.

До којих детаља треба ићи у том завршном делу процене зависи од одређености добivenог задатка. Коначан закључак мора да буде усвајање најбољег и најкориснијег начина сопственог будућег дејства. Закључак мора да буде конкретан, недвосмислен и без условљавања. Формулација тог закључка је одлука.

*

Извета разматрања могла би се сажети у овај преглед редоследа и садржаја процене ситуације:

1) Схватање задатка:

а) шта има да се ради, тј. какав је задатак; по потреби утврдiti оквир у коме ће се дејствовати: циљ, објекат и општи начин дејства више јединице у чијем смо саставу; место и улога сопствене јединице;

б) начин извршења задатка, тј. да ли су већ дати и који елементи сопствене одлуке; тачно утврђивање тих елемената.

2) Утврђивање непријатељског стања и могућности у циљу:

а) јасног сазнања његове моћи;

б) уочавања његовог вероватног циља, објекта који штити, односно коме тежи, и однос према његовој већој јединици;

в) предвиђања његовог вероватног општег поступка до почетка наше акције;

г) процена на које начине може извести своје дејство.

3) Стање и могућности наших снага:

а) по потреби проверити, односно проценити бројно, материјално и морално стање и распоред сопствене јединице;

б) по потреби конкретизовати циљ и објекат дејства своје јединице;

в) одредити тактичку радњу ако није дата;

г) одредити претходне тактичке радње ако су потребне;

д) изнаћи и определити разне могуће начине рада у извођењу дејства, с погледом на груписање, маневар, земљиште и време.

4) Процена могућих начина дејства сопствених снага садржи међусобно упоређивање могућих начина сопственог дејства с обзиром на:

а) закључке из претходне процене, нарочито схваташа задатка;

б) постојање иницијативе и њеног степена код нас или код непријатеља;

в) кључна питања дате ситуације.

5) Закључак: који начин дејства треба усвојити.

*

Могла би се ставити примедба да је овим дат само један шаблон за процену ситуације, упркос поставци на почетку да их различитост ситуација не трпи. На то се може рећи да, заправо, свако конкретније упутство предвиђа неки утврђени поступак, дакле, шаблон неке врсте. Питање је у томе да ли је поступак круто прописан у детаљима или су дате само смернице начелне природе које допуштају слободну примену. Шаблон ће бити за онога који тражи рецепте за ратовање — а борба тражи стварање. Према томе, за овај посао је корисно и прихватљиво само такво упутство које није замишљено и формулисано као пропис, већ као излагање неких могућности. У овом другом смислу треба схватити и предња разматрања. Рекапитулација на kraју дата је само ради бољег прегледа, али и за њу, природно, важи оно што је наглашавано у току разматрања, наиме, да је то само један од могућих редоследа размишљања који се може различито комбиновати. У многим ситуацијама, нарочито после извесне праксе у овом послу, лако ће се, например, применити начин процене ситуације по „кључним питањима“, који је раније изнет у часопису. Познавајући разне начине и могућности, моћи ће се увек изнаћи и применити онај метод који ће најбоље одговарати и који ће више или мање носити индивидуалне црте решаваоца.

Пуковник АЛЕКСАНДАР БАКИЋ

МЕСТО НАЧЕЛНИКА II ОТСЕКА (ОДЕЉЕЊА) ЗА ВРЕМЕ БОРБЕ

На нашим досадашњим вежбама није било потпуно сагласности у погледу места обавештајног официра у току борбе. Тако, например, неки команданти су га остављали на КМ, други су га укључивали у групу на КО, трећи су мишљења да би његово место требало да буде на КО, али под условом да има своја обавештајна средства везе, четврти су га само повремено позивали на КО, итд.

Да бисмо донели правилан суд о томе са кога ће места обавештајни официр (начелник II отсека, односно одељења) у току борбе највише користити својој команди, по моме мишљењу, било би неправилно ако бисмо то питање посматрали уско и изоловано, тј. ван склопа питања односа између КО и КМ уопште и одвојено од улоге обавештајног апарату у команди посебно.

Досада се код нас у току динамике углавном сав посао претежно одвијао на КО, док је апарат на КМ играо донекле споредну улогу; он врло често није познавао ситуацију, његова се улога, углавном, сводила на писање многобројних извештаја, израду разних шема, итд. Иако се то понекад правдало недостатком средстава везе, ипак ми се чини да се ту више радило о самој организацији рада на КО и КМ, него о недовољном броју канала за везу.

Пре свега, поставља се питање: да ли за време динамике треба увек, као и досада, на КО стварати посебну групу на челу са командантом, једним официром оперативног одељења (већином начелника одељења — који се често користио само за то да води командантову радну карту), начелником артиљерије, евентуално начелником обавештајног одељења, евентуално начелником инжињерије и једним официром везе, да би се одатле могло командовати? Обично се каже да је издвајање такве групе на КО потребно ради тога да би командант могао лично да осматра боиште бар на главном правцу, да би био што ближе потчињеним како би могао правовремено интервенисати, итд.

Несумњиво је да су такви разлози били оправдани у борбама позициског карактера, где се борба дуже времена водила на уском простору и где је заузимање, односно држање, тога простора било одлучујуће за исход боја, тим пре ако се тај простор дуже времена могао осматрати са унапред припремљене и фортификациски уређене

КО. Међутим, треба имати у виду да је такво издвајање комandanта и његове групе и њихово дуже бављење на КО имало и својих недостатаца. Пре свега, они су дуже времена били везани за један релативно мали отсек свога појаса (зоне), тако да су ситуацију на осталим отсецима могли да прате само повремено преко телефонских, телеграфских, писмених и других извештаја. У таквим случајевима, скоро није било непосредног контакта између општевојног комandanта и потчињених комandanата на помоћним отсецима, а познато је колико је тај непосредни контакт данас неопходан за вођење борбе. Осим тога, комandanт и његова група били су дуже времена одвојени и од осталог дела штаба, тако да су само повремено могли да испољавају свој утицај на његов рад, док је систем веза био знатно компликован, јер је поред веза између КМ и КО требало обезбедити и везе КО са потчињеним и претпостављеним комandanим местима и комandanим осматрачницама. Али, и поред изнетих недостатака, изгледа ми да је издвајање посебне групе (комandanта и његових најважнијих помоћника) оправдано на правцу где се налази тежиште боја и да би у ту групу требало укључивати и начелника обавештајног одељења (или његовог помоћника). Несумњиво је да су комandanту познати сви најбитнији подаци о непријатељу којима располаже обавештајно одељење. Али, он не може увек да држи у глави све детаље, који неки пут могу бити и од одлучујућег значаја за исход боја. Није свеједно да ли пред собом имамо, например, 15 или 25 непријатељски пук, пук који је учествовао у низу бојева или пук са минималним ратним искуством, кадровски пук или пук састављен претежно од људства старијих годишта, пук који је дотада претрпео неколико тешких пораза, или пук који је имао неколико успеха, пук који већ дуже времена није добио попуну или пук који има нормално бројно стање, батаљон добровољаца или батаљон кажњеника, јединицу чија исхрана функционише беспрекорно или неурядно, јединицу која се према цивилном становништву понаша уљудно или варварски, јединицу без дезертера или са јасним симптомима непослушности, јединицу са тачним или погрешним именом комandanта, итд. Уствари, у највећем броју случајева, комandanт ће само у најпотребнијем обиму познавати сва ова и друга обавештења којима располаже обавештајни официр, али се не може посветити дубљем познавању и исцрпном проучавању сваког новог податка о непријатељу и не прекидном размишљању шта се налази „са оне стране брега“, јер би му то одузело веома много драгоценог времена. Због тога му је на КО потребан и обавештајни официр, који ће мислити само о непријатељу и у томе погледу помагати свога комandanта. То је нарочито потребно и ради тога што у току боја на КО стиже низ наoko ситних и беззначајних података о непријатељу, који су често противречни и који проистичу из различитих извора, тако да њихова обрада, анализа и извлачење потребних закључака захтева непрекидан и педантан рад, тј. рад посебног обавештајног официра.

Међутим, у покретним видовима борбе, где се ситуација брзо мења, где се борба брзо преноси са једног сектора на други, често

ћеће бити могуће да се командант издваја са својом групом да би командовао са КО, нити би било целисходно детаљно утврђивање осматрачница и организовање вишеструких веза. Тада ће командант врло често бити принуђен да мења своју осматрачницу (чиме се нарушава и систем веза), да би присуствовао час на једном час на другом сектору — углавном снабдевен само својом личном радиостаницом и у пратњи најмањег броја (неопходно потребних у том моменту) официра. Команданту ће некада бити потребан само артиљерац, други пут само инжињерац, понекад везиста, а врло често и обавештајни официр.

У оваквим случајевима штаб би се уствари, делио само на први и други ешелон (КМ и позадински ешелон), док би командант (и одговарајући официри) повремено излазио на КО која би се налазила у непосредној близини КМ. Међутим, командант не би био везан само за једну КО, већ би у пратњи потребног броја официра и неопходних средстава везе чешће одлазио и на друге осматрачнице (које су по могућству раније изабране), као и на КМ и КО потчињених старешина.

По моме мишљењу, свако крутото држање за неку сталну КО и тачно утврђивање који све официри треба да се крећу са командантом само би отежавало командовање у оваквим случајевима. То ће командант решавати у сваком конкретном случају, али, по досађашњем искуству, изгледа да ће се обавештајни официр често морати да укључи у групу која иде са командантом. Према томе, не може се унапред прописати тачан рецепт где треба да се налази начелник обавештајног одељења, нити то има смисла — он ће се налазити час на КО, час на КМ, час код потчињених јединица, час код суседа, а по потреби у обавештајном одељењу вишег штаба, итд.

Пуковник СТОЈАН КОРАЋ

КОМУНИКАЦИЈЕ, ТРАНСПОРТ И ДОТУР

Под комуникацијама, транспортом и дотуром у војном смислу треба подразумевати шири појам који означава не само комуникације као правце кретања и транспортна средства за превоз трупа и материјала за потребе армије, већ и сам начин, односно систем тога превоза. Тада проблем је војсковођама често причињавао мање или веће, а понекад и непремостиве тешкоће. Упоредо са развојем технике, саобраћајне мреже и транспортних средстава, повећавао се и значај саобраћаја, тако да су га неки са правом назвали „жилом куцавицом“ савременог ратоводства. Па, и поред тога, чак и у току Другог светског рата било је и таквих појава да се није увек поклањала довољна пажња саобраћају, тако да се то касније тешко светило и командантима и трупама. Да би неутралисали немачке, јапанске и италијанске подморнице и ваздухопловство и одржали прекоморске комуникације које су им служиле за снабдевање и маневровање армијама на разним деловима Земљине кугле, Западни савезници су још од почетка Другог светског рата ангажовали хиљаде ратних бродова, авиона и сваковрсне друге технике. Па и поред губитака преко десет милиона тона бродског простора (од 1941 до 1945 године) сни су снажном производњом и организацијом транспорта успели не само да одрже почетни транспортни капацитет, већ и да га при kraју рата премаше. Али, док су правилно схватили важност сопственог саобраћаја и транспорта, дотле су, како изгледа, све до почетка 1944 године, били изгубили из вида да и за немачки ратни потенцијал саобраћај претставља основну снагу и средство за постизање успеха у маневровању (снагама и средствима) по унутрашњим оперативским правцима. Јер, иако су за разарање немачких градова, појединих индустрија и складишта стратегских сировина, биле ангажоване велике ваздушне флоте и драгоцене материјалне резерве, нарочито од 1943 године, ипак то није видно смањило немачки ратни потенцијал. Тако да је, почев од 8 фебруара 1944 године, полетало дневно на хиљаде бомбардера са база у Енглеској, Африци и Италији и бацало стотине хиљада тона разорних бомби на разне саобраћајне центре, ранжирне, диспозиционе и раскрсне железничке станице и пристаништа, немачка ратна машина је била знатно поремећена. Од тога дана па све до kraја рата немачки саобраћај је био главни циљ савезничких ваздушних напада, нарочито у периоду пре и после извршене инвазије

у Француској. Тако су, услед парализовања саобраћаја, немачке армије остале без попуне, мунције, хране и бензина; њихово маневровање било је у великој мери укочено, а немачко становништво је све више трпело. Поред других, и ово је био један од главних узрока који је фашистичку силу довео до пораза и капитулације. А како је изгледао саобраћај у Западној Европи и Немачкој после искрцања Савезника и шта су све они морали да предузимају да би га оспособили за потребе својих армија, најбоље се може видети из дела генерала Ајзенхауера „Од инвазије до победе“.

У модерним ратовима троше се огромне количине хране, мунције и разних техничких средстава, а све те потребе треба у позадини стално производити, транспортувати до складишта, стокирати и одатле дотурати на фронт јединицама. Ево неколико примера. Према изјави генерала Гела, команданта позадине инвазионих снага, за једног војника инвазионе армије у Француској требало је обезбеђивати дневно просечно по 24 кгр. разних средстава, рачунајући у то целокупне потребе ове армије. За општи напад 5 америчке армије на тзв. „Густавову линију“ у Италији у пролеће 1944 године било је потребно дневно по два пута бродска товара мунције. За дотур тих средстава на фронт, дневно је саобраћало око 32.000 камиона и око 13.000 мазги. Рачуна се да је свакој дивизији ове армије дневно просечно дотурало по 400 тона хране и других средстава, а оклопној дивизији и око 190 тона бензина. На путу за Рим, у лето 1944 године, истој армији било је потребно на сваки сат по 90.000 литара бензина. Исто тако, за дотур потреба својим армијама у времену од 10 маја до 21 јуна 1940 године (тј. за време битке у Француској) Немачка је ангажовала 955 возова и преко 10.000 камиона. Има много примера где је развој операција, па и њихов крајњи успех, зависио скоро искључиво од уредног дотура потреба за борбу и живот. Тако је Ромелова битка за Суец (пред Ел Аламејном 1942 године) пропала због слабог дотура и недостатка бензина и воде за пиће. У највећем јеку ове битке, 4 јула 1942 године, око 1.500 немачких војника, полуудуих од жеђи, бацило је оружје и појурило да се преда енглеским трупама и напије воде. Исто тако, тешкоће у дотуру приморале су инвазиону армију, у јесен 1944 године, да стане пред немачком границом.

Изнети примери и бројке које се односе на велике војске не би требало да нас опчине. Ми бисмо могли да посматрамо капацитете ратног снабдевања у смањеном обиму, не узимајући искуство великих армија као општи закон. Али, с друге стране, пошто сматрамо да убудуће у Европи неће бити изолованих, а нарочито локалних ратова између слабије развијених земаља, то излази да ће ратна техника имати првокласан значај и за мање земље и њихове армије. Да би таква армија могла да допринесе свој удео у једном бултвјем светском рату, потребно је да буде солидно опремљена и уредно снабдевана, а ово је тешко постићи без добрих комуникација, јаког транспорта и смишљене организације целокупног саобраћаја. Уосталом, у миру има довољно времена и могућности да се питања из ове области реше и у великој мери остваре. Да би се могли лакше уочити и схватити проблеми организације ратног саобраћаја и начин њихо-

вог најцелисходнијег решавања потребно је извршити анализу појединачних саобраћајних грана.

1) Железнице су у погледу ратног снабдевања први пут положиле испит у Француско-пруском рату 1870—71 године и отада постале камен темељац у ратним плановима и „жила куцавица“ свих освајачких и одбранбених ратова. Као што је познато, до данас није пронађено ниједно транспортно средство које би било боље од железница у погледу транспортних капацитета, брезине, јевтиноће погонског горива, коришћења домаћих сировина, итд. У току Другог светског рата, до краја 1944 године, у Енглеској је саобраћало недељно по 7.000 посебних возова за раднике ратне индустрије, а месечно по 9.000 посебних возова за испоруку ратног материјала; у току рата извршено је 200.000 транспорта трупа, а недељно по 1.000.000 теретних вагона само са ратним сировинама и разним материјалом, док је за потребе ратне индустрије превежено преко 3.000.000 т. угља, итд.

Пре појаве ваздухопловства железница је у рату била сигурна, одговарала је својој намени и задовољавала потребе индустрије, војске и становништва. Такво стање много је утицало и на сам систем њене мирнодопске изградње. Пошто је било важно да се међусобно вежу политички, индустриски и др. центри, или ови споје са осталим крајевима земље, то су се и железничке пруге развијале већином у радијалном смислу. При томе, јако развијене земље имале су довољан број „везних“ пруга, које су повезивале радијалне кракове, док су се слабо развијене земље мучиле да изграде основне директрисе (без довољно попречних и везних пруга или варијаната за обилажење великих железничких чворова и раскрсница), као што је то до некле случај и код нас. Због таквог система железничке мреже, скоро све зараћене стране су и у Другом светском рату вршиле дотуру преко „диспозиционих железничких станица“, сматрајући такву организацију испитаном у ратној пракси. Међутим, тај систем војно-железничког транспортувања могао се одржати углавном само у оним армијама које су могле да обезбеде сигурност у ваздуху над својом територијом. Немци су га takoђе успешно примењивали све до 1944 године, тј. све дотле док нису, савезнички авиони скоро свакодневно почели да сипају бомбе по разним железничким чворовима и раскрсницама Немачке и да на овим „уским грлима“ паралишу читав систем дотура ка фронтовима и евакуације у позадину. Они су тада покушавали да разним импровизацијама (користећи заробљенике, принуде раднике, цивилно становништво и железничко особље) одрже постојеће пруге и израде варијанте за обилазак великих центара. Међутим, све је то било недовољно и сувише касно.

Пошто ће железница и у будуће остати првокласан фактор ратног потенцијала сваке земље и пошто ратно ваздухопловство свакако предвиђа све јача рушења непријатељског саобраћаја, у првом реду уништење важних ранжирних, прекрцних, диспозиционих, раскрсничких и других железничких станица, то се поставља оправдано питање: да ли је целисходно да се при мирнодопској изградњи и даље форсирају искључиво главне железничке пруге радијалног смера? Према досадашњим искуствима у погледу изградње железничке мреже

не може се остати при концепцијама које су важиле пре појаве ваздухопловства. Поред тога, детаљнијој анализи подлежу и питања техничке опремљености железничког парка, одређивање врсте и броја формација за одржавање железничких постројења, израда нових мостова у рату, а такође и питања општег система управљања (командовања) железницама у рату.

Ратна пракса је довољно јасно показала да су диспозиционе, прекрпне и остале станице на којима се концентришу већа железничка средства биле опасан мамац за непријатељско ваздухопловство. Ту је најчешће пропадао драгоцен саобраћајни материјал и са тешком муком створена убојна и остала средства која су била намењена армијама на фронту. Ако овоме додамо и то да су на тим станицама пропадале и скупоцене сировине које су потребне ратној индустрији и без којих она, такође, ништа не значи, онда се тек коликом се ризику излажу оне земље које се ослањају искључиво на такву организацију железничког саобраћаја. Па кад све то знамо, поставља се питање: да ли се приликом ратног планирања железничког транспорта овакви саобраћајни центри могу избеги? По нашем мишљењу, могу, али не потпуно. Јер, иако пружање постојећих железничких линија доводи возове на те центре, то ипак не значи да у миру не би требало размотрити план изградње нових железничких пруга и уложити максималне напоре да би се добрим системом „везних“ пруга могли заобићи велики железнички центри. То би се могло постићи ако би се поједине директрисе међусобно спојиле довољним бројем попречних и рокадних пруга, као и локалним варијантама око центра. На тај начин, железничка саобраћајна карта не би личила на паукове мреже, које су међу собом спојене са по једном директрисом, већ би се по изгледу приближила рибарској мрежи. Ако би се при томе настојало да се и директно из дубине земље у правцу граничних фронтова пружи што већи број линија по којима би се у рату могли упућивати летећи војни возови са укрцних директно на искрцне железничке станице, тада би се избегло концентрисање, претовар и сортирање војних транспората у диспозиционим станицама.

Ово, неоспорно, претставља велики и сложен проблем, који се не може тако брзо и једноставно решити. Да би се искључиле велике железничке раскрснице из ратног војног саобраћаја, потребно је да се још у току мира на томе упорно настоји, да се ангажују значајна буџетска средства и благовремено предузму потребни радови. А тај проблем је од толиког значаја за ратни потенцијал земље и њен успех у рату да би се све жртве потпуно исплатиле и донеле плодове у најпотребнијем моменту. Поред тога, такав систем изградње железничких постројења био би у складу и са већ усвојеним принципом децентрализације и широког ешелонирања индустрије и војних слагалишта. При томе би слагалишта требало преоријентисати утолико, што би поред такве железничке линије, која би уствари служила за снабдевање одређених јединица на фронту, постојала слагалишта рода и служби са комплетним потребама. На тај би се начин повећала растреситост чуваних резерви и увек обезбедио дотур, јер се евентуалним уништењем једног слагалишта неке снабдевачке службе не

би потпуно уништавао и једнородан материјал (имали би га и на другом месту у резерви).

Као даљи проблем који се појављује у ратном железничком саобраћају јесте одржавање транспортног копацитета. То се може постићи приливом резерви у железничком материјалу (средствима и опреми), као и одржавањем и оправком постојећих и израдом нових постројења. И овде ћемо се послужити примерима. По једној шведској процени, у почетку Другог светског рата, континенталне европске земље имале су 74.000 локомотива и око 1.864.000 теретних вагона од којих је у 1945 години остало свега око 20.000 локомотива и 513.000 теретних вагона. При томе треба имати у виду да су се ова средства у знатној мери производила и у току рата, углавном за потребе Немаца. Пошто су Англо-Американци пред инвазију знали да је европски железнички потенцијал знатно опао, то су за потребе својих инвазионих трупа у Енглеској припремили резерве у локомотивама и вагонима у укупној дужини од око 80 км. А како су резерве у железничким превозним и инвестиционим средствима важан чинилац за остварење ратног транспорта, треба их стварати још у току мира (када постоје и највеће могућности), а у рату такође обезбедити њихову производњу, заштитити индустрију од разарања и омогућити набавке са стране. При томе нарочиту улогу играју резерве у локомотивама, вагонима и ратним железничким мостовима (склапајућим или преносним). Исто тако је од великог значаја и правилно ешелонирање ових резерви дуж одређених комуникација (поред већих мостова итд.), или њихово чување на местима (ужим рејонима) где ће се користити у случају потребе.

Питање одржавања (оправке или нове израде) пруга и постројења — посебно железничких мостова — у ери садашњих ратних разарања саобраћаја из ваздуха, заузима скоро прво место у проблему ратног железничког саобраћаја. Бројно јаке, добро обучене и опремљене трупе за оправку и одржавање железничког саобраћаја могу да допринесу огромне користи у рату. Зато је неоправдана честа бојазан да ће се бројнијим формацијама ових јединица ослабити оперативни ефективи. Искуства Другог светског рата су показала да су ове јединице у извесним случајевима више допринеле успеху у бици него нешто већи број дивизија.

При решавању питања управљања (командовања) железницама у рату треба узети у обзир и чињеницу да оне не служе само за дотур и евакуацију војног терета и трупа, већ и за потребе целокупне ратне привреде. Поред тога, железнички транспорт (саобраћај) само је део општег транспорта (саобраћаја) који се у рату користи. Зато, када говоримо о форми организације ратног саобраћаја, морамо мислити на целину, тј. и на друмски и водени транспорт (саобраћај), а не сме се заборавити ни растући значај ваздушног транспорта. Од моћи и правилне организације ратног саобраћаја често пута зависи и одлука војсковође да ли ће моћи извршити пројектовану операцију. Тако је, например, инвазија у Француској 1944 године одлагана због неизвршеног плана транспорта до предвиђеног рока, као и услед буре на

Атлантику. Иако је била предвиђена за 1 мај, одложена је за 1 јун, затим за 5 јун и најзад извршена 6 јуна.

2) Путни (друмски) саобраћај. Добри путеви су одувек били, а и сада су остали, главни носиоци ратних похода. Данас се без добро развијене и чврсте путне мреже не може ни замислiti успешно дејство једне јаке, добро наоружане и модерном техником снабдевене оперативне групације. Тешка техника по лошим путевима била би осуђена да се још у почетку рата упропасти или да остане неискоришћена. Бројне трупе и снажна ватра траже у трупном и оперативном рејону јаку циркулацију дотура и евакуације, што се не може постићи без јаког транспорта, а он захтева добре путеве. Али ни добри путеви који се не одржавају и не оправљају не значе много. Према томе, за уредно функционисање друмског саобраћаја неопходне су добро развијене и солидне комуникације, јаке и способне транспортне формације и до вољан број обучених и спремљених трупа за оправку и одржавање путева и мостова. Вештина изградње и одржавање путева била је позната још у давној прошлости. Она је омогућила Римљанима да освоје огромне области. Енглеска и већина континенталних земаља Европе (сем Балкана) имају добре путеве. Сама Немачка је, например, у 1940 години имала око 370.000 км друмова са чврстом подлогом и на њима 62.000 бензинских станица. Националсоцијализам је по до ласку на власт издао преко 10 милијарди марака за израду аутострада, које су у периоду од 1939 до 1944 године омогућавале маневровање немачких снага по унутрашњим оператиским правцима.

Иако је познато да добри путеви и јак транспорт потпомажу иницијативу команданта на бојишту и осигуравају успех у предузетим акцијама, ипак се раније, па и данас, за време мира, често занемарује проблем путева. Па и у рату, брига за оправку путева се често пребацује на трећеразредне органе који, и поред добре воље, немају моћи ни средстава да задатак правилно и брзо изврше. Истина, било је случајева да су и лоши путеви некада одиграли корисну улогу, као например 1914 године када су аустроугарске групе настрадале у Србији, добрым делом због тога што су се њихове коморе услед јаких киша заглибиле на лошим путевима Мачве и Западне Србије. Али, треба имати у виду да су такви путеви спречавали и српској војсци уредно снабдевање трупа, затим дотур иностраног наоружања (није било добрих комуникација за везу са пристаништима у Албанији и Грчкој), а осим тога и уредно гоњење потучене аустроугарске војске. 1939 године немачко ваздухопловство је разорило друмове и мостове у Пољској у таквој мери да је снабдевање пољске војске било до крајности неуредно. Због недостатка аутомобила дотур је углавном био оријентисан на колски транспорт, који је био прилично слабог квалитета, спор и гломазан, а поред тога служио је и као добра мета немачкој авијацији.

Често се може запазити да извесни стручњаци запостављају изградњу путних у корист железничких комуникација. Несумњиво је да су и путеви и железнице важни сваки на свој начин, али је неоспорно да и запостављање путне мреже може имати тешких последица на ратоводство, некада чак и тежих, него што су последице које

би настале због непостојања извесне железничке пруге, која није од битне важности за привредни и стратегиски потенцијал земље. Поред тога, треба имати у виду да су путеви у оперативном, а нарочито у трупном борбеном рејону, скоро искључиве комуникације за дотур (сем све већег удела транспортне авијације у појединим приликама). Зарађене стране су у току Другог светског рата често улагале огромне напоре да би на разним деловима ратишта брзо изградиле врло дугачке путеве и тиме омогућиле снабдевање својих и савезничких армија. Например, за стварање ваздухопловних база на Аљасци, Американци су у току 1941 и 1942 године, уз велике напоре морали на брузу руку да изграде друм од САД поред Канаде и преко целе Аљаске, на дужини око 2.500 км. Слично су и Руси до 1944 године саградили пут од 5.000 км кроз своје северне области, тако да је камионима (и бродовима) био омогућен дотур ратног материјала из Америке преко Аљаске и Беринговог Пролаза (широког само 90 км) све до Иркутска, а одатле Транссибирском железницом на поједине фронтове. Када су Јапанци 1942 године пресекли пут који је везивао Бурму са Кином, Англо-Американци су морали да приступе изради пута између Индије, Бурме и Чункинга дужине преко 5.000 км, који је био завршен почетком 1944 године. Пут је рађен у тешким теренским пределима и делом у маларичној области, али се једино преко њега могло вршити снабдевање Кинеске армије техником и наоружањем.

С друге стране, било је случајева да су разорени и упропашћени друмови кочили или потпуно упропашћивали велике офанзиве и планове. Тако, например, поред изнетог случаја у Србији 1914 године, и Наполеонова армија у Русији 1812 пропала је због рђавог снабдевања, лоших путева и удара руских партизана на позадинске комуникације; у јесен 1914 године, при повлачењу од Ивангорода за Шлеску, 9 немачка армија рушила је за собом све комуникације, тако да су Руси нешто због тога, а нешто и зато што се њихова линија дотура издужила на 120 км, престали са гоњењем немачких трупа; у јесен 1915 године Немачка је могла да пошаље само једну дивизију на фронт у Добруџи, јер није било путева за снабдевање већих снага, тако да ни акција против Руса није успела; Ромелова офанзива пред Ел Аламејном је пропала, јер је постојао само један врло дуг обалски пут, који је услед дејства енглеске авијације био по дану несигуран и недовољног транспортног капацитета; руска офанзива 1944 године у Пољској застала је пред Вислом да би се дуге комуникације у позадини уредиле и оспособиле за дотур, итд.

Али ни бројни друмови неће бити од велике користи ако се не располаже правилно формираним и јаким транспортним јединицама. Тежњу за изградњом што развијеније мреже добрих и тврдих друмова не би требало тумачити као оријентацију искључиво на аутомобилски транспорт. Иако аутомобиле, као добро и корисно средство које има велике предности над запрежним транспортом, треба што више форсирати, ипак не треба губити из вида да они, поред осталог, траже велике количине разних резервних делова и огромне количине бензина. По нашем мишљењу, све дотле док се претходно не реши питање стварања резервних ауто-делова и лак дотур потребних ко-

личина горива, не би требало — бар у односу на нашу стварност и за јединице које дејствују у трупном рејону — сувише пренагљивати и потпуно се опредељивати за ауто-транспорт. Истина, дотур горива могао би се прилично олакшати коришћењем спроводних цеви (пајплајн), као што је то било примењено код Ајзенхауерових моторизованих јединица при наступању кроз Француску.

Уосталом, ни најразвијеније земље нису могле да издрже рат само са камионима. Чим се дошло до мекшег или изразито испресецаног терена, одмах се појавила потреба за запрежним и товарним (коњским) транспортом. Иако су Немци у почетку оријентисали свој транспорт скоро искључиво на камионе, што им је донело велике користи при наступању кроз Чешку, Аустрију и Француску, они су 1941 године, када су се заглибили у припјатско, украјинско и белоруско блато и, такрећи, остали без коморе, почели на врат на нос на све стране окупирање Европе да скупљају и пљачкају сваковрсна кола и коње, да би што пре формирали запрежне транспортне јединице за Источни фронт. У исто време и организација ТОТ је прикупљала све способне становнике окупираних области Русије и Польске и терала их да раде и оправљају путеве. Но, и поред свих ових импровизација, дотур је био веома спор, а како није било средстава за даље напредовање, офанзива је постепено јењавала и на концу замрла пред самом Москвом. (Колики су напори у транспорту били потребни види се из изјаве једног немачког вишег државног саветника који наводи да је у 1941 години једном батаљону у борби на Источном фронту поред разне грађе и алата за израду ровова, склоништа, итд. требало дневно дотурати просечно по 3.850 кгр хране и муниције и 3.360 кгр сточне хране, а једној дивизији по 400 тона). Хитлер није трпео да проблеми снабдевања ометају његове замисли. Због тога је и оставио Паулуса код Стаљинграда да буде „тврђава“, не мислећи при томе како ће га снабдевати. А касније, после пораза код Стаљинграда, Обавештајни биро немачке Врховне команде био је принуђен да поред осталог објави: „Иако данима готово без хране, потпуно исцрпљени официри и војници су кроз дубоки снег километрима вукли топове и артиљеријску муницију, пошто моторна возила нису имала гориво, а коњи су већ били поједени“.

Према томе, организацији и стварању јаког запрежног транспорта треба поклањати пуну пажњу још за време мира, јер је то једна важна грана (служба) за себе, која има своје задатке, принципе, технику и проблеме. Зато се организација запрежног (товарног) транспорта не би смела препустити стихији или органима који би, поред редовних задатака, обављали и неке послове из области запрежног (товарног) транспорта, као неку споредну дужност, јер је овај транспорт сувише бројан и важан за армију, да се не би смео препустити самом себи.

Најзад, треба имати у виду да запрежни (товарни) и аутомобилски транспорт, заједно са путним комуникацијама, уствари чине јединствен систем друмског (путног) саобраћаја, који би морао да има изграђене принципе дејства, обучене јединице за извршење задатака

и добру опрему. По нашем мишљењу, за њега би били потребни и одговарајући органи који би се старали о свим питањима организације, формације, наставе, попуне, итд. Они би имали да решавају задатке из области развоја и уређења путних комуникација и регулисања саобраћаја на њима, затим да се стараву о аутомобилској опреми, кадру и транспорту (као и погонском гориву у целини) и да решавају сва питања која су у вези са колско-товарним транспортом. Према томе, оваква организација захтева посебне органе у одговарајућим штабовима (Врховне команде, армије, области) који би руководили и извршавали задатке службе „Путног (друмског) саобраћаја“.

3) *Ваздушни транспорт*. Иако је овај вид снабдевања новијег датума, ипак се у току Другог светског рата и садашњег у Кореји толико развио да понекад може доћи у први план, нарочито онда када се трупама морају хитно доставити извесна средства, а за то нема никакве друге могућности (ако су јединице опкољене, или комуникације порушене, ако је саобраћај онемогућен услед планинског терена, или дејства партизанских јединица и диверзаната, приликом снабдевања одреда за гоњење, евакуације рањеника, итд.). Примера за овај вид снабдевања има врло много. При ваздушном десанту на Крит, Немци су спустили из авиона и једрилица читаву пекарску чету, а Италијани у Абисинском рату, спуштали су и стоку за клање. Снабдевање англо-америчких трупа на битачним просторима у Тихом Океану, Африци и Италији вршило се великим делом помоћу авиотранспортне службе, која је нарочито дошла до изражaja у току инвазије у Француској и доцније (1944—1945 године). Према наводима потпуковника Стover-а (Quarter-master Review) 1950 године, у току битке у Белгији, 101 падобранска дивизија била је снабдевана искључиво ваздушним путем за све време до спајања са 3 армијом. На исти начин снабдеване су у току јануара 1945 године и три члenne дивизије 3 армије које су биле у продору. Поред редовних ваздухопловних транспортних јединица у америчкој војсци сада постоји и „падобрански снабдеваčки транспортни одред“ који је у почетку рата у Кореји огромно допринео брзом пребацивању и благовременом снабдевању трупа на бојишту. Многобројни примери показују да су помоћу транспортних авиона читаве јединице, ауто-колоне, артиљерија, тенкови, муниција, грађа за бараке, храна, итд. за најкраће време пребацивани на веома удаљене фронтове.

Поред авиона и једрилица, у ваздушном транспорту почели су све више да се користе хеликоптери. Они су нарочито корисни за снабдевање мањих одреда у брдским пределима, и евакуацију рањеника, за снабдевање специјалном опремом, лековима, итд. Иако им је капацитет сразмерно мали, хеликоптери имају преднос у томе што им за слетање и полетање није потребно много простора, а што је иначе велики проблем за остале транспортне авионе. Иако је јачи ваздушни транспорт за слабо развијене земље далеко од практичног остварења, ипак би га требало предвидети бар у скромним размерама и укључити у општи војно-саобраћајни систем. За његово остварење требало би поднети и веће жртве, а нарочито због тога што је у стању да изврши транспорт у критичним ситуацијама, када друмски или

железнички дотур не могу ништа да помогну и када и од скромнијих, али у први час дотурених средстава, зависи судбина боја или битке.

Питање управљања и командовања транспортном авијацијом није потпуно решено ни у армијама које имају велике ваздушне снаге, тако да и оне још увек истражују принципе за усклађивање њеног рада са потребама сувоземних трупа. А пошто ћemo, бар за прво време, располагати само скромнијим ваздушно-десантним средствима, тј. за подмирење најнужнијих потреба у рату, то сматрамо да би читавим транспортним системом требало да руководи Министарство народне одбране (или Команда позадине), с тим што би све те јединице и установе у техничком, снабдевачком и дисциплинском смислу остала под непосредном командом ратног ваздухопловства. Другим речима, Врховна команда, преко своје Саобраћајне управе — одељења, решавала би питања око унапређења ове службе и планирала њену употребу, док би извршење задатака и остало спадало у надлежност ратног ваздухопловства.

Када се размишља о комуникацијама, саобраћају на њима и транспорту, неминовно се појављује и питање „дотура“, као неразвојног елемента. Поборници дотура „од себе“ и присталице дотура „к себи“ износе разне разлоге да би доказали предност једног или другог система. Међутим, основно је да трупу која се бори треба максимално помоћи из позадине од стране виших штабова и ослободити је брига око дотура како би се могла потпуно концентрисати на свој основни борбени задатака. Пошто виши штабови, као основни регулатори, имају пред собом шире перспективе и могућности и више времена него они који треба да спроводе и непосредно извршавају задатке, то је природно да и дотур треба да иде од вишег ка нижем. Уосталом скоро у свим војскама у Другом светском рату дотур је био организован по начелу дотурања од вишег ка нижем. Све тешкоће које би се применом овог система појавиле (покрети нижих јединица и лутање транспорта да је пронађе, понекада дотур непотребних или мање значајних средстава на рачун хитних и важних, закашњење у дотуру, итд.) могу се чврстим командовањем и добро организованом саобраћајном службом у вишем штабу на време отклонити или бар знатно ублажити.

При разматрању и решавању питања комуникација, транспорта и дотура треба имати у виду и ешелонирање снабдевачких служби у оперативним јединицама на војишној просторији. Осим тога, смишљеном организацијом транспорта и дотура треба сачувати материјалну способност јединице, а тиме и јачину њеног удара. Услови нашег земљишта и комуникација, наша тактика дејства и јачина јединице у односу на борбене рејоне можда не дозвољавају да се још више олакшају трупне јединице (пук-дивизија) са резервама материјала које имају у позадинским установама, али се зато позадинске установе и резерве у армиском корпусу могу у великој мери смањити, па чак и потпуно избацити. При томе треба водити рачуна о правилном одређивању ратног комплета и норми средстава за снабдевање, егализацији, практичности и лакоћи амбалаже, избегавајући свако потребно оптерећење транспорта.

Пошто је правилна организација и систем управљања саобраћајем од битног утицаја на успех планираних операција, то је потребно да се сви проблеми по томе још у миру правилно схвате и реше. Оно је код иностраних војски решавано на различите начине. У америчкој војсци, например, трупним транспортом управља сваки род војске, тј. служба која га има у своме саставу, а целокупан саобраћај на позадинском рејону регулише одељење штаба Г-4. Шеф одељења Г-4 (приближно одговара нашем команданту позадине) је преко начелника штаба директно потчињен команданту дотичне оперативне јединице и под њиме се налазе сконцентрисане и све службе снабдевања у односу на регулисање и координацију њиховог рада. Али веће оперативне јединице одређују посебног „команданта зоне комуникација“, који је непосредно потчињен команданту јединице. Он има задатак да руководи и управља целокупним системом саобраћаја, транспорта и дотура који тече преко позадинског рејона дотичне оперативне јединице, да гради и оправља комуникације, да их штити и да командује одређеном зоном у сваком погледу, а за то прима основне директиве и податке од команданта оперативне јединице непосредно или преко Г-4 одељења (штаба оперативне јединице). Слична организација била је спроведена и у немачкој војсци, док се код Совјетске армије орган за регулисање саобраћаја налазио у Команди позадине.

Ако је управљање саобраћајем сконцентрисано код команданта позадине тада се поставља питање: какав ће утицај на саобраћај имати општевојни командант и његов непосредни штаб када позадина оде у други ешелон? У томе случају саобраћајни орган је уствари тек на трећој степеници од општевојног команданта (командант — командант позадине — саобраћајни орган). Док се у нашој садашњој пракси под саобраћајем обично подразумевају само путне комуникације и железнички саобраћај, дотле се код Француза целокупним саобраћајем у штабу јединице бави 4 биро, и то железничким (морским) непосредно, а путним транспортом (аутомобилским и запрежним) преко „директора путних транспорта армије“ (Directeur des Transports sur la route de l' Armée). Ова дирекција тесно је везана са 4 бироом у погледу материјала (службе снабдевања су под 4 бироом), а са 1 — оперативним бироом у погледу усклађивања транспорта (саобраћаја) са планом операције. Међутим, командовање (управљање) саобраћајем може се организовати и тако да у саставу штаба јединице буду саобраћајни органи (железнице и општа организација комуникација), а друмска транспортна служба (аутомобилски и запрежни транспорт) у саставу Команде позадине. Али ово опет цепа јединство руковођења саобраћајем и захтева добру везу, већу администрацију и тесну сарадњу између I и II ешелона (чести додир у току једног дана), што се у пракси теже постиже. Али ако бисмо „позадини“ одузвели трупни транспорт (аутомобилски и запрежни) и ставили га под непосредну команду штаба, тада бисмо органе снабдевања учинили беспомоћним.

Све ове поставке доводе нас на помисао да би требало обезбедити јединствено руковођење целокупним саобраћајем и да га не би

требало цепати на разне делове штаба. А то би се могло постићи или његовим концентрисањем у део ужег штаба — чиме би се „позадина“ (у садашњим нашим појмовима) довела у тешку ситуацију — или претварањем „позадине“ у „команду позадинске зоне“ (или сличан назив) с тим да командант те зоне (позадине) на одређеном позадинском рејону има права и власт команданта оперативне јединице. У овом другом случају, командант позадинске зоне био би непосредни члан ужег штаба општевојног команданта и његово место било би у првом ешелону штаба. Начелник штаба и командант позадине били би први командантови сарадници, а одељења штаба и позадине тешње би сарађивали при изради разних оперативних замисли. Поред изнетих постоје и друге комбинације по овом питању, али је важно да се пронађе најбоље, тј. она која од саобраћајних органа неће стварати само административно-технички апарат, већ организаторе и реализације свих послова који имају везе са правилним регулисањем саобраћаја. Најзад, може се на разне начине дискутовати и о томе да ли саобраћајној служби треба потчинити и друмски транспорт (автомобилски, колски, товарни) или саобраћајној управи оставити да управља само железничким, воденим и евентуално авионским саобраћајем (транспортом), а образовати посебне органе за путеве, автомобилски и колски транспорт.

Према томе, могле би се организовати две посебне службе: служба железничког (воденог) и ваздушног саобраћаја и служба путног (друмског) саобраћаја. Ове две службе могле би ући у састав једне нове формације: Управе војног саобраћаја. На тај начин, оне би имале своје органе у одговарајућим оперативним и територијалним командама, као и у претставништвима државних институција које управљају овим пословима на државној територији. Ако би Команда позадине организациски остала у садашњим оквирима и правима и у рату била ешелонирана у други део штаба јединице, тада би било нужно да у једном одељењу штаба оперативне јединице постоји орган који би Саобраћајном одељењу у Команди позадине преносио интеције команданта и штаба у односу на трупна превожења, давао му потребне податке и водио општу евиденцију стања саобраћаја и транспорта.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Пуковник у резерви ЈУРИЈ МУШИЋ

ВИТОРИО ВЕНЕТО У СВЕТЛУ ИСТОРИСКЕ ИСТИНЕ

Битком код Виторија Венета, коју Италијани истичу као своју највећу победу, завршен је, пре 34 године, рат између Италије и бивше Аустро-Угарске. Та битка — уствари само једна фаза италијанске офанзиве при самом завршетку рата — не би сама по себи за нас била интересантна, да Италијанима није и „војнички“ осигурала отимачину наших крајева, обећану 1915 године Лондонским пактом¹⁾, и да примирјем закљученим у Вила Густи²⁾ (Villa Giusti) код Падове, нису постигли и „војничку“ окупацију тих крајева. Она је интересантна за нас и због тога, што су међу првима, још пре њеног почетка, отказали послушност баш они аустријски пукови који су били састављени од Југословена и на тај начин знатно допринели брзом расулу аустријске војске.

Виторио Венето, једина италијанска војна победа већих размера на европском континенту, добивена је под нарочитим околностима. После неуспешне офанзиве на италијанском фронту, у јуну 1918 године, аустроугарска војска се, претрпевши знатне губитке, повукла на своје полазне положаје и прешла у одбрану на свим секторима фронта. Аустроугарско државно и војно руководство било је још тада изгубило сваку наду на успешан завршетак рата, а када је ускоро затим (у јулу и августу) и немачка војска на Западном фронту претрпела неуспехе, тада је било свима јасно да су Централне силе изгубиле рат и да је њихов дефинитиван слом само питање дана. С друге стране, ови војнички неуспеси охрабрили су још више поробљене народе аустроугарске монархије, у првом реду Мађаре, Чехе и Југословене, и они су све отвореније радили на своме ослобођењу од вековног хабзбуршког ропства. Најзад је, крајем септембра, дошао слом Бугарске и Турске³⁾ који је још више погоршао и онако тешку војно-политичку ситуацију Централних сила.

С обзиром на такву војно-политичку ситуацију италијанској влади и Врховној команди било је јасно да ће Италија, на крају крајева, морати да још једном војничком победом откупи територијалне уступке загарантоване Лондонским пактом, јер су његове одредбе криле у себи толике неправедности,

¹⁾ Закључен у априлу 1915 године између сила Антанте (Енглеска, Русија и Француска) и Италије, по коме се Италија обавезала да ће после месец дана напasti Аустрију, своју дотадашњу савезницу, а силе Антанте су јој за то гарантовале велике територијалне уступке, између осталог и делове наше националне територије: Словенско и Хрватско Приморје са Горицом и Трстом, Истру и део Далмације са скоро свима острвима.

²⁾ Место одређено од стране италијанске Врховне команде за смештај аустријске комисије за вођење преговора о примирју, у коме је 3 новембра 1918 године закључено и потписано примирје између Аустрије, с једне и савезника, с друге стране.

³⁾ 15 септембра 1918 године савезничке снаге су пробиле Солунски фронт и 29 септембра натерале Бугарску на капитулацију. У Палестини је 19 септембра отпочела енглеска офанзива против турске VII и VIII армије и пошто су оне потучене, Енглези су убрзо овладали Сиријом и наставили надирање на север, због чега је Турска капитулирала 30 октобра 1918 године.

да ни у свима одлучујућим круговима сила Тројног споразума нису наилазиле на нарочите симпатије — постојала је и опасност да их ни претседник Вилсон веће у целости прихватити. Осим тога, и Југословенски одбор⁴⁾ развио је живу активност, тражећи да се италијански незајажљиви апетити на наше крајеве што је могуће више ограниче и умање.

Па и поред свега тога италијанска Врховна команда тежила је да што више одложи ову своју завршну офанзиву, пошто, како изгледа, после пре-трпљених великих неуспеха 1917 године⁵⁾, још увек није имала потпуно поверење у своју војску. Тако је, например, још 25 септембра наредила својој IV армији (између р. Пијаве и р. Бренте) „да буде спремна за противнапад, ако би непријатељ на њеном отсеку прешао у напад“. Незадовољан због толиког оклеваша италијанске Врховне команде, командант енглеских трупа у Италији, генерал Каван, тражио је крајем септембра да се енглеске дивизије, које су у јесен 1917 године, тј. после италијанског пораза код Кобарида, биле доведене у Италију, врате на Француски фронт. Тек када је крајем септембра капитулирала Бугарска, италијански министар председник Орландо замолио је маршала Фоша да одлучи да ли општа ситуација дозвољава почетак офанзиве на Италијанском фронту. На то је маршал Фош, који је овом савезнику већ неколико пута пребацао због слабости и колебања, одговорио 28 септембра: „да сада, када се љуља цео Немачки фронт од Северног Мора до Вогеза, може бити питање само о томе, да ли се италијанска Врховна команда усуђује да сноси ризик, без кога се уопште не може ратовати“.⁶⁾ Најзад, на све јаче наваљивање своје владе, а видевши да се Централне сile брзим корацима ближе своме потпуном политичком и војничком расулу, италијанска Врховна команда одлучила је, последњих дана месеца септембра да предузме офанзиву, о чemu је 3 октобра претседник Орландо известио и маршала Фоша.

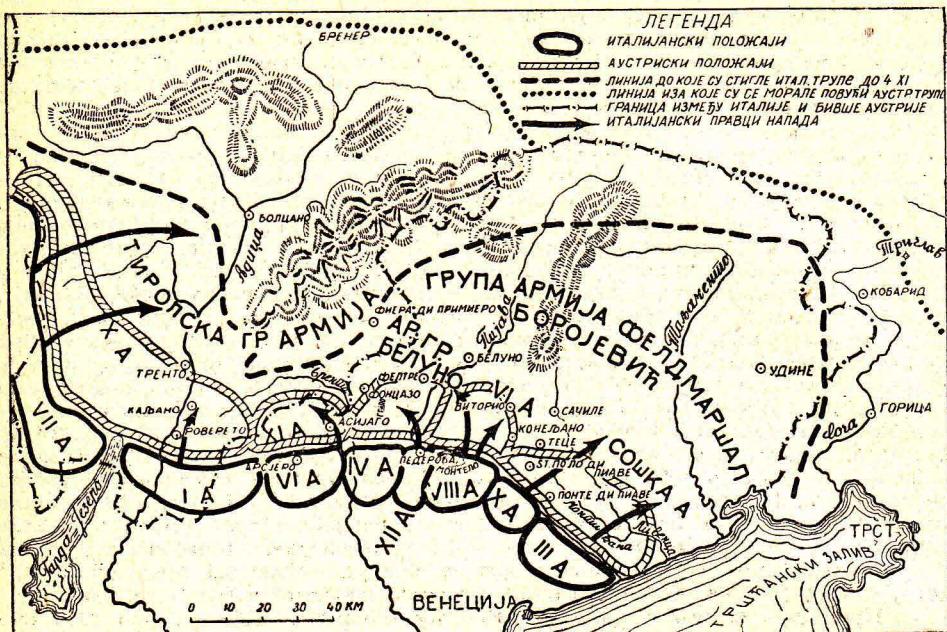
Припреме за ову велику италијанску офанзиву која је, као што смо изнели, требало да великом војничком победом санкционише обећања загарантована Лондонским пактом, трајале су до 24 октобра, када је, тачно после годину дана од битке код Кобарида, отпочела и ова офанзива. Италијанска Врховна команда располагала је са 61 дивизијом (од којих 3 енглеске, 2 француске и 1 чехословачка, и 1 амерички пук) и са 7.700 артиљериских оруђа различних калибра (од тога 250 енглеских и 200 француских). Било је предвиђено да се офанзива изврши IV и XII армијом правцем између Бренте и Пијаве преко планинског масива Грапа, са циљем да се раздвоји аустријски Тиролски фронт од фронта у венецијанској низији, а затим изврши удар у бок и позадину аустријске одбране у Тиролу, а VIII и X армијом правцем од средњег тока Пијаве и Монтела, са циљем раздвајања аустријске Сопшке (Изонцо) од VI армије и набацања VI армије на планине. Остале италијанске армије (VI, I и VII), које су биле распоређене западно од р. Бренте (у Јужном и Западном Тиролу) и III армија на доњем току Пијаве имале су у почетку улогу само да вежу за себе што јаче непријатељске снаге.

Х италијанском армијом командовао је енглески генерал Каван, а XII армијом француски генерал Гразијани (Жан Сезар), пошто су се у њиховом саставу налазиле две енглеске и једна француска дивизија. Ударну масу између Педеробе и Понте ди Пијаве чинило је 26 дивизија са 3.200 артиљериских оруђа. Италијанска војска је била обилато снабдевена мостовим и превозним средствима, муницијом, бацачима и другим борбеним потребама, а њени ефективни били су попуњени до пуног ратног бројног стања; у ваздуху је имала апсолутну надмоћност, а опрема и исхрана су биле на завидној висини бла-годарећи издашној помоћи Савезника. Поред тога, треба имати у виду да се и

⁴⁾ Југословенски одбор формиран је у току Првог светског рата од југословенских политичара — пречана, који су емигрирали из Аустрије и у иностранству радили на отцепљењу југословенских покрајина од Аустро-Угарске и на њиховом уједињењу са Србијом и Црном Гором.

⁵⁾ У бици код Кобарида, 24 до 27 октобра 1917 године, италијанска војска је претрпела тежак пораз и била одбачена са р. Соче на р. Пијаву.

⁶⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg, св. VII, стр. 594.

Скица 1 — Распоред обостраних снага 24 октобра 1918 године

морал италијанске војске био знатно подигао због веома повољне војно-политичке ситуације и очекивања скорог и победоносног завршетка рата, као и због максималног задовољења освајачких аспирација (Тренто, Трст, Горица, Истра итд.).

С друге стране, Аустро-Угарска се у то време већ налазила у стању политичког распадања. Њена војска на Југозападном фронту састојала се од 55 дивизија (од тога 6 коњичких у јачини по једна слаба бригада) и око 6.000 артиљеријских оруђа разних калибра. Од тога је на отсеку главног италијанског удара било свега 19 дивизија (већим делом Мађара и Словена) са око 1.300 артиљеријских оруђа. Аустроугарске трупе су због дуготрајног рата и недовољне исхране биле уморне и физички исцрпљене (код једне дивизије била је просечна тежина једног војника 50 кгр.), а сем тога слабо одевене и недовољно опремљене, тако да су оскудевале у свему и свачему и једва чекале да се рат заврши. Борбени ефективи били су местимично веома слаби, јер више није било на расположењу људства за попуну, а осим тога било је и на десетине хиљада оних који су се сакривали у позадини (например „зелени кадар“ у Славонији који се у октобру ценио на око 10.000 способних војних обвезника). Ово стање најбоље илуструју ефективи 42 домобранске дивизије, код које су 25 и 26 пешадиски пук имали само по један и по батаљон, а 27 и 28 пук нешто више од по једног батаљона. Стање у целој војсци на фронту било је тако слабо да су пешадиске чете од 100 људи биле велика реткост. Тако је цела аустроугарска војска на италијанском фронту (55 дивизија), заједно са позадинским трупама, бројала само око 360.000 пушака.

Поред тога, у октобру су се у Аустрији, па и у Немачкој одигравали најсудбоноснији догађаји. Увиђајући свој неминован пораз, Централне силе обратиле су се 4 октобра претседнику Вилсону и понудиле мир. Међутим, још пре тога Аустрија је одлучила да закључи сепаратан мир са Антантом, па је ради тога 5 октобра у Тренту образована војна комисија за вођење преговора о примирју са Италијом. У исто време, 6 октобра, Пољски национални комитет

из Варшаве поручио је Бечу да је себи поставио циљ: образовање самосталне Польске државе са границама у које улазе сви народни делови, док је 14 октобра образовано у Паризу прво чехословачко министарство. С обзиром на такво стање на Крунском већу у Бечу 15. октобра одлучено је да се аустријска половина претвори у савезну државу, али да се не дири у интегритет земаља круне „Св. Стефана“⁷⁾ па је у томе смислу издај манифест народима и дневна заповест војсци. Међутим, у своме одговору на аустријску понуду за мир претседник Вилсон признао је Чесима и Југословенима право на потпуну националну независност, а 22. октобра командант Тиролске групе армија надвојвода Јосип — који се осећао Мађаром — тражио је од Врховне команде да се мађарске дивизије повуку са италијанског фронта и врате у Мађарску. У исто време мађарски парламент је тражио отцепљење Мађарске од Аустрије и закључење сепаратног мира са Антантом. Двадесет трећег октобра дошло је до побуње допунских јединица хрватског 79. пуковника на Ријеци (до сличних побуна долазило је и раније код многих допунских јединица аустријске војске), а тога истог дана фелдмаршал Боројевић, командант Венецијанске групе армија јавио је Врховној команди: „да се многе допунске јединице у позадини његове групе армија — Мађари и Југословени — припремају да иду својим кућама“. Најзад, тога дана код армиске групе Белуно делови 42. домобранске дивизије, која је била у армиској резерви, као и Босанци 55. дивизије нису хтели да иду на положаје Монте Азолоне изјављујући „да нема више рата после понуде за мир и царског манифеста“. Њима су се истога дана придружили и Чеси 13. дивизије.

Тако су се још пре почетка италијанске офанзиве војничке побуње прешеле и на трупе на самом фронту, а то је врло много утицало на слабљење њиховог морала. У то време Мађари и Словени већ су били раскрстили са прживелом монархијом, која се, уствари, још пре почетка ове офанзиве налазила у току ликвидације.

Иако је 24. октобра отпочела офанзива италијанске војске у тако повољним условима, ипак је напад IV италијанске армије (9 дивизија) на аустроугарске положаје на планинском масиву Грапа између р. Бренте и р. Пијаве у четвртодневним огорченим борбама био потпуно одбијен, при чему су Италијани изгубили око 35.000 људи. У исто време вршени су и локални напади трупама VI италијанске армије, који су имали за циљ да на планинској висоравни код Асијара вежу снаге XI аустријске армије. Због отворене побуње мађарских трупа стање код XI аустријске армије било је тих дана врло тешко. Тако се већ 24. октобра, првог дана италијанске офанзиве, побунила 27. а ускоро и 38. хондведска дивизија, које су затражиле да се одмах врате у Мађарску, што им је било и дозвољено. Отказивање послушности пренело се 27. октобра и на 5. и 18. дивизију (већим делом словенске трупе), па чак и на делове „Еделвајса“ дивизије (састављене претежно од аустријских Немаца), које су баш имале да попуне празнице које су повлачењем ових мађарских дивизија настале у борбеном распореду. Тако се 28. октобра цела позадина армије налазила у потпуном расуруду.

Главни напад — насиљни прелаз преко Пијаве који су вршиле XII, VIII и X италијанска армија отпочео је тек ноћу 26./27. октобра, тј. када је код XI аустријске армије и армиске групе „Белуно“ више дивизија отказалось послушност и није хтело више да се бори. Прелаз преко Пијаве, 27. октобра, код XII армије прво је успео 23. француској дивизији код Педеробе, а затим и VIII италијанском армији северно од Монтела, где су образовани мостобрани. Ови прелази успели су углавном због тога што су мађарске и словенске трупе 2. аустријског корпуса давале слаб отпор, и што су делови 34. дивизије, која је била одређена за противнапад отказали послушност тако да није ни извршен. 14. енглески

⁷⁾ Под земљама круне Св. Стефана сматрају Мађари све оне покрајине које су се после дуалистичког уређења Аустрије 1868. године налазиле у склопу Џарске, међу осталима и Хрватску, Словачку и Ердељ.

⁸⁾ Österreich-Ungarns letzter Krieg, св. VII, стр. 591.

корпус, који се налазио на левом крилу X италијанске армије, извршио је главни прелаз преко острва Пападополи и разбио 7 аустријску дивизију, чији је 68 пук одбио да суделује у борби. Пошто је истог дана на своме десном крилу преко Пијаве извукao и делове 11 италијанског корпуса, то су оба корпуса образовала солидан мостобран на левој обали Пијаве у рејону Тече — Ст. Поло ди Пијаве.

Тога дана Аустро-Угарска се поново обратила претседнику Вилсону, известила га да пристаје на право самоопредељења својих народа и молила да се одмах закључи примирје.

У току ноћи 27/28 и у току дана 28 октобра на местима прелаза XII, X и VIII армије, продужено је пребачивање нових појачања преко Пијаве. Из XII армије пребачена је цела 23 француска дивизија, из VIII армије већи део 24 и 22 италијанског корпуса, а из X армије остатак 14 енглеског и делови 18 и 11 италијанског корпуса. Истог дана (28 октобра) XII, VIII и X армија продужиле су напад и принудиле VI аустријску армију на повлачење на други положај (Монте Барберије — Монте Монкадер — Пиеве ди Солиго), а десно крило аустријске Сошке армије на поток Монтикано.

У то време, на аустријској страни се све више убрзавао процес унутрашњег распадања и све је већи број дивизија отказивао послушност. Тако је седам аустријских дивизија (10, 24, 36 и 57 пешадиска и 26, 43 и 44 стрељачка), које су тога дана биле упућене од стране команде Групе армија фелдмаршала Боројевића и команде Сошке армије да прихвате отступајуће дивизије из прве борбене линије и прикупе се за велики противнапад који је требало извршити са четири дивизије идућег дана из простора око Конељана, отказано послушност — једноставно трупе више нису хтели да се боре. То су већином били Словени и Мађари. Тако се тога дана увече само један батаљон из целе 36 дивизије (загребачке) могао прикупити иза полазног положаја за извршење противнапада на Монтикано. Због тога је тога дана пре подне фелдмаршал Боројевић јавио својој Врховној команди: „... отпор наших трупа брзо по-пушта и број јединица које отказују послушност са позивом на манифест, независност Пољске, Мађарске, Чехословачке и Југославије, повећава се у забрињавајућој мери... Нема средстава да се те јединице натерају на послушност...“⁹⁾

С обзиром на такво стање које је било више него рђаво, аустријска Врховна команда наредила је 28 октобра по подне да Комисија за примирје, која је била сакупљена у Тренту, одмах крене у италијанску Врховну команду са овлашћењем да се прихвате сви услови, осим оних који би врећали част армије или били равни безусловној капитулацији. Тога дана одигравали су се и у унутрашњости монархије крупни политички догађаји који су стварно представљали њен коначни распад. Тако је Народни одбор¹⁰⁾ у Прагу преузео сву извршну власт, проглашавајући „да је самостална Чехословачка држава отпочела да постоји“, а у Загребу је свечано проглашено отцепљење Хрватске, Славоније и Далмације од Аустро-Угарске и право да се на њиховом етничком подручју образује независна држава Срба, Хрвата и Словенаца.

Двадесет деветог октобра, IV италијанска армија обновила је напад на аустријске положаје на планинском масиву Грата, али и поред тога што се позадина тог аустријског сектора налазила у пуном расулу и делови многих дивизија већ кренули кући, она ипак ни тога дана није успела да овлада аустријским положајима. Међутим, пред фронтом VIII и X италијанске армије аустријске трупе су и тога дана пружале местимично снажнији отпор. Истина, отказивање послушности непрекидно се преносило и на трупе које су се дотле још бориле, а скоро све допунске трупе у позадини аустријске Сошке армије

⁹⁾ Österreih-Ungarns letzter Krieg, св. VII, стр. 632.

¹⁰⁾ Народни одбор у Прагу био је састављен од чешких политичара, који су за време рата остали у земљи. Њихова проглашамаја претставља потпун раскид са централном власти у Бечу која у том погледу није више пружала никакав отпор.

налазиле су се у потпуном расулу. Под таквим околностима, X италијанска армија, са 14 енглеским корпусом, још тога истог дана прешла је Монтикано и забила дубок клин у десно крило аустријске Сошке армије, док је италијански 18 корпус заузео Сачиле. У то време VIII италијанска армија, наилазећи на веома слаб отпор аустријске VI армије, брзо је надирала према Виторио и заузела га. На тај начин, још предвече тога дана, између VI аустријске армије и армиске групе између Пијаве и Бренте настало је отвор широк више од 30 км, за чије затварање више није било трупа расположених за борбу. С обзиром на овакво стање, фелдмаршал Боројевић се одлучио на повлачење целе VI и Сошке армије иза р. Ливенце. Тако је 29 октобра у Венецијанској Равници завршена ова фаза италијанске офанзиве коју Италијани сматрају за своју највећу и најсјајнију победу, названу „Виторио Венето“ по истоименом месту које су тога дана заузели.

Још 29 октобра пре подне, изасланик аустријске Комисије предао је Италијанима код Роверета понуду да се одмах закључи примирје, а предвече је аустријска Врховна команда радиотелеграфским путем саопштила италијанској Врховној команди да ће уредна евакуација окупiranог дела Венецијанске покрајине бити могућа само у томе случају, ако се буде одмах закључило примирје, па је у вези тога и наређено да се одмах отпочне са евакуацијом те покрајине.

Међутим, италијанска Врховна команда се баш тада, када је примила понуду за примирје, одлучила да искористи успехе код своје VIII и X армије и постигне велику победу, која је Италијанима била јако потребна и за којом су толико жудили. Зато је наредила и својој III армији, која се налазила на доњем току Пијаве, да пређе у напад, и у исто време кроз начињени отвор на правцу дејства 14 енглеског корпуса бацила 1, 2 и 3 коњичку дивизију, наређујући им да гоне непријатељске колоне и спрече им рушење мостова на р. Ливенци и Таљаменту. Као што се види, тога дана је пало решење у тој завршној италијанској офанзиви, када Аустро-Угарска стварно више није постојала, јер су отада италијанске армије у своме надирању наилазиле само на местимичан отпор, који су пружале трупе махом немачке народности.

И док су се VI аустријска армија (без делова, који су затварали прилазе у котлину Белуно) и десно крило Сошке армије повлачили на леву обалу р. Ливенце, 30 октобра ујутру, тј. онда када више није било отпора отпочео је прелаз и III италијанске армије преко Пијаве. Међутим, она је, и поред тих веома повољних услова, у току 30 и 31 октобра наступала веома споро, тако да је лево крило Сошке армије успело да се неометано повуче преко Ливенце. Али, пошто су италијански коњички делови 30 октобра увече прешли Ливенцу у њеном извornом делу и пошто се аустријске трупе ни ту нису хтели борити, команда Групе армија фелдмаршала Боројевића наредила је да се VI и Сошка армија повуку иза Таљамента, што је такође извршено без узнемирања. Међутим, због развоја политичких догађаја аустроугарска војска се све више осипала и дезорганизовала. Тако је 31 октобра 41 аустријска (мађарска) дивизија ултимативно захтевала да се одмах врати у Мађарску, а делови 44 стрељачке и 36 пешадиске дивизије самовољно су одмаршовали у своје завичаје (Љубљану и Загреб). Али, и поред свега тога предњи делови X и III италијанске армије нису на свима правцима стигли до Ливенце ни до 31 октобра увече.

После заузимања Виторија Венета, VIII италијанска армија добила је задатак да заједно са XII армијом изврши обухват аустријског левог крила и од комуникација отсече аустријску армиску групу Белуно која се — и поред тога што су њене резерве и допунске јединице у целини отказале послушност и једним делом већ кренуле у своје завичаје — још увек држала на положајима на планинском масиву Грата. Међутим, иако је осам дивизија (XII и VIII армије) извршило обухватни маневар, ипак нису успеле да отсеку и заробе знатније снаге браниоца планинског масива Грата (три аустроугарска корпуса), пошто су оне ноћи 30/31 октобра напустиле положаје и повукле се делом преко Фонцаза и Фијера ди Примијеро, а делом преко Фелтра и Белуна.

И на фронту XI аустричке армије где су се још 24 октобра побуниле две мађарске дивизије, стање трупа није било ништа боље. Пошто ни оне јединице које су биле доведене да попуне настале празнине на фронту нису више хтели да се боре, а да би се избегло отсекање армије од позадине и њеној заробљавању, то је ноћу 30/31 октобра отпочело повлачење левог крила армије. Италијанска VI армија прешла је у напад на томе отсеку тек 1 новембра и због слабог отпора relativno брзо напредовала по тешком планинском земљишту, тако да је у току 2 новембра прешла и положаје на које се било повукло лево крило VI аустричке армије. (У току ова два дана многи делови дивизија из првих линија одбили су да се даље боре и самовољно су отступали). А када је 2 новембра и I италијанска армија прешла у напад са обе стране Адице, и, наилазећи на слаб отпор, продрла њеном долином чак до Каљана, наређено је остатцима XI аустричке армије да се повуку на положај за непосредну одбрану Трента.

Тако су 1 и 2 новембра на целом дугачком фронту између Јадранског Мора и Језера Гарде италијанске армије надираle без већих тешкоћа, јер су се аустричке трупе свуда повлачиле, такарећи, без борбе. У то време целу аустроугарску позадину били су преплавили делови дезорганизоване војске који су пљачкали и палили магацине и отежавали уредно повлачење и снабдевање трупа са поједињих сектора фронта. А уз све то, 2 новембра рано ујутру, стигло је у оба штаба аустричких команда група армија наређење новог мађарског министра војске да све мађарске трупе одмах положе оружје.

Што се тиче рада аустричке Комисије за закључење примирја, она је 29 октобра ујутру прешла италијанске положаје у долини Адице и 30 увече стигла у италијанску Врховну команду у Абано код Падове. Првог новембра, генерал Бадољо, помоћник начелника штаба италијанске Врховне команде, саопштио је услове примирја који су, између осталог, садржали и евакуацију: Горичке покрајине са Горицом, Истре са Трстом, југозападне Крањске, Северне Далмације и скоро свих наших острва. Осим тога, у овим условима било је предвиђено да ће се непријатељства обуставити одмах после њиховог прихватљања. Међутим, накнадно је додат услов (протокол) да се непријатељства имају обуставити тек 24 часа после прихватљања услова примирја, тако да је аустричка Врховна команда то сазнала сувише касно. Мислећи да су у важности све одредбе првобитног текста услова за примирје, она је 3 новембра рано ујутру, када је известила и своју комисију у Абану о прихватљању свих италијанских услова, наредила трупама да се непријатељства одмах обуставе. Али, пошто је протокол о примирју био потписан у Абану тек 3 новембра у 15 часова, то је, с друге стране, италијанским трупама било наређено да обуставе непријатељства тек 4 новембра у 15 часова, а дотле да продуже енергично гоњење аустричке војске (која стварно више није ни постојала) и да сматрају ратним заробљеницима све непријатељске војнике које до тог времена буду претекли својим гонећим колонама.

Тако је италијанској Врховној команди успело да обустављање непријатељства отегне до крајњих граница и да њене трупе за ових 36 часова „заробљавају непријатеља без отпора”. Разумљиво је да то није био тежак посао, али је уродио плодом, јер је за ових 36 часова заробљено преко 300.000 аустричких војника. Ово се види и из извештаја италијанске Врховне команде — 3 новембра јављено је само за 100.000 заробљеника, док је према извештају од 10 новембра заробљено укупно 436.000 аустричких војника.

На тај начин Италијани су потпуно постигли оно што су и хтели — јевтину победу у својој завршној офанзиви. Заиста, ова победа по својим резултатима — по броју заробљеника и по пространим покрајинама бивше аустроугарске царевине, које су на основу уговора о примирју у Вила Ђусти имали да окупирају — неупућенима изгледа велика. Али, ако се узме у обзир стање њиховог непријатеља, а нарочито политички слом његове државе, који није наступио услед изгубљене битке код Виторио Венета, онда се значај те италијанске победе појављује у друкчијем — много скромнијем светлу. Јер, када је ова италијанска офанзива отпочела, аустроугарска царевина стварно више није ни постојала, поготово не за поробљене словенске народе, па је зато било сасвим

природно што војници тих народа нису више били вољни да крваре по планинама и гудурама далеких крајева са којима их више није везивала никаква заједница.

Нисам улазио дубље у сам ток операције, пошто је разлика између једне и друге стране, нарочито у моралном погледу, још од почетка офанзиве била сувише велика, али сам зато детаљније изнео морално-политичко стање аустријске војске при самом почетку и у току офанзиве, јер сматрам да је то битно за доношење правилног и објективног суда о стварним заслугама италијанског оружја у тој офанзиви.

Свакако, одлука италијанске Врховне команде да предузме ову офанзиву била је у војно-политичком погледу сасвим разумљива, јер да то није учињено, вероватно је да Италијани на мировној конференцији не би успели да приграбе све оно што им је стварно пошло за руком, нити би на тој конференцији могли изићи пред своје Савезнике са позом великог победника и равноправног партнера Француизма, Енглезизма и Американцима. Желели су да једном добију војничку победу великих размера и тиме побољшају своју војничку репутацију која је у томе рату била јако поколебана због катастрофалног пораза код Кобарида и због ионако веома мршавих дотадашњих војничких успеха.

Виторио Венето распламсао је до крајњих граница њихово агресивно расположење и освајачке тежње, и, између осталог, довео их на савско-јадранску вододелницу између Триглава и Снежника, у Задар и Ријеку, и тако им створио повољне услове за даљу агресију против Балкана, која је и уследила 22 године доцније. Но, ова друга агресија била је сузбијена, јер ту нису више имали за противника преживелу Аустроугарску царевину, као што је то био случај 1918 године.

Богатите своја тактичка и оперативна знања истукством из
Народноослободилачког рата!

ПОРУЧИТЕ књигу

„ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОХОД НА ТРСТ“

од групе официра под руководством генерал-потпуковника
Павла Јакшића у редакцији генерал-мајора Петра Томца.

Полуплатно 240.— дин.

Броширано 220.— дин.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник МИЛОЈКО ДРОЊАК

ЈОШ ЈЕДНО МИШЉЕЊЕ О ОРГАНИЗАЦИЈИ ПРОТИВТЕНКОВСКЕ ОДБРАНЕ

У „Војном делу“ бр. 5/52 изишао је чланак мајора Јакелића под насловом „Једно мишљење о организацији противтенковске одбране“, у коме износи своје гледиште о организацији и извођењу ПТО у позиционој одбрани, и то како сам каже „на начин који знатно отступа од досадањег уобичајеног решавања тих проблема“. Писац полази од поставке да ћемо доста често располагати ограниченим количинама ПТ средстава и да досадашњи начин решавања тог проблема није у складу са нашим приликама. Пошто се не слажем са неким његовим гледиштима, покушаћу да по томе питању изнесем и своје мишљење.

Слажем се са гледиштем писца да неке садашње правилске норме, усвојене на темељу искуства из Другог светског рата, не одговарају у потпуности нашим приликама. Међутим, не бих се могао сложити да би их требало потпуно одбацити, јер су оне одраз одређеног принципа употребе тенковских јединица од стране нападача који се до данас није тако битно изменио, а нарочито што се ни масовност употребе тенкова у нападу није смањила, већ, напротив, повећала. Оне би се у нашим приликама могле ублажити и то: због ограничene употребе непријатељских тенкова на сваком земљишту, затим због увођења већег броја РБ као практичног и поузданог средства за близку борбу и примене других ПТ средстава („енерге“, бестрзајна оруђа, ПТ бомбе и флаше са запаљивом смесом) и, на крају, због шире примене свих врста природних и вештачких препрека. Правилним коришћењем и вештом комбинацијом ових елемената могле би се у случају недостатака противтенковских средстава (углавном недостатака ПТ артиљерије) надокнадити постављене норме. Разуме се да ни у томе не треба претеривати. Поред тога, треба имати на уму да смо сваким даном све јачи и да ћемо, где буде потребно, имати и потребну количину борбених средстава. На крају, мора се и при обуčавању наших кадрова водити рачуна о потреби да знају принципе употребе у случајевима када се располаже са мање или са више противтенковских средстава.

Даље, писац констатује да би постављање већег броја ПТ артиљерије по дубини главног положаја, како се то према одредбама наших правила сада практикује, било врло опасно и неправилно, због тога што би се тај део (50% ПТ артиљерије одређене за одбрану глав-

ног појаса) „у целини изложио удару непријатељске артиљерије, тим пре што су, како је према искуствима из последњег рата познато, артиљериске припреме биле врло снажне и да су просечно трајале 1—3 часа“. У вези с тим, по његовом гледишту би требало да се на главном положају налази „само известан број оруђа, првенствено ручни бацачи допуњени ватром поједињих противтенковских оруђа, док би се основна маса артиљерије налазила у покретним ПТ резервама, почевши од батаљона па закључно до армије“.

Значи, насупрот досадашњем гледишту, писац предлаже да основна маса ПТ артиљерије буде у ПТ резервама и да се са њима маневрује у току боја. При томе би се формирала ПТ резерва батаљона која би се налазила „у близини батаљонске резерве, односно на таквом месту одакле би се могла најцелисходније употребити, било у самом ПТ рејону, било изласком на погодне ПТ линије“. Осим тога маневра са батаљонским ПТ резервама, он спомиње и неки други маневар ПТ средствима „из рејона одбране поједињих чета, односно батаљона, у рејоне одбране других чета или батаљона“.

Међутим, ако се верује да ће непријатељска артиљериска припрема онемогућити дејство противтенковске артиљерије из ПТ рејона и ПТ чворова, онда се под њеним дејством може још мање очекивати неки маневар са батаљонским ПТ резервама, а нарочито ПТ оруђима из једног четног одбранбеног рејона у други. Јер, иако постоје могућности да се на нашем земљишту маневрује са поједињим ПТ средствима у оквиру одбранбеног рејона батаљона, ипак ће то бити ретки случајеви, а нарочито на равничастом земљишту, где припремамо најјачу ПТ одбрану. Према томе, ти изузети не могу чинити правило или неки одређени принцип употребе. Доста ће бити ако се успе маневровати поједињим од тих средстава са основног ватреног положаја на резервне или обратно. Поред тога, ако би артиљериска припрема била толико јака да доведе у питање могућност дејства већег дела наших ПТ оруђа, онда се са сигурношћу може очекивати да ће исто тако бити јака и артиљериска подршка нападачевог јуриша, и да ће у тој фази бити онемогућен маневар са ПТ резервама батаљона у одбрани (чија би интервенција требало да буде свакако у борби за главни положај), а још мање би се могао вршити маневар поједињим ПТ оруђима из једног одбранбеног рејона чете у други. При томе треба имати у виду још и дејство непријатељске авијације и далекометне артиљерије, чији ће основни задатак бити да што више паралише маневар ПТ резерви у дубини одбране, а то значи да ће и маневар са пуковским па и дивизиским ПТ резервама бити прилично отежан. (Но ове ПТ резерве су ипак изван најјаче зоне непријатељске артиљериске ватре и њихово пребацивање на истакнуте ПТ линије врши се под заштитом браничеве артиљериске ватре и авијације.)

Као што се види, по концепцији писца противтенковска ватра испред главне борбене линије била би врло слаба, свакако слабија него по досадашњим правилским одредбама. Главну борбену линију бранили би „ручни бацачи допуњени ватром поједињих противтен-

ковских оруђа“. По моме мишљењу таква тенденција је врло опасна па чак и поразна за браниоца, јер би у томе случају нападач доста лако поцепао снаге на главном положају, тј. на оном делу земљишта где је бранилац масирао највише живе силе. Уствари, нападач би тиме постигао основни циљ — уништио већи део живе силе браниоца — и створио потребне предуслове за даље продирање. Међутим, ми у принципу тежимо да нападачу нанесемо што веће губитке баш испред главне борбене линије и да га, под притиском ватре и претрпљених губитака, натерамо да одустане од даљег напада пре него што начне главни положај. А ако непријатељ ипак успе да продре у наш положај, онда морамо вршити веће и мање противнападе из дубине, да би га што пре истерали из њега.

Овим не тврдим да се бој завршава пробојем главног положаја, јер командант здружене јединице може имати и такву идеју да пусти непријатеља у поједине делове главног положаја да би га увукao у раније припремљену клопку. Тада би и ПТ одбрана на том делу била донекле слабија, док би тамо где припремамо отсудну одбрану, где се боримо за сваки педаљ земље, напуштање сваког делића главног положаја за нас претстављало привремено и нужно зло.

С друге стране, не искључујем чак ни могућност да непријатељ овлада делом главног положаја, али се и за тај случај планом одбране предвиђа супротстављање нових снага и нових ватрених средстава у циљу уништавања уклињених непријатељских делова или бар локализовања продора до пристизања јачих снага из лубине. Зато се и предвиђају и формирају општа и ПТ резерве ради употребе на одређеној дубини одбране појединих групација или јединица, искључујући при томе неки строги шаблон. Из тога произилази да су и ПТ резерве уствари нужност коју предвиђамо као ново средство одбране у случају продора непријатељских тенкова, а које дотада није било у дејству. Значи, пошто не рачунамо на сигуран продор нападача, јер тежимо да га разбијемо испред главне борбене линије, онда ми ту морамо да будемо довољно јаки. А ако би и поред тога дошло до местимичног продора, онда ступају у дејство резерве, које, начелно, не могу бити јаче од оних снага које смо већ ангажовали у борби, уколико то неким изузетним планом не би било друкчије постављено.

Даље, писац је у принципу против формирања ПТ реона и ПТ чворова а нарочито против централизованог командовања, наводећи да је оно могуће само до почетка непријатељске артиљеријске припреме.

Пре свега, не бих се сложио са тим да би требало укинути ПТ реоне и ПТ чворове. Напротив, мислим да им при организацији треба обратити нарочиту пажњу. Као што знамо, противтенковска ватра улази у склоп осталих елемената опште системе ватре тј. са стрељачком и артиљеријско-минобаџачком ватром, са којом се чврсто повезује и допуњава. Костур ПТ ватре, нарочито испред главне борбене линије, сачињава ватра ПТ артиљерије, која се одликује великом брзином гађања, тачношћу и дosta великим дометом. С друге стране, та ватра је проткана ватром РБ, који се одликују нарочитом

способношћу гађања и вођења борбе на близким отстојањима, али им ипак недостаје већи дomet и онаква тачност гађања какву има ПТ артиљерија. Њиховом комбинацијом и допуном добијамо основну масу ПТ ватре којој се придржују и поједина бестрзајна оруђа и ловци тенкова (групе бораца са „енергама“, флашама са запаљивом смесом и ПТ бомбама). Ако бисмо такву ПТ ватру анализирали, видели бисмо да се њоме на дубини 400—600 м испред главне борбене линије може остварити један тешкопролазан појас комбиноване ватре, чија се густина постепено појачава са приближавањем главној борбеној линији, тако да непосредно испред ње, на дубини 100—200 м, где се налазе и препреке, достиже кулминацију. Увођењем већег броја РБ и осталих средстава, на бази реактивног и кумулативног принципа, много се појачава нарочито близка ПТ ватра, чиме се једновремено знатно надокнађује недостатак противтенковске артиљерије, као што, с друге стране, ова артиљерија својим даљим дometом и прецизнијом ватром допуњује РБ и остала ПТ средства намењена за близку борбу. Поред тога, није искључена и појава нових противтенковских бомби са којима би руковао борац у рову, а чије би дејство било много јаче и ефикасније од досадашњих, које су употребљаване у Другом светском рату. На крају, и једна и друга средства (артиљерија и РБ) својом ватром штите ближе и даље препреке, које ватреним средствима обезбеђују да дуже и прецизније дејствују на непријатељске тенкове или да им чак мењају правац дејства.

Кроз ову кратку анализу види се да ПТ одбрана на главном положају постаје комплетна тек онда када је ватра ПТ артиљерије проткана ватром РБ и осталих ПТ средстава намењених за близку борбу, а све скупа комбиновано са разним врстама природних и вештачких препрека, које исто тако морају бити разнолике и масовне.

Мислим, да није потребно нарочито подвлачiti да противтенковска одбрана не мора бити свуда исте јачине. Природно је, да ће бити јача тамо где очекујемо највише непријатељских тенкова, а на тим правцима ће, најчешће, бити и највише живе сile. На тај начин ће се и груписање противтенковских средстава на важним правцима најчешће поклапати са груписањем осталих снага и средстава. Из овога се јасно види да је и те како потребно формирање ПТ одбране на оним четним, односно батаљонским рејонима, који затварају такве правце и да ће чврстina целокупне одбране батаљона, односно чета, у многоме зависити од јачине ПТ одбране. Ако је тако, онда не знам из којих разлога би требало одбацити формирање ПТ рејона и ПТ чворова.

Што се тиче командовања, сматрам да ће командант батаљона бити дosta заинтересован за организацију противтенковске одбране, јер је познато да су тенкови носиоци нападне акције и да се, уствари, одбрана од непријатељских тенкова не може одвојити од одбране као целине. У циљу чвршће организације ПТ одбране, сваки старешина ће настојати да му та одбрана буде кружна и да ПТ ватра свих расположивих средстава сачињава целину са стрељачком односно са артиљериско-минобацачком ватром, како би могао успешно одбијати

нападе пешадије у којима садејствују и тенкови. Ако се батаљон брани на рејону нормалне ширине и ако постоји довољна прегледност (а то ће најчешће и бити тамо где очекујемо масован напад непријатељских тенкова), онда би се командант батаљона тешко одрекао личног утицаја на управу ПТ ватром. Зато се формирају ватрене групе којима командант батаљона, преко комandanта артиљерије ПТ чвора, командује за време боја и, по потреби, сасрећује масу ПТ ватре на најважније и најопасније циљеве. Несумњиво је, да је одржавање везе за време боја прилиично отежано, али је оно могуће и изводљиво, јер се за то употребљавају различита средства везе, а нарочито сигнална. Из свега овога може се заључити да је потребно организовати централизовано командовање кад год за то постоје услови, и да га ниуком случају не треба избегавати само зато што је „тешко изводљиво“.

Са осталим поставкама писца у погледу организације противтенковске одбране начелно се слажем, с тим што мислим да је запостављен значај употребе покретних одреда за запречавање (ПОЗ) који ће у нашим условима вођења маневарске, а нарочито одбране на планинском земљишту, имати велику примену. Ако претпоставимо да ће карактер земљишта често ограничивати употребу нападачевих тенкова и каналисати их према погодним правцима, онда долазимо до закључка да ће се појављивати потреба за самосталном употребом ПОЗ-а ради затварања тих праваца, као и за његову употребу у заједници са ПТ резервом. Ово ће свакако утицати и на формирање и састав ПОЗ-а. Тамо где се буде предвиђала његова самостална употреба биће јачи како би формирањем јаче ватрене подгрупе могао штитити постављене препреке — мине, а тамо где ће садејствовати са ПТ резервом, његов састав може да буде и слабији, пошто ће улогу ватрене подгрупе примити на себе ПТ резерва и присутне стрељачке јединице.

Најзад, ако би се батаљон налазио на неком засебном правцу и био довољно самосталан у дејству, мислим да би било боље када би се у његовој резерви формирала група, по саставу слична ПОЗ-у, него нека чисто ПТ резерва (од ПТ артиљерије). Та група би имала већу маневарску способност, тако да би се могло извршити брже запречавање и ватрена заштита постављених препрека.

R A T U K O R E J I

Ž. R.: OSVRT NA SNAGE, TEHNIKU I KARAKTER RATA U KOREJI

Uzroci koji su doveli do sadašnjeg načina ratovanja u Koreji — Uprkos tome što se istorija nikada ne ponavlja, Koreja nas po izvesnim analogijama potseća na Španiju iz 1936 i 1937 godine. Da li će ona u svom epilogu imati ulogu uvertire u Treći svetski rat, kao što je Španija imala za Drugi svetski rat, to ce nam vreme i budući dogadaji pokazati. Međutim, ma kako se Koreja smatrala kao poligon za isprobavanje naoružanja, snage, taktike i ma koliko imala svoje ideoološko-političke specifičnosti, ipak u njoj ne učestvuju oni timovi reprezentativaca koje možemo očekivati u meču Trećeg svetskog rata. Ili, za potvrdu defektnosti ovoga rata, poslužićemo se rečima generala Bredlija koji ga je sažeto okarakterisao kao *rat sa pogrešnim neprijateljem, na pogrešnom mestu i u pogrešno vreme*. Možda je sama ta njegova defektnost i dovela do defektnosti strategije u njemu, te je posle prve faze vrlo pokretnih operacija došlo do stabilizovanog ili *rovovskog rata*, kakvog smo imali gotovo tokom celog Prvog svetskog rata. Uslovi i opšta situacija kod dve zaraćene strane doveli su do takvog načina ratovanja. U Prvom svetskom ratu bezmalo na svima bojištima zagospodarila je rovovska vojna, uglavnom zbog ravnoteže snaga i iznurenosti u pokušajima da u operacijama manevarskog tipa dođu do rešenja. I jedna i druga strana bile su dovoljno jake da ne dozvole da jedna drugu tuče po opštim principima strategije, a s druge strane, bile su slabe da pravom strategijom — *napadom sa otsudnom bitkom*, dovedu do rešenja. Do ovoga je došlo i u Koreji. I jedna i druga strana pokušale su da na otvorenom polju, manevarskim ratom, dovedu do rešenja. Međutim, do rešenja nije došlo ni posle dve godine rata. Severnokorejci, u svome pohodu na jug, takoreći na ivici triumfa (kod Pusana), bili su tučeni i gonjeni sve do reke Jalu. I kada su snage UN smatralе da su tukle neprijatelja i stvarno okončale rat, pojavio se nov neprijatelj — kineski »dobrovoljac«, a sa time i novi rat. Mase Kineza, kao bujica, kuljale su preko reke Jalu i po tipu ruske ofanzive »ljudskog mora«, naoružane i opremljene sovjetskim materijalom, pokušale su da razbiju i uniše snage UN. Međutim, dočekane strahovitom vatrom sa kopna, mora i iz vazduha, kao i otporom snaga UN i pretrpevši ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu, ubrzo su malaksale i tako se u oblasti 38 uporednika postepeno stvorila ravnoteža. Kinezi i Severnokorejci zasada su slabi da bi mogli pomicljati na neku ofanzivu velikog stila koja bi mogla doneti rešenje u njihovu korist. Oni daleko zaostaju od snaga UN u vazduhoplovstvu i vatrenoj snazi, a na moru uopšte nemaju takoreći ništa. Njihov je glavni zadatak da štite teritoriju Severne Koreje i privezuju i troše snage UN.

Što se tiče pregovora o primirju, oni traju preko godinu i po dana i pokazali su da taj posao neće biti lako okončan.

Snage UN sada drže liniju fronta koja većim delom ide severno od 38 uporednika (vidi skicu i članak u »Vojnom delu« br. 1/1953), te na taj način obezbeđuje teritoriju Južne Koreje. Sem toga, ona topografski pretstavlja najjaču liniju kojom se mogu zaštititi svi važniji vojni objekti. Oslonjena i s jedne i s druge strane na mora, na kojima mornarica UN suvereno gospodari, ova linija potpuno je bezbedna. Najkraća je od svih mogućih linija preko Korejskog Poluostrva, jer se nalazi na njegovom najužem delu (ukupno je dužine oko 240 km), te zahteva

manje snaga za odbranu, no ma na kom drugom mestu. Oslanja se na teritoriju Južne Koreje, koja je manje razarana iz vazduha no Severna Koreja. Sem toga, na njoj su u toku dvogodišnjeg bavljenja snaga UN izgrađeni putevi, železnice i svi objekti potrebnici oružanim snagama, te je tako uređena pozadina za pravilno funkcionisanje. Ako bi snage UN uspele da Kineze i Severnokorejce potisnu i prebacuje preko reke Jalu, desilo bi se sasvim obratno. Tada bi imale da drže front od preko 750 km, pod mnogo gorim klimatskim prilikama, sa razrušenom i opustošenom teritorijom Severne Koreje i sa znatno dužim komunikacijama i neuređenom pozadinom. Ako se ovome doda da je želja UN da se sukob u Koreji ne proširuje, to bi ovolikoj približavanju fronta granicama Mandžurije i SSSR doveo ovo u pitanje. Prema tome, pošto je neograničeno upućivanje »dobrovoljaca« iz Kine stvarnost, nije li bolje ove držati na jednoj prikupljenoj i po mestu pogodnoj liniji, no istaći se unapred pa imati to isto, samo pod znatno nepovoljnijim uslovima? Snage UN izabrale su baš liniju koja u sebi obuhvata najjači terenski otsek u Koreji, poznat pod imenom *gvozdjeni trougao*: Čorvon — Kumhva — Kumsong. Ta je linija postepeno utvrđivana.

Rovovski rat — Prvo su utvrđene otporne tačke vis Čanak, Vrh Tuge, Božićni Vis, Snajperov Vis i tako redom sve do Zutog Mora. Kako su ove otporne tačke predstavljale najjače terenske objekte na tom području, Kinezi su hteli da ih se dokopaju po svaku cenu. Razvile su se vrlo kravne borbe. Iz izveštaja o borbama u Koreji naročito su poznate one kod *Trouglastog Visa*, oko visa *Gvozdeni i Beli Konj* i visa *Bunker*. U tim borbama snage UN pretrpele su više gubitaka nego ranije. Kinezi, koji su vreme pregovora o primirju iskoristili za dovlačenje municije, ove svoje napade redovno su propraćali strahovitim barażima artiljeriske i minobacačke vatre od po preko 90.000 izbačenih zrna u toku 24 časa. Ovi napadi i protivnapadi, gubljenje i ponovno osvajanje izgubljenih visova naterali su obe strane da se utvrđuju. Za nekoliko meseci ovakvog ratovanja frontovi su se ustalili i pojedine otporne tačke bile su povezane sistemom fortifikacionog uređenja po tipu rovovske vojne iz Prvog svetskog rata. Sada je ceo front snaga UN uređen po tipu rovovske vojne. I Kinezi su to isto učinili i to sa vrlo velikom veštinom i revnošću, mada sa mnogo manje tehničkih uređaja od snaga UN. U Koreji zasada vlada rovovska vojna.

Generali Klark i Van Flit, kao visoki komandanti čija se delatnost prostire u oblast strategije, odbacuju ovaj način ratovanja, kao što to čini i sama teorija strategije. Oni smatraju da ovaj način ratovanja — rat iscrpljenja — jeste po želji Moskve, jer on pruža veće koristi Kinezima i Severnokorejcima no snagama UN, koje raspolažu ogromnom mehanizacijom, a ova opet zbog ovakvog načina ratovanja ne može da dođe do izražaja. S druge strane, poluostrvski položaj ratišta, sa apsolutnim gospodarenjem na moru i u vazduhu, omogućava snagama UN primenu amfibiskih operacija i na taj način prelaženje iz rovovske u pokretnu vojnu, sa otsecanjima, okruženjima i uništenjem neprijateljskih snaga. Ali, za izvršenje ovoga nedostaju snage. General Van Flit zalaže se za stvaranje što veće Južnokorejske vojske. On je tražio pojačanje i od drugih članica UN, pa čak i 7–8 divizija iz same Amerike. Generali Klark i Van Flit smatraju da bi sa još oko 7–8 divizija i 1.000 aviona mogli da preduzmu ofanzivu protiv Kineza i Severnokorejaca i da bi u toku nekoliko nedelja uništili sve sađašnje neprijateljske snage ispred snaga UN. Doduše, za prve tri nedelje američka javnost imala bi da se pomiri sa velikim žrtvama, koje bi posle bile svedene na minimum. Mornarica podupire ovo gledište i smatra da bi bila u stanju da i sa jedne i sa druge strane Poluostrva, na svakom mestu, izvede uspešne amfibiske operacije. Ovakva bi ofanziva bezuslovno zahtevala tučenje aerodroma u Mandžuriji radi uništenja neprijateljskog vazduhoplovstva. Oba američka generala ne predviđaju intervenciju SSSR, smatrajući da bi on i dalje ostao »neutralan« i iz prikrajka pomagao Kineze i Severnokorejce, pa ma bio i vezan ugovorom o savezu sa Kinom. Po njihovom mišljenju, Rusiji više godi situacija »neutralnog posmatrača« sa ulogom propagande protiv UN, i intervencije u OUN i na diplomatiskom polju uopšte, no da zvanično uđe u rat. Generali smatraju da ovako otegnuti rat ne vodi ničemu.

Odnos žive sile i tehnike — Dosadašnji rat u Koreji dao nam je potvrdu da »ljudsko more«, bacano bez računa u borbu, ne može da uspe pred vatrom brojno mnogo slabijeg ali tehnički visoko opremljenog neprijatelja. To bi bio slučaj sa ruskom taktkom primenjivanom od strane Kineza, što je dovelo do fantastičnih gubitaka i u krajnjoj liniji do neuspela. S druge strane, slučaj snaga UN pokazao nam je da uprkos ogromne tehnike naoružanja i strahovite vatrene snage, ipak postoji izvesna njihova srazmera u odnosu na potrebne efektive — specijalno pešadije. To je slučaj malopre pomenutih zahteva generala Klarka i Van Flita za pojačanjima.

Da li će general Ajzenhauer, posle obilaska fronta u Koreji, biti istog mišljenja kao i pomenuti generali, pokazaće nam skora budućnost. U svojoj predizbornoj kampanji on je obećao američkom narodu da će se rat u Koreji okončati. Kako i kad, to nije rekao. U svakom slučaju, rat u Koreji najviše tangira Amerikance. Tamo oni najviše ulažu u ljudstvu, žrtvama, materijalu pa i novcu. Svakih deset dana Američko ministarstvo odbrane objavljuje listu gubitaka u Koreji, te svakih deset dana sve veći broj porodica saznaće o pogibiji svojih bližnjih.

Snage UN — Sadašnji front u Koreji drže snage UN čije je učešće u pogledu ljudstva sledeće: Južnokorejci — 60%; snage SAD — 25%, i snage drugih nacija — 15%. U ove poslednje spadaju nacije Latinske Amerike, Srednjeg i Dalekog Istoka i snage Britanske zajednice naroda. Amerikanci u Koreji imaju 7 divizija od kojih su 5 na frontu, a 2 u rezervi; sem toga, oni imaju još 2 divizije u Japanu.

Snage Južnokorejaca iznose oko 362.000 ljudi, formiranih u 9 divizija, od kojih su 2 u rezervi. General Van Flit zalaže se da se Južnokorejci što više iskoriste i osposobe za odbranu svoje zemlje. Južnokorejci su uveli regrutovanje muškaraca od 17—31 godine. I pored velikog broja stanovnika (preko 20 miliona), to regrutovanje ne ide lako zbog slabih administrativnih mera i ostalih uslova. Regрутovanje vrši uglavnom policija ili se mladići prosti hvataju na ulicama i drumovima. Sada se u raznim logorima Južnokorejaca vežba oko 150.000 regruta. Oružje, oprema, odelo i sve ostalo potiče iz SAD. Obukom rukovode Amerikanci, obrazovani u specijalno telo pod nazivom *Korejska vojno-savetodavna grupa* koju čine 612 američkih oficira i 1.300 vojnika. Neposredna komanda nad jedinicama i školama je južnokorejska. Od 25.000 južnokorejskih oficira preko 1.000 je poslato na uavršavanje u SAD; to su mahom oficiri tehničkih rodova vojske. Za popunu jedinica pojedincima potrebna je obuka od 4 meseca, a za obuku celih jedinica još 6 meseci. U višim oficirima i štabnom osoblju vlada oskudica.

Pored dosadašnjih snaga Južnokorejaca, sada su formirane još dve divizije: 12 i 15, svaka od po 14.000 ljudi sa naoružanjem i opremom slično američkim divizijama. Sem toga, formirano je još 6 samostalnih pešadijskih pukova.

Inače, smatra se da je kvalitet južnokorejskih divizija koje se sada nalaze u borbi dobar. Njihov vojnik pokazuje čak i bolje osobine od američkog borca: u individualnoj kamuflaži, ukopavanju, savlađivanju terenskih nagiba, noćnim dejstvima, infiltraciji u neprijateljsku odbranbenu organizaciju, u zasedama i zarobljavanju neprijateljskih vojnika. U borbama protiv poslednje kineske ofanzive za preotimanje pojedinih visova, južnokorejske trupe pokazale su se prvaklasne, naročito u noćnim prepadima i svim vrstama lukavstva; one su od Kineza povratile sve izgubljene položaje i najzad stabilizovale situaciju na frontu.

Karakter sadašnje faze operacija u Koreji ogleda se pokušajem Kineza da snažnim napadima prilično velikih snaga na razne tačke fronta, i to prebacujući težiste napada sa jednog dela fronta na drugi, prvenstveno preotmu pojedine važne tačke, a u krajnjoj liniji da u krvavim borbama nanesu što više gubitaka snagama UN bez obzira što oni sami pritom trpe daleko veće gubitke. U štabu snaga UN veruje se da Kinezi u takve borbe ubacuju svoje tek obučene trupe, sa željom da tu steknu borbeno iskustvo i na taj način se izvezbaju. A cilj im je da gubici, specijalno Amerikanaca, porazno odjeknu u SAD. I, zbilja, gubici Amerikanaca neko vreme bili su nesrazmerno veći od ma kojih pre toga. Cilj te vrste propagande bio je usmeren na pregovore u Panmundžonu i na američko javno mnjenje

u vremenu izbora novog pretsednika. U tim kinesko-severnokorejskim napadima padala je u oči vrlo velika upotreba artiljerije, sa ogromnim brojem oruđa i ogromnom količinom utrošene municije. Način upotrebe artiljeriske vatre kod Kineza razlikovao se od dosadašnjih. Tako su, u Prvom svetskom ratu, Nemci, u vremenu njegovog rovovskog perioda, pored neprijateljskih položaja tukli i pozadinu, raskrsnice puteva, mesta štabova, slagališta i sve ono što bi moglo da ukoči život trupa na frontu. Kinezi, naprotiv, svu svoju vatru koncentrišu isključivo na neprijateljske položaje, ili ponekad vrše kontrabatiranje, ali ne mnogo. Pa čak i kada svoje trupe u napadu potpomažu pokretnim baražom, ovaj ne prenose u neprijateljsku pozadinu u momentu kada su im trupe izbile na neprijateljski položaj i takoreći izmešale se s njime, već radi onemogućavanja prilaženja rezervi deistvuju i dalje, nanoseći gubitke i svojim sopstvenim trupama. Ovo se jedino može objasniti malopre pomenutim neobaziranjem na sopstvene gubitke i željom da se neprijatelju po svaku cenu nanesu što veći gubici.

Vatrena snaga Kineza koja je prošlih meseci imala vanredno veliki intenzitet, sada se postepeno utišala. Izgleda da su oni utrošili nagomilanu municiju dovučenu u toku zatišja zbog pregovora. Od blizu 100.000 artiljeriskih zrna izbačenih pojedinih dana njihovog napada, sada su svoju vatru sveli na jedva 9.000 na dan. Za dovlačenje potreba i municije na front Kinezi koriste kamione, rekvirirana poljska sredstva, pa je čak vuku i na leđima ljudi. Lovci-bombarderi snaga UN nailaze na takve kolone i od 1.000 kamiona uniše po nekoliko stotina. Zato ove kolone vrše pokrete isključivo noću.

Kod snaga UN priprema napada ili odbijanje napadnih mera izvodi se baražima, kao i u Prvom svetskom ratu; broj utrošenih metaka pojedinog baraža dostiže do 42.000.

Organizacija odbrane snaga UN — Pojedine otporne tačke na frontu utvrđene su po tipu rovovskog načina ratovanja: rovovi, saobraćajnice, zemunice, skloništa za ljudstvo i materijal, amplasmani i bunkeri. Ispred utvrđenja nalazi se čitav splet raznih prepreka i sredstava za osvetljavanje noćnih pokreta neprijatelja. Na važnim tačkama izgrađeni su bunkeri, koji su u pozadini od armiranog betona i drugih pojačanja. Oni se iz pozadine do određenih mesta na frontu prevlače naročito vrvstom transportnog tenka. Za uređenje mesta na koja će se postaviti gotovi bunkeri upotrebljavaju se oklopljeni buldožeri. Bunker se postavlja na očigled i pod vatrom neprijatelja. Sve je podešeno da život vojnika u rovovima bude što više obezbeđen i što manje tegoban, naročito u toku sadašnjih zimskih meseci. Rovovi, saobraćajnice i svi drugi objekti izrađeni su vrlo solidno i udobni su, a pružaju isto i siguran zaklon. Zakloni za pojedine strelce osigurani su čeličnom pločom sa 3—4 reda džakova od peska ili zemlje i slojem kamena i zemlje odozgo, tako da su sigurni i od direktnih pogodaka punih artiljeriskih zrna. Ispred prednjih rovova nalaze se niske prepreke i zamke od bodljikave žice sa nagaznim minama. Sem toga, ispred linije objavnica nalaze se polja napalm mina, koje se aktiviraju povlačenjem kanapa iz objavnice. Ove su mere potrebne protiv noćnih prepara Kineza i Severnokorejaca, koji takve akcije vrlo često primenjuju.

Zivot vojnika na frontu znatno je olakšan u odnosu na ranije godine. Oprema vojnika specijalno je podešena za ratovanje u Koreji i čitaoci su s njom upoznati iz ranijih podataka iznetih u »Vojnom delu«. Ovdje dodajemo i to da se u neposrednoj blizini fronta, na kontranagibima, nalaze zagrejani šatori gde se vojnici na smenu mogu ogrejati.

Putevi, koji su prvih šest meseci rata u Koreji stvarali isto toliko teškoča kao i neprijateljski topovi, proširen su, raščišćeni i popravljeni i vojna policija na njima upravlja ogromnim saobraćajem sa maksimalnom brzinom vožnje od 40 km na sat.

Celokupnu pozadinsku službu obavljaju Južnokorejci da bi se američki vojnici mogli upotrebiti kao instruktori za obuku, rukovodioci u borbi i na ostalim važnijim mestima. Vojnicima na samom frontu i na najistaknutijim mestima donose se dnevno po dva topla obroka. Svaka tri dana, a najmanje jedanput nedeljno, vojnici sa fronta silaze po smenama na topao tuš i za predaju prljavog i užimanje čistog rublja i popravku opreme. Šest meseci provedenih neprekidno na

frontu daju prava borcu UN (sem Južnokorejaca) na odmor i razonodu ili, kako to oni zovu, *RR (Rest and Recreation)* u Japanu i to pet dana bez puta. Ako neki vojnik zarobi Kineza ili Severnokorejca ima prava na još pet dana ovakvog odmora.

Vazduhoplovne snage UN broje oko 2.500 aviona što je dovoljno za sadašnju situaciju. Prve godine rata u Koreji srazmerna obranja aviona bila je 1:17 u korist snaga UN, ali se ova srazmerna pomerila tako da je u 1952 dostigla 1:9; ali, nadmoćnost snaga UN u vazduhu bila je i dalje jasno izražena. Sovjetski avioni *Mig-15* lete uglavnom duž jedne utvrđene zone koja ima zadatuk da spreči upad aviona UN na prostoriju vazduhoplovnih baza u Mandžuriji. To je tzv. »Mig-aleja«. Oni se retko kad odmiču od te prostorije i vrlo retko dolaze na front.

Mig-15 naoružan je sa 2 topa 23 mm i 1 topom 37 mm. Leti na velikim visinama ali ima veliki akcioni radijus. Nije podesan za dejstva na manjim visinama. Ako bi ovi avioni bili upotrebljeni u akcijama za podršku trupa na zemlji, verovatno bi pretrpeli velike gubitke.

Američki *F-86* ima 6 mitraljeza 12,7 mm. *Mig-15* ispaljuje 16—17 metaka u sekundi, dok *F-86* za isto to vreme ispaljuje 80 metaka. Ali je dejstvo mitraljeza 12,7 mm suviše slabo u sravnjenju sa naoružanjem *Mig-15*. Zato *F-86* ima daleko bolje nišanske sprave i pokretljiviji je u vazduhu.

Operacija *Strengle*, kako se zove vazdušna akcija vazduhoplovstva UN nad Severnom Korejom i duž železničke pruge Mukden—Seul, ima za cilj da ukoči svaki pokret trupa i saobraćaj uopšte i ona se izvodi sa uspehom. Porušene pruge teško i sporo se opravljaju jer neprijatelj ne raspolaže rezervnim šinama, a i rušenja su tako česta da ih je skoro nemoguće popraviti. Veruje se da je zbog operacije *Strengle* osuđena kineska jesenja ofanziva.

F-80, *F-84*, *F-SF* i drugi stariji tipovi aviona slabiji su od aviona *Mig-15* i ne stupaju više s njima u borbu. Avion *B-29* ne može sam da se odupre *Mig-15*.

85—90% gubitaka UN u vazduhu dolaze od PA odbrane, koja je na savremenoj visini. Avioni UN brane se od malokalibarske neprijateljske PA odbrane napalem raketama i to sa vrlo velikim uspehom.

Upotreba tenkova. — Pojavom rovovske vojne u Koreji ograničena je upotreba tenkova. Oni se upotrebljavaju gotovo kao i u Prvom svetskom ratu. Tenkovi dejstvuju u zajednicu sa pešadijom i tako sačinjavaju borbene grupe. Pešadijskom puku pridaje se obično četa tenkova, a bataljonu tenkovski vod. Iističe se potreba za tenkovskom rezervom, koja može da interveniše u raznim borbenim situacijama. Diviziji koja nema tenkove pridaje se obično tenkovski bataljon od četiri čete, tako da se svakom puku može pridati po 1 tenkovska četa, a 1 četa zadržati u diviziskoj rezervi.

Pri ovakvoj primeni, koja se sada ponovo javila u Koreji, tenk se smatra kao prateće oruđe koje gađa neposredno. Tenk gađa sa položaja, a pešadija vrši juriš. Kada tenkovi više ne mogu da gadaju, onda kreću ka cilju. Da bi iskoristila dejstvo vatre tenkova, pešadija mora da bude što bliže cilju — oko 50 koraka. Pri gadanju otvora na bunkeru, pešak može da pride na nekoliko koraka.

Tenkovima komanduje starešina pešadijske jedinice kojoj su oni pridati. Veza između komandanta pešadije i tenkova održava se pomoću radija s tim da talasne dužine budu različite. Veza između pešadije i tenkova održava se pomoću telefona pričvršćenog spolja na samom tenku.

Ratna mornarica UN apsolutno gospodari morem i kontroliše pomorsku odbranbenu zonu oko celog poluostrva Koreje sa zadatkom: da se spreči svaki napad na obalu Južne Koreje; da se obezbede pomorske komunikacije UN; da se spreči ubacivanje oružja i municije ili nepoželjnih elemenata. Sem toga, ratna mornarica sa svojim desantnim trupama vrši amfibiske operacije i aktivno učeštuje u bombardovanju i zaštiti otstupanja.

Zaključak o tome kakav dalji obrt može uzeti rat u Koreji ne bi se mogao unapred doneti. Međutim, verovatno je da bi se događaji mogli razvijati u smislu tri moguće alternative: a) da se rat završi nekom vrstom »časnog mira«; b) da dođe do ponovne ofanzive jedne od ratujućih strana, u kom slučaju uvek postoji opasnost od proširenja sukoba i c) da situacija u Koreji zadrži manje ili više do-sadašnji oblik, dok se ne reše ostala glavna pitanja svetske politike.

IZ INOSTRANIH ARMIIA

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

S. P.: KRATAK POGLED NA ATLANTSKI PAKT

NATO, SHAPE i EDC su skraćenice koje često srećemo u stručnoj vojnoj literaturi i ostaloj zapadnoj štampi. Prva nam je poznata pod nazivom Organizacija Severoatlantskog pakta (*NATO — North Atlantic Treaty Organization*).

Severoatlantski pakт nije postao iznenada.¹⁾ On pretstavlja samo stepen u razvojnoj liniji međunarodnih sporazuma preduzimanih u cilju obezbeđenja mira protiv agresije, ali stepen koji dosada u mirnodopskoj međunarodnoj praksi nije bio nikada dostignut. U njegovom okviru je prvi put u istoriji, još za vreme mira, stvorena jedinstvena međunarodna oružana sila koja treba da bude prepreka agresiji. Međutim, u *NATO*-u ima izvesnih tendencija nekih reakcionarnih sila koje bi hteli da *NATO* iskoriste u imperijalističke svrhe. One bi želele to da postignu potčinjanjem slabijih partnera jačim te da time ugroze njihovu suverenost. Po red toga, te sile imaju čak i agresivne namere protiv neprijatelja, u obliku raznih ideja o tzv. preventivnom ratu (delimičnom ili sveobuhvatnom).

Još pre svetskih ratova bilo je dosta primera diplomatske i vojne saradnje pojedinih grupa naroda. Žrtve Prvog svetskog rata dovele su do stvaranja *Lige naroda* u cilju da se spriči upotreba sile i otklone uzroci njene primene. Cilj nije postignut i značaj Lige je time pomračen, ali je značajno da su pojedine njene agencije, kao naprimjer Međunarodni sud, nadzivele njenu propast. U toku Drugog svetskog rata Saveznička komanda generala Ajzenhauera ostvarila je tesno združivanje pretstavnika većeg broja naroda u okviru štabova i jedinica na frontu.

Koristeći iskustva *Lige naroda* 1945 godine u San Francisku ratifikovana je *Povelja ujedinjenih nacija* u nameri da se stvari svetski poredak koji bi svima odgovarao.

Organizacija Ujedinjenih nacija dosada je postigla nesumnjive uspehe i dala ozbiljan prilog stvari mira u svetu. Njena efikasnost bila bi još veća da ne postoje izvesne sile koje se na sve moguće načine trude da sabotiraju mere kolektivne bezbednosti i napore ogromne većine zemalja za postizanje smanjenja zategnutosti u svetu. Takav njihov stav sračunat je na likvidaciju UN i pojačanje hladnog rata. Stoga, potreba za stvaranjem neke nove međunarodne vojno-političke organizacije koja bi bila dovoljno efikasna da se suprotstavi eventualnoj agresiji bila je sve akutnija. Ovo tim pre što su zapadne sile po završetku rata jako smanjile svoje naoružanje i efektive, čime je poremećena ravnoteža sila u svetu, dok je SSSR svojom agresivnom posleratnom politikom unosio sve više nespokojstva. Pretvaranjeistočnoevropskih država u kolonije, organizacija Kominiforma, blokada Berlina, sprečavanje da se sklope mirovni ugovori, držanje jakih snaga u Evropi, stalne zloupotrebe tzv. »veta« u Savetu bezbednosti, kao i agresivni pritisak na našu zemlju i drugi slični postupci, a naročito podržavanje otvorene agresije u Koreji, naveli su zapadne sile na pomisao o obnavljajuju saveznosti.

Engleska i Francuska sklopile su još 1947 u Denkerku *Ugovor o savezu i međusobnoj pomoći* — baziran na Povelji UN. On je bio uperen protiv oživljavanja nemačke agresije, a predviđao je i stalani međusobni dodir po ekonomskim pitanjima.

Novu formu međunarodne saradnje pretstavljalo je i objavljuvanje poznatog *Maršalovog plana za ekonomsku obnovu Evrope*, izvršeno 1947. Iste godine, na bazi regionalnog udruživanja u okviru Povelje UN, u Rio de Žaneiru sklopljen je ugovor koji je obuhvatio sve američke države izuzev Nikarague, Ekvadora i Ka-

¹⁾ Vidi »Vojno delo« Br. 5/51 — str. 12.

nade i formiran je *Stalni zajednički odbranbeni savet Kanade i SAD*. Neposredni uvod u stvaranje Atlantskog pakta bio je *Ugovor o ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj saradnji i kolektivnoj samoodbrani* — sklopljen 17. marta 1948 od strane Belgije, Francuske, Luksemburga, Holandije i Velike Britanije u Brislu. Ovaj ugovor podvlači saglasnost sa idealima Povelje UN i jednodušnost zemalja — članica po pitanjima »demokratskih načela, lične i političke slobode, ustavnih tradicija i zakonitosti, koje su njihovo zajedničko nasleđstvo«. Ugovor predviđa i mogućnost priključivanja drugih nacija, inspirisanih istim idealima. U okviru Briselske zajednice stvoren je *Savetodavni savet* i nekoliko komiteta, među kojima *Stalni vojni komitet, Komitet odbrane i Odeljenje planiranja vojne proizvodnje i snabdevanja* — preteče sličnih organa Atlantskog pakta.

Stvorena je i ujedinjena vojna organizacija pod imenom *UNIFORCE* pod upravom feldmaršala Montgomerija, sa sedištem u Fontenblou. Tako su počeli da se stvaraju uslovi za odbranu Zapadne Evrope od eventualne agresije sa pravca Istok — Zapad.

Američki senat usvojio je 11. juna 1948 *Vandenbergovu rezoluciju* koja odražava rešenost SAD da učestvuju u kolektivnim sporazumima o stalnoj i efikasnoj samopomoći i međusobnoj podršci u okviru prava na individualnu i kolektivnu samoodbranu koje je predviđeno čl. 51 Povelje UN. Time su otvorena vrata američkoj saradnji u sporazumima u okviru Evrope.

Docnije su usledile mnoge diskusije dok 4. aprila 1949 nije u Vašingtonu potpisana *Atlantski pakt* od strane ministara spoljnih poslova članica Briselskog ugovora i Kanade, Danske, Islanda, Italije, Norveške, Portuglike i SAD. Pristup Danske i Norveške značio je proširenje odbranbene zone u pravcu severa, a pristup ostalim novim članicama doprineo je povećanju snaga.

Atlantski pakt nije vojni savez starog tipa, jer predviđa još u miru obrazovanje zajedničke oružane sile. Pakt nije isključivo instrument odbrane. On nije ni regionalna organizacija u smislu čl. 8 Povelje UN, niti se poziva na čl. 53 koji predviđa da će Savet bezbednosti po potrebi koristiti regionalne organizacije za prudne akcije pod njegovim autoritetom. Pakt bazira na već pomenutom čl. 51 Povelje koji daje pravo na samoodbranu na slučaj oružanog napada. Članovi pakta ne moraju obavezno da se graniče s Atlantskim Okeanom.

Tekst Pakta je koncizan dokumenat od 14 tačaka (članova). U njegovom uvodnom delu ističe se privrženost zemalja — članica načelima Povelje UN i njihova želja za mirom; dalje, rešenost da se očuva sloboda i civilizacija na načelima demokratije, kao i individualne slobode i zakonitosti. Najzad, da se razvije stabilnost i blagostanje u oblasti Severnog Atlantika i da se ujedine naporci za kolektivnu odbranu mira i bezbednosti.

Čl. 1 obavezuje potpisnice da regulišu svoje međunarodne sporove na miran način i da se odreknu upotrebe pretnji i sile.

Čl. 2 govori o daljem razvoju miroljubivih i prijateljskih odnosa razvijanjem blagostanja i otklanjanjem sukoba u međunarodnoj ekonomskoj politici.

Čl. 3 predviđa da potpisnice treba pojedinačno i zajednički da razvijaju svoje mogućnosti za otpor oružanom napadu.

Čl. 4 predviđa da se članice zajednički konsultuju na slučaj da je prema mišljenju neke od njih ugrožen teritorijalni integritet, politička nezavisnost i bezbednost ma koje od njih.

Čl. 5 obavezuje članice da oružani napad na jednu ili više njih smatraju kao napad na njih sve; dalje, u skladu sa čl. 51 Povelje UN, svaka članica će pružiti individualno, ili u zajednici sa ostalim članicama, svu potrebnu pomoći (uključujući i oružanu) u cilju uspostavljanja i održavanja bezbednosti u oblasti Severnog Atlantika. Svaki takav slučaj treba odmah prijaviti Savetu bezbednosti a preduzete mere obustaviti kada Savet preduzme odgovarajuće korake.

Čl. 6 pod napadom podrazumeva oružani napad na teritoriju ma koje zemlje — članice u Evropi, ili Severnoj Americi, francuski Alžirski departman, na okupacione snage u Evropi, na ostrva pod njihovom jurisdikcijom kao i na brodove i vazdušne snage u tim oblastima. Docnije su uključene i teritorije Turske.

Čl. 7 naglašava da se Paktom ne osporavaju prava i dužnosti koje članice imaju u okviru Povelje UN, niti primarna odgovornost Saveta bezbednosti za održanje mira.

Čl. 8 obavezuje potpisnice da ne stupaju ni u kakve sporazume koji bi bili u suprotnosti sa Paktom.

Čl. 9 predviđa obrazovanje Saveta koji će razmatrati mere za ispunjavanje obaveza Pakta. Savet će oformiti potrebna pomoćna tela, a prvenstveno Odbrambeni komitet koji će predlagati mere za ispunjenje obaveza iz Čl. 3 i 5.

Čl. 10 predviđa mogućnost da i druge evropske države pristupe Paktu i reguliše način njihovog prijema u članstvo.

Čl. 11 do 14 predviđaju način ratifikacije Pakta, njegovo trajanje i eventualne promene, kao i način istupanja pojedinih članica iz Pakta.

*

Organizaciona struktura Atlantske zajednice menjala se u toku vremena i sada obuhvata sledeće organe:

Savet Atlantskog pakta (*The North Atlantic Council*) je najviše telo. On razmatra mере за izvršenje odredbi Pakta. To je reprezentativno telo vlada zemalja — članica Pakta u kome mogu učestovati po želji i sami predsednici vlada. Države pretstavljaju u Savetu obično ministri spoljnih poslova, odbrane, finansija i privrede (koji su ranije obrazovali posebne organe) i to svi ili pojedini od njih. Redovno zasedanje Saveta vrši se najmanje jedanput godišnje. Prelsedičnik Saveta određuje se godišnje po azbučnom redu država i on određuje mesto zasedanja.

Savet stalnih petstavnika (*Council of Permanent Representatives*) primio je izvesne funkcije ranijeg Saveta zamenika, Privremenog komiteta dvanaestorice, Komiteta odbrambene proizvodnje i finansiskog i ekonomskog komiteta — koji više ne postoje. Rešava pojedina pitanja iz oblasti ekonomije i proizvodnje; saziva se prema potrebi i sačinjavaju ga odgovarajući eksperti iz oblasti čiji će se problemi rešavati.

Komitet Severoatlantske zajednice (*The North Atlantic Community Council*) sačinjavaju pretstavnici ministara pet država — članica, koji treba da prouče način i metode za konsolidovanje i jačanje Atlantske zajednice u vezi čl. 2 Pakta, imajući u vidu koordinaciju spoljne politike, tesnu ekonomsku, finansisku i socijalnu saradnju, kao i saradnju na polju kulture i javnih informacija.

Komitet za planiranje okeanske plovidbe bavi se pitanjima trgovačke plovidbe za potrebe odbrane u slučaju rata ili nužde, a u cilju najboljeg iskorišćenja raspoloživih brodova.

Civilni međunarodni štab (*The Civilian International Staff*) je organ predsednika Saveta stalnih pretstavnika sa funkcijama sekretarijata. Ima Grupu za planiranje i koordinaciju, Administrativni otsek, Otsek za statistiku, Otsek za budžet i Odeljak za konferencije i komitete i Informativnu službu.

Vojna struktura NATO-a obuhvata upravne i komandne organe (vidi šemu 1).

Stalna grupa (*Standing Group*) sa sedištem u Vašingtonu sastoji se od po jednog pretstavnika načelnika generalštabova Francuske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država u cilju ekspeditivnijeg sprovođenja rada Vojnog komiteta. Odgovorna je za rešavanje strategiskih problema u oblasti Atlantske zajednice i ovlašćena da izdaje instrukcije i pruža pomoć komandama NATO-a, kao i da koordinira regionalne planove odbrane.

Vojni komitet (*The Military Committee*) sačinjavaju načelnici generalštabova zemalja — potpisnica. Sastaje se periodično u cilju davanja opštih smernica i uputstava Stalnoj grupi kao i davanja saveta i predloga vojne prirode Savetu i ostalim organima.

Vojni komitet pretstavnika (*The Military Representative Committee*) sa sedištem u Vašingtonu obrazuju pretstavnici zemalja koje nisu u Stalnoj grupi, u cilju efikasnije saradnje sa njom. Ovaj komitet obavlja izvesne dužnosti Vojnog komiteta u vremenu između njegovih sednica.

Vojna agencija za standardizaciju (*The Military Standardization Agency*) pomoćni je organ Stalne grupe po pitanjima jednoobrazne opreme.

Vrhovni saveznički komandant u Evropi general Ridžvej primio je dužnost od generala Ajzenhauera 30 maja 1952 u Parizu. Njegove du-

žnosti su organizacija i obuka jedinica koje su mu stavljenе pod komandu i njihovo stapanje u jedinstvenu celinu, zatim, priprema odbranbenih planova i podnošenje predloga *Stalnoj grupi*. Direktive prima od *Stalne grupe*, ali može i neposredno da opšti sa načelnicima generalštabova država — članica, pa i sa ministrima odbrane i pretdsednicima vlada. Odgovoran je za odbranu savezničkih teritorija u kontinentalnoj Evropi od invazije, a u ratu rukovodi operacijama u Evropi na kopnu, moru i u vazduhu. Lokalna obalska odbrana ostaje u rukama država — članica, ali vrhovni komandant može i u tim oblastima sprovoditi operacije.

Vrhovni saveznički komandant Atlantika je admiral Mak Kormik.

Regionalne planske grupe (*Regional Planning Groups*) treba da obezbede brzo planiranje odbrane na geografskoj osnovi, a u sporazumu sa državama — članicama. Kao samostalna dejstvuje grupa Kanada — SAD, dok je grupa Severoatlantskog Okeana uključena u komandu Atlantika, a Severno, Zapadno i Južno-evropska grupa uključene su u Komandu Evrope.

Vrhovni štab savezničkih snaga u Evropi je organ vrhovnog komandanta. Njegova skraćenica je *SHAPE* (*Supreme Headquarters Allied Powers in Europe*). Načelnik štaba je američki general Grinter. Feldmaršal Montgomeri je zamenik vrhovnog komandanta sa naročitim zaduženjem po pitanjima organizacije, opreme, obuke i mobilizacije. Postoje takođe zamenik za avijaciju (britanski maršal Sonders) i za mornaricu (francuski admirал Lemonije). *SHAPE* ima tri potčinjene komande:

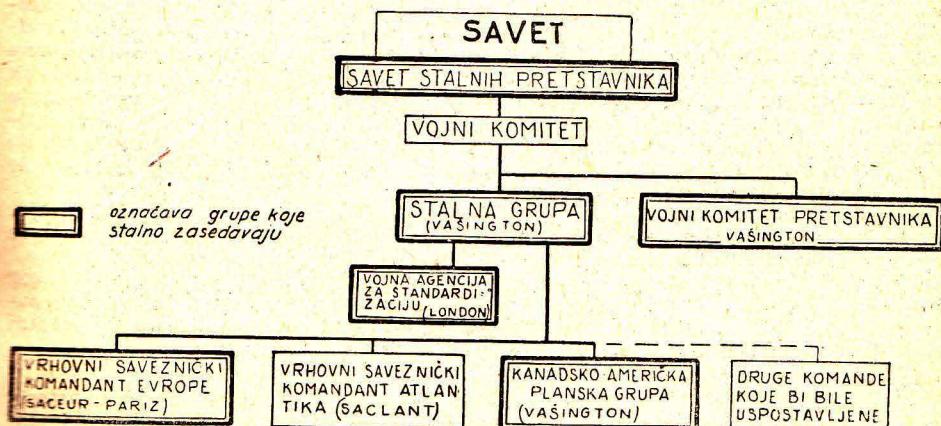
a) *Komanda Centralne Evrope* (za Zapadnu Evropu) sa komandantima: kopnenih snaga (francuskim maršalom Žuenom), pomorskih snaga (francuskim admiralom Žožardom) i vazdušnih snaga (američkim generalom Norstadom). Svi su oni pod neposrednom komandom generala Ridžveja.

b) *Komanda Severne Evrope*, čiji je komandant istovremeno i komandant pomorskih snaga (britanski admiral ser Patrik Brind) potčinjen je generalu Ridžveju. Pod njegovom komandom su komandanti kopnenih snaga Norveške i Danske i komandant vazdušnih snaga.

c) *Komanda južne Evrope* (američki admirali Robert Karni). Pristupom Grčke i Turske bila su pokrenuta i delikatna pitanja komandovanja u ovoj oblasti, koja su tek nedavno, uglavnom, rešena. Pod njom su snage Južne Evrope (pod italijanskim generalom Fratinijem), snage Jugoistočne Evrope (Grčka i Turska) pod komandom jednog američkog admirala i Šesta flota SAD.

d) *Komanda pomorskih snaga u Sredozemlju* (britanski admirali Mauntbatten) obuhvata sve pomorske jedinice Sredozemlja, izuzev Šeste američke flote.

U sastavu *SHAPE* nalazi se i Odeljenje javnih informacija.

Šema 1

Jedan od najznačajnijih događaja od vremena osnivanja Atlantskog pakta je pristup Grčke i Turske u njegovo članstvo, o čemu je potpisani protokol 22. oktobra 1951 u Londonu. Pristupom ovih država proširuje se oblast Atlantske zalednice prema jugu, na područje Balkana i Bliskog Istoka, područje izuzetno važno za odbranu Sredozemlja, kao i za bočno ugrožavanje sa zemlje i iz vazduha onih snaga eventualnog agresora koje bi nastupale pravcem Istok — Zapad.

Pristup novih članica pretstavlja tek početak rešavanja problema Sredozemlja. U njegovom istočnom delu postoje tri posebne strategiske oblasti: *Balkan*, *Bliski Istok* (Mala Azija, Sirija, Liban, Izrael, Jordan i Egipat) i *Srednji Istok* (Irak, Iran i Arabija) u kojima ima još niz otvorenih problema.

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

ODBRANBENA MOBILIZACIJA S.A.D. KAO ŠTIT OD AGRESIJE

Direktor Ureda za odbranbenu mobilizaciju SAD, Džon Stilman, podneo je krajem juna 1952 godine šesti tromesečni (a prvi njegov sopstveni) izveštaj tadašnjem predsedniku SAD, Trumanu, iz koga je proizašla zvanična američka publikacija pod gornjim naslovom¹⁾

Izveštaj je podeljen na pet poglavlja pod sledećim naslovima:

1) *Povećanje bujice naoružanja*; 2) *Proizvodnja — svestrani napor*; 3) *Ekonomska stabilnost*; 4) *Saradnja SAD u odbrani slobodnog sveta* i 5) *Napredak civilne odbrane*.

Svako od ovih poglavlja podeljeno je još na niz posebnih delova koji treiraju težišne probleme. Pored toga, izveštaj obiluje mnoštvom grafikona, dijagrama i šema koji na pregledan i pristupačan način dopunjaju i služe kao iscrpna dokumentacija samom tekstu.

Mada Izveštaj obuhvata samo period prvog polugodišta 1952, on u mnogim pitanjima daje ne samo upoređenje sa rezultatima iz ranijih godina, već i perspektive za jednu do dve godine unapred. Najzad, publikacija prikazuje celokupni napor SAD u okviru odbrane, u svima granama privrede i proizvodnje, pri čemu je naročito interesantno pratiti razvoj od početka rata u Koreji naovamo. Uspon u pojedinim granama ratne proizvodnje i grozničave mere koje su u tom smislu preduzete pretstavljaju odraz opšte međunarodne političke situacije u svetu i opasnosti od agresije koja još uvek ima latentan karakter. Izveštaj pokazuje da se SAD punim zamahom spremaju za odbranu, ali njima pretstoji program koji je daleko od toga da bude završen i potpun. Još uvek postoje izvesni nedostaci i teškoće većih razmera, na koje se u publikaciji daje kritički osvrt, da bi se s njima upoznala američka i svetska javnost.

G l a v a I — B u j i c a n a o r u ž a n j a s e p o v e ē a v a — počinje konstatacijom da je predviđeni nagli porast proizvodnje u vojne svrhe došao do izražaja. Vrednost iznosa koji je u II kvartalu 1952 utrošen na sve moguće vojne potrebe ceni se na 8 milijardi dolara, što pretstavlja povećanje od 20% u odnosu na I kvartal, ili šest puta više no u vreme početka invazije Koreje. Skoro ceo iznos povećanja odnosi se na najnoviju i najkomplikovanija sredstva i oruđa. Na grafikonu je pokazano da je vrednost isporuka koje se odnose na najređe stavke, od februara do maja 1952, porasla skoro za 50%. Sada se, naprimer, svakog meseca isporučuje više od 300 srednjih tenkova »M-47«.

Karakteristično je da su po izbijanju rata u Koreji SAD imale da biraju: hoće li graditi tenk M-46 — koji je u to vreme bio najbolji ispitani tenk, ili će rizikovati masovnu proizvodnju tenka M-47 — čija turela još nije bila ispitana. Odlučeno je da se preuzme »sračunati rizik« i da se pristupi izradi ovog drugog tenka, što je dalo odlične rezultate i uštedelo izlišne troškove oko izrade već starelog tenka »M-46«. Avion B-47 *Stratodžet*, prvi od svih bombardera na mlažni pogon, imao je sličnu istoriju.

¹⁾ Defense Mobilization — The Shield Against Aggression (Sixth quarterly report to the President by the Director of Defense Mobilization), U.S. Government Printing Office, 1952.

Izveštaj zatim sadrži osvrt na antiinflacione mере које су угрожене новим amandmanima u Zakonu o proizvodnji za račun odbrane. Oni su pokazali rđav uticaj i na stabilizaciju cena i kontrolu kredita, renti, plata i nadnica.

Zatim se izlaže neefikasnost i nedovoljna kompetencija državnih ovlašćenja za intervenciju u slučajevima opasnosti od prestanka proizvodnje u pojedinim industrijama. Ovo se naročito odražava u nedostatku novih zakona i uredaba za regulisanje problema industrijskih sporova. Izveštaj daje detaljne podatke o pri-vremenom prestanku proizvodnje u čeličnoj industriji koji je u svoje vreme ozbiljno ugrozio program odbrane. Prestanak rada punog kapaciteta petrolejskih rafinerija doveo je do skraćivanja obuke u vazduhoplovstvu. Isto se desilo i sa mesingom i aluminijumom.

Evo nekoliko podataka o negativnom uticaju pomenutog prekida u čeličnoj industriji: industrijski kapacitet je do 30 juna 1952 podbacio za 11 miliona tona u čeličnim šipkama; zatim je, usled nedostatka čeličnog lima, proizvedeno 20 miliona tona sanduka konzervirane hrane manje i najzad, prekid se vrlo negativno odražio i na ojačani aluminijumski kabl, koks (usled čega je amonijum sulfat bio smanjen za 70.000 tona) itd. Po prekidu rada čelične industrije, preduzeća koja su još radila iznosila su samo 12,5% ukupnog kapaciteta, te je vlada SAD preuzeća ko-rake da vojnu proizvodnju i onu za atomsku energiju orijentise na ova predu-zeća. Gubitak čelika ustvari je zbrisao ceo dobitak koji je dotada bio postignut iz proširenog programa počev od početka rata u Koreji. Kapacitet industrije čelika bio je povećan sa 100 na 112 miliona tona; međutim, kako se vidi iz odgovarajućeg dijagrama, SAD su u 1952 proizvele manje čelika no u 1951 godini.

Ovo prvo poglavje završava se osvrtom na veliki progres u jačanju Za-padne Evrope, što se naročito ogleda u zaključenim sporazumima o stvaranju Evropske odbrambene zajednice i njene armije.

G l a v a II — P r o i z v o d n j a — s v e s t r a n i n a p o r — počinje konsta-tacijom da je Program proizvodnje za odbrambenu mobilizaciju prilagođen pari-ranju hladnog rata na neograničeno vreme, sa mogućnošću izbijanja svetskog su-koba u svako doba.

Vojna proizvodnja. — Američko naoružanje namenjeno je jakim snagama svih vidova oružane sile, rodovima vojske i službama. Izveštaj naglašava da pored neprestanog povećanja stokova naoružanja, raste i kapacitet proizvodnje i pobolj-šava se usavršavanje novijih modela ratne opreme koja će zameniti dosadašnju. Napominje se da program naoružanja ide ka većim ciljevima no što ih je sam pretsednik SAD postavio u januaru 1952. Ono obuhvata: 143 vazduhoplovna puka, 21 diviziju pune ratne jačine, 400 ratnih brodova i 16 nosača aviona; dalje, Korpus pomorsko-desantne pešadije od 3 divizije sa tri vazduhoplovna puka.

Revolucionarni tehnički napredak koji je izrastao u Drugom svetskom ratu i koji se naročito odnosi na atomsku energiju, avione na mlazni pogon, elektron-ska, radio i radarska sredstva itd, ima ogroman uticaj na vojnu nauku i proizvodnju. No, u sprovodenju programa naoružanja, ne ide se želenom brzinom. Neka predu-zeća ispunjavaju svoj plan, dok druga zaostaju za njim. Međutim, potreba za najmodernijim oružjem može se pojaviti u svakom momentu.

Jedan od načina za davanje jačeg potstrelka ratnoj proizvodnji — kaže se u izveštaju — je da se proširi kapacitet izrade oruđa koja su već usavršena, u slučajevima gde se modeli višeg tipa još nalaze u fazi projektovanja. Ali, Američka armija rešila je da proizvodi samo ograničene količine onih oruđa koja su zasta-rela ili će skoro zastareti. Napominje se da SSSR može prevazići američku proizvod-nju u količinama nekih ratnih sredstava, naprimer, lovačkih aviona. Ali, cilj SAD nije da ima najviše aviona, već najjače vazduhoplovstvo koje će svojim najmoder-nijim sredstvima globalno odgovoriti svima potrebama eventualnog rata. Prema podacima ministarstva odbrane, SAD imaju nadmoćnost u daljoj bombarderskoj avijaciji, srednjim bombarderima, bombarderima — lovцима i noćnim lovциma. U ratu u Koreji, naprimer, procenat gubitaka sovjetskih »MIG«-ova prema *Sabre*-u je 8:1. Dalje postoji nadmoćnost SAD u mnogim drugim oružjima i opremi, koju će opsežan program naučno-istraživačkog rada samo povećati.

Proizvodnja aviona dostiže 800 aviona mesečno, ili više no tri puta u odnosu na prve dve godine. Polovinom 1952 proizvodilo se $\frac{2}{3}$ onoga što je bilo predviđeno za 1953. Proizvodnja u pogledu broja aviona bila je bliža plafonu no u pogledu

tonaže, pošto se sada proizvode lakši avioni no što će to biti docnije slučaj. Izveštaj daje pregled mnogobrojnih tipova aviona koji se proizvode i koje često srećemo u našoj i stranoj literaturi. U svakom slučaju, treba pomenuti masovnu proizvodnju aviona *Thunderjet* klase F-84 G, sa brzinom od 600 milja na čas. Ovaj avion opremljen je uredajima za uzimanje goriva u letu. Pridaje se jedinicama Severoatlantskog pakta. Njegova proizvodnja sama je prevazišla američku produciju svih lovačkih aviona pre Koreje. Takođe je od interesa i prelaz na masovnu produkciju helikoptera — koji su se pokazali veoma korisni.

Proizvodnja avionskih motora je tri puta veća no pre Korejskog rata. Grafički je prikazan odnos broja proizvedenih motora na mlazni pogon, prema klipnim motorima. Današnji motori na mlaz jači su oko 5 puta od prvog takvog motora, a u razvoju su još i mnogo jači motori.

Zatim se daje pregled proizvodnje tenkova, pri čemu se naročito ističe M-47, koji nam je takođe poznat iz literature. On se pokazao mnogo bolji od novijeg tenka M-48.

Municija. — Po izbijanju rata u Koreji korišćeni su veliki raniji stokovi i poručene su relativno skromnije količine municije. Međutim, zbog žestokih borbi proizvodnja se morala stalno pojačavati.

Elektronska sredstva. — Njihova proizvodnja sada je 7 puta veća od proizvodnje pre Koreje. Najveći razvoj pokazao je radar. Od 81 stavke radarske opreme koja se sada proizvodi, nijedna nije bila proizvedena pre Koreje. Ovo se odnosi i na izvesne radio-uređaje kao i sistem podvodne detekcije.

Dirigovani projektili. — Mada je to jedna od manjih komponenata u pogledu dolarskih troškova, ovi projektili pretstavljaju jedan od najjačih pronalazaka i razvojnih napora. Zasada se aktivnost uglavnom svodi na projekte i opite, ali se već videla i praktična primena ovog oružja. Nema sumnje — kaže se u izveštaju — da će dirigovani projektili uneti korenite promene u načinu ratovanja, kako u ofanzivnom, tako i u defanzivnom pogledu, kao što je to bilo i sa pojmom aviona.

Dalje, pominje se proizvodnja i ostalih vrsta oružja i ratnog materijala, kao i vojna izgradnja. U okviru ove poslednje pominje se gradnja velikih vazduhoplovnih baza na Okinavi, Guamu, Grenlandu, u Francuskom Maroku itd.

Brodogradnja. — Program pomorskog naoružanja predviđa gradnju 100 brodogradilišta. U toku 9 meseци bilo je spušteno u more 19 ratnih brodova, a drugih 6 je preuređeno. Takođe je izvršena adaptacija brodova za najsvremenija tehnička sredstva. Izvesni ratni brodovi i dve krstarice preuređeni su za puštanje dirigovanih projektila.

Atomska energija. — Proširenje proizvodnog kapaciteta u atomskoj energiji počinje od maja 1952 kada je predsednik SAD to tražio zbog odbijanja SSSR da saraduje na međunarodnom programu za kontrolu naoružanja. Novi uslovi znatno su poboljšali proizvodnju materijala za atomska oruđa. Ti novi uredaji koštaju 3,9 milijardi dolara, dok su ranije izgrađeni stajali ukupno 5,5 milijardi.

Mobilizaciona baza za vojnu industriju. — Pod time se u izveštaju podrazumeva proizvodni kapacitet koji će SAD biti potreban da bi u slučaju opštег rata brzo preše na pun obim ratne proizvodnje. Ta baza provlači se kroz sve grane privrede, radnu snagu, transport itd. Mnoga preduzeća koja su prestala da dejstvuju posle rata, držana su u »rezervnom stanju«, te se sada od toga vide velike koristi, naročito kod aluminijuma, magnezita, nikla itd. Isti je slučaj i sa mašinama-alatljikama. Takođe se ističe program izgradnje teških presa, koje će zнатно pomoći i olakšati masovnu produkciju aviona itd. Njih Amerika ranije nije imala, a prvo su uvezene tek nemačke — zaplenjene u Drugom svetskom ratu.

Što se tiče dela koji tretira proširenje ekonomskog programa, usled nedostatka prostora dodirnućemo ga samo u najkraćim crtama.

Izveštaj naglašava da će po završetku programa za odbranu, SAD biti znatno spremnije da se odupru agresiji, kao i da izdrže hladni rat u neodređenom vremenu. Prošireni proizvodni kapacitet moći će se upotrebiti za dalje podizanje standarda života i »napad na siromaštinu« po celom svetu. Pritom se daju pregled i odgovarajući grafički podaci koji pokazuju kretanje proizvodnje u raznim industrijama, a zatim se iznose razne mere ekonomsko-finansijske prirode. Najzad, tretira se pitanje snabdevanja i distribucije materijala, kao i pitanje radne snage.

Kod ove poslednje, njeno povećanje nije išlo u korak sa proširenom proizvodnjom. Oseća se nedostatak visokokvalifikovanog osoblja, a takođe i radnika. Pored toga, proširena proizvodnja nameće i ozbiljan problem rešenja stanbenog pitanja.

G l a v a III — E k o n o m s k a s t a b i l n o s t — tretiraće se samo ukratko, kao i poslednji deo ranije glave.

Izveštaj napominje da se tendencija porasta cena osetila naročito u dve grane privrede: prehranbenim artiklima u maloprodaji i industriji koji rade za vojsku. To postoji i kod nekih drugih artikala. No, od početka Korejskog sukoba dosada, stvari su krenule na bolje i mnoge teškoće su savladane. To se odnosi i na stabilizaciju plata i nadnica. Dalje, daje se iscrpan pregled — potkrepljen grafičkim dokumentima — problema održanja najbitnije proizvodnje i stabilizacije plata i nadnica.

G l a v a IV — S a r a d n j a S A D u o d b r a n i s l o b o d n o g s v e t a — počinje konstatacijom da je u junu 1952 Američki kongres obnovio važnost Zakona o uzajamnoj pomoći, potvrđujući ponova težnju SAD da produže ojačanje odbrane celokupnog slobodnog sveta.

Pod naslovom »Evropa zbijala svoje redove« daje se pregled postignutih rezultata na diplomatskom i vojnom polju. Potpisivanje ugovora o *Evropskoj odbranbenoj zajednici*, ugovorni sporazum sa Saveznom nemačkom republikom, kao i potpuna ratifikacija »Sumanovog plana«, bili su »istoriski koraci u progresu Zapadne Evrope u odnosu na integraciju svojih privrednih i vojnih izvora«. Zatim se iznose organizacije i zadaci Severoatlantskog pakta i Evropske odbranbene zajednice, koji su nam poznati te ih ovde nećemo ni tretirati.

Izveštaj zatim prelazi na finansijsku stranu odbrane Evrope i napominje da će u 1953 troškovi za evropske zemlje NATO-a izneti 11–12 milijardi dolara. U istom periodu, ovoj sumi će se dodati skoro 8 milijardi dolara koje će dati SAD u okviru programa o uzajamnoj pomoći.

Što se tiče ljudstva, prema izveštaju se ceni da se u aktivnoj službi nalazi oko 2,5 miliona ljudi (na prvoj vremenu evropskom prostoru NATO-a), čemu treba dodati još oko 500.000 ljudi grčkih i turskih snaga — koje su naknadno ušle u sastav ove organizacije.

Naglašava se da i pored toga što se povećao, kapacitet evropske proizvodnje ratne opreme još ne zadovoljava. Evropske zemlje nisu u stanju same da finansiraju svoje punе zahteve u opremi. Stoga SAD moraju popunjavati kritične praznine u ratnom materijalu, dajući Evropi naoružanje i municiju proizvedenu u Americi i pomažući Zapadnu Evropu da finansira unapređenje svoje vojne industrije. Za 1953 američka pomoć treba da dostigne sumu od 6 milijardi dolara za ratnu opremu.

Konstatuje se da se evropska proizvodnja prilagođava potrebama odbrane. U toku 1951, karakter zapadnoevropske proizvodnje bio je obeležen porastom proizvodnje za odbranu, investicije i izvoz. U isto vreme bilo je opadanje u proizvodnji potrošačke robe za domaća tržišta. Ukupna proizvodnja pokazuje porast od 4% (prvi kvartal 1952) u odnosu na 1951, dok je porast u odnosu na period pre Koreje dostigao 20%. Ali dok su domaće privrede Zapadne Evrope pokazale ojačanje, dotle su se u spoljnoj trgovini pojatile veće praznine. Sve ovo nameće potrebu — kaže se u izveštaju — da evropski partneri povećaju izvoz za SAD i time dobiju potrebne dolare.

Izveštaj dalje pominje američku pomoć nerazvijenim zemljama za odbranu slobodnog sveta. Navode se pojedine zemlje na Afričkom, Aziskom i Američkom kontinentu. Zatim, iznose se koristi od novih odnosa sa Japanom. Najzad se saradnji sa Kanadom posvećuje posebna pažnja i izlaže se kako je došlo do današnjih tesnih privrednih odnosa između SAD i Kanade u oblasti ratne proizvodnje i standardizacije opreme.

Poglavlje se završava osvrtom na *saradnju slobodnih nacija na razmeni kritičnog materijala*. U cilju što efikasnije saradnje osnovana je Međunarodna konferencija za materijal i poboljšanje isporuka i distribucije ratnog materijala, što je imalo velikog uticaja na uspostavljanje reda u jakoj konkurenčiji koja je počela posle invazije Koreje (cink, pamuk itd.). Interesantno je da su SAD skoro potpuno zavisne od uvoza nikla i kobalta; tungsten uvoze $\frac{1}{3}$, a bakar $\frac{1}{3}$. U sulfuru i molibdenu one su glavni izvoznik za slobodni svet.

G l a v a V — N a p r e d a k c i v i l n e o d b r a n e — počinje isticanjem ogromne uloge civilne odbrane, koja treba da pomogne da se sačuva volja SAD za otpor i snaga za uzvraćanje udaraca. Civilna odbrana pokazala je progres, ali ima još da pređe dugi put pre no što se SAD mogu osećati sigurne da bi mogle izdržati napad neprijatelja sa najmanjim mogućim poremećajima u produkciji za odbranu.

Organji i službenici civilne odbrane prisustvovali su kao posmatrači atomskim opitima u Nevadi (aprila 1952). Pored toga, pomoću televizije se prikazala atomska eksplozija čak i u domovima građana. Tako su širi slojevi građanstva imali uvid u efekat atomske bombe i njen uticaj na nacionalnu sigurnost SAD.

Dalje, daju se podaci o školama za nastavnike i službenike civilne odbrane. Međutim, naglašava se da su za proširenje celokupne civilne odbrane neophodni krediti, inače će doći do opasnog deficit u programu zemlje za odbranu. Ovo stoga, što je 30. juna 1952 predloženih 600, svedeno na svega 37,5 miliona dolara.

LJ. H.

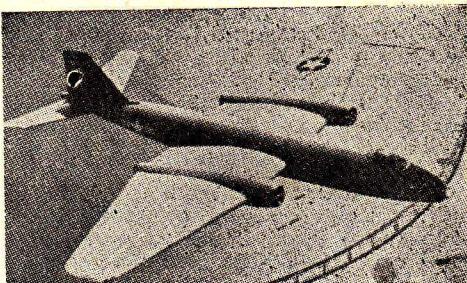
Z E M L J E B R I T A N S K E Z A J E D N I C E N A R O D A

BOMBARDERSKI AVION »KANBERA«

Britanski laki bombarder *Canberra*, koji je prvi preleteo Atlantik i vratio se u toku jednog jedinog dana, avgusta 1952, sada je formalno i zvanično avion Američkog vazduhoplovstva.

Promena njegovih oznaka izvršena je kod preduzeća »Glen L. Martin Kampani«, gde je *Canberra* podvrgnut opitima za usavršavanje. Za vazduhoplovstvo takođe je izrađen i izvestan broj ovih aviona u verziji za noćne akcije. *Canberra* koji je izrađen u SAD imaće u osnovi isti izgled kao i britanski, ali će biti snabdeven sa 2 motora *I-65 Sapphire*, umesto Rols Rojsovog motora *Avon* koji imaju Britanci.

(*Military Review*, novembar 1952)

J A Č I N A B R I T A N S K E A R M I J E

Više od polovine Britanske armije sada se sastoji od ljudstva koje je pozvano na dvogodišnju vojnu obavezu u oružanim snagama.

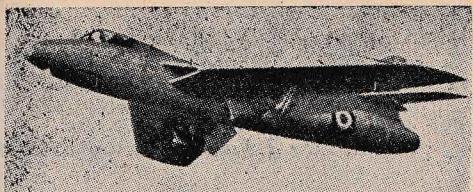
Britanija svake godine poziva oko 175.000 ljudi na opštu vojnu obuku. Većina od njih ide u kopnenu vojsku. Pošto tu provedu 2 godine, oni služe još 3 i po godine u rezervnim ili pomoćnim jedinicama.

Ceni se da Rezervna armija obuhvata preko milion potpuno obučenog ljudstva (ne računajući 5 miliona veterana iz Drugog svetskog rata). Pošto britanske oružane snage sada ukupno broje 852.000 ljudi, to znači da Britanija ima približno 2 miliona potpuno obučenih ljudi — spremnih za akciju.

(*Military Review*, oktobar 1952)

S M A N J E N J E P R O I Z V O D N J E A V I O N A

Pretstavnik britanskog ministarstva snabdevanja objavio je da će se između ostalog smanjiti i proizvodnja aviona na mlazni pogon tipa *Canberra*, jedinog lakovog bombardera koji proizvodi Velika Britanija. Pored toga, smanjiće se i proizvodnja aviona tipa *Meteor*, *Venom* i *Vampire*. Velika Britanija će se koncentrisati na proizvodnju aviona *Canberra*, *Hawker-Hunter*, *Super-marine Swift*, *Wickers Valliant* i *Ferry Garnet* (ovaj poslednji je za borbu protiv podmornica).

Hawker-Hunter F-1

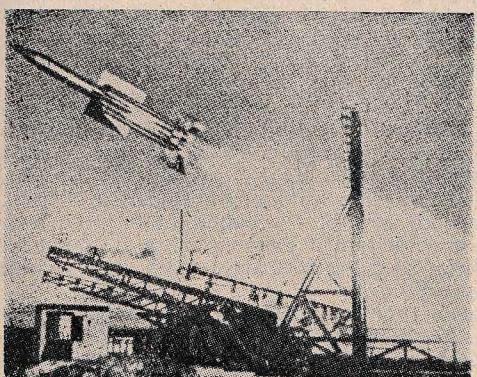
Ovo smanjenje proizvodnje neće znatno uticati na proizvodnju aviona za pomorske operacije. U nekim fabrikama preči će se postepeno na proizvodnju civilnih aviona na mlazni pogon ili novih bombardera na mlazni pogon kao što su *Valliant* i *Volcano*.

(Reuter, 6 decembar 1952)

DIRIGOVANI PROJEKTLI

Poslednji britanski dirigovani projektili ne samo da mogu da lete brzinom od preko 3.000 km na čas i na visine preko 15.000 m, već mogu da obilaze oko svog cilja i da ga progone. Elektronsko »oko« na projektilu može da prati svoju žrtvu bez obzira na sve njene pokušaje da se izvuče i pobegne.

Sada je više od 100 britanskih preduzeća angažovano u ostvarenju serijske proizvodnje ovog oruđa.

Britanski najnoviji dirigovani projektili

Karakteristika ovog dirigovanog projektila ne leži u tome što može da leti tako velikom brzinom i na tako velikim visinama, pošto je to bio slučaj i sa nemačkim V-2. Važno je to što se on može voditi tačno na cilj. Za ostvarenje ovog uspeha bili su angažovani britanski najbolji naučnici, još od završetka Drugog svetskog rata.

Osnovni naučno-istraživački rad za ovu novu raketu bio je najvećim delom izveden od strane državnih opitnih ustanova, s tim što su njegovi rezultati stavljeni na raspoloženje izabranim preduzećima kojima je bio poveren zadatak usavršavanja specifičnih ratnih oruđa.

(Military Review, novembar 1952)

4,000.000 DOKUMENATA BRITANSKOG MINISTARSTVA RATA

Arhiva Britanskog ministarstva rata iz Drugog svetskog rata obuhvata oko 4 miliona dokumenata, od kojih preko $\frac{1}{3}$ pretstavljaju relacije i dnevnići pojedinih jedinica. Ovi su dokumenti smešteni pored daljih 8 miliona koji se odnose na tri velika saveznička štaba u vreme rata.

(Times, 22 novembar 1952)

AMERIČKI ZAJAM JUŽNOAFRIČKOJ UNIJI

Državna banka za izvoz i uvoz SAD dala je zajam od 19,5 miliona dolara za pojačanje kapaciteta južnoafričke proizvodnje uranijuma, koji pretstavlja osnovnu sirovину za atomsku bombu. Banka je ranije već dala zajam od 35 miliona dolara u istu svrhu.

Novac će se upotrebiti za gradnju postrojenja za davanje električne energije preduzećima koja izdvajaju uranijum iz rude koja se vadi u južnoafričkim rudnicima zlata.

(Military Review, novembar 1952)

REGRUTOVANJE DOBROVOLJACA U AUSTRALIJI

U Australiji se traže dobrovoljci sa ratnim iskustvom iz borbi u džungli, za jednogodišnji rok službe u sastavu Britanske armije u Malaji. Ovi dobrovoljci treba da obučavaju malajske domaće vojnike i stražare protiv gerilaca.

(Military Review, novembar 1952)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKA I EVROPSKA ARMIIJA

Već duže vremena u Francuskoj se neprekidno vodi živa diskusija po pitanju ratifikacije ugovora o *Evropskoj armiji*. Diskusija je opšta i vodi se kako u parlamentu, koji u krajnjoj liniji treba da donese definitivnu odluku po ovom pitanju, tako i na raznim partiskim kongresima i sastancima, kroz dnevnu štampu, časopise itd. U njoj učestvuju najpoznatije ličnosti iz francuskog javnog života.

Između ostalih, po ovome pitanju izneo je svoje gledište u dnevnom listu »Figaro« i poznati francuski general i vojni pisac Betuar, koji je pristalica stvaranja *Evropske armije*, jer u tome vidi najbolju bezbednost za svoju zemlju. Ako bi ostala izolovana, ona ne bi bila u mogućnosti da se uspešno suprotstavi eventualnoj agresiji sa Istoka. Zbog toga on je u načelu za ratifikaciju toga ugovora, uz izvesnu prethodnu njegovu modifikaciju. Do ovakvog zaključka, general Betuar je došao na osnovu sledećih razmatranja:

Francuska se morala angažovati u politiku Atlantskog pakta, pošto nije bila u mogućnosti da sama obezbedi svoju odbranu. U sopstvenom i opštem interesu da se sačuva mir u Evropi, Francuska je bila inicijator Evropske zajednice. Usled jednodušnog mišljenja francuskih saveznika da Nemačku, u cilju odbrane Evrope, treba ponovo naoružati, a da bi se izbeglo formiranje autonomne Nemačke armije, Francuska je bila pobornik ideje o *Evropskoj armiji*. Po svima ovim pitanjima složile su se u principu ličnosti od najvećeg autoriteta u Francuskoj, a i Francuski parlament je, sa izvesnim rezervama, odobrio taj princip. Prema tome, nije sporan princip, već njegova primena, tj. sam tekst ugovora.

Mada ugovor o *Evropskoj armiji* nije savršen, većina država Evropske zajednice raspoložena je da ga ratifikuje. Ako bi Francuski parlament odbio ratifikaciju ugovora, posledice bi mogle biti porazne. U tom slučaju moglo bi se dogoditi da SAD i Velika Britanija odluče bilo da težiše odbrane prenesu na periferiju Evrope, ili da se neposredno sporazumeju sa Nemačkom i da na taj način stvore takvu vojnu hegemoniju, koju Francuska želi da izbegne. Ako bi Francuska ostala izolovana politički, ekonomski i vojnički, bilo bi kompromitovano jedinstvo Francuske unije, koja ne bi preživela takvu političku izolaciju metropole.

S druge strane, ako ne bi došlo do stvaranja *Evropske armije*, ne bi moglo doći ni do stvarnog ujedinjenja Evrope, a to bi bilo isto tako ozbiljno kao pojedinačno odbijanje ratifikacije.

Ugovor o *Evropskoj armiji* pretstavlja kompromis između šest zemalja — ugovornica i ima trojaki cilj: kontrolu ponovnog nemačkog naoružanja; efikasnost i ekonomiju snaga i sredstava u odbrani Evrope i stvaranja ujedinjene Evrope. Najvažnije primedbe na ugovor bile bi sledeće:

- 1) Neke klauzule ugovora nisu u skladu sa principom jedinstva Francuske unije ni Francuske armije;
- 2) ugovorom se ne predviđa armija, već vojna administracija sa zadatkom da u toku 50 godina snabdeva organizaciju Severoatlantskog pakta potrebnim kontingentima. Međutim, u interesu Evropske zajednice bilo bi da se formira prava armija sa strategiskim voćtvom;
- 3) predviđeni sistem je toliko komplikovan da neće moći dobro funkcionisati i štetice efikasnosti odbrane Evrope i
- 4) Ugovorom bi se učvrstila prevlast Nemačke u Evropi.

Po pitanju organizacije *Evropske armije* postoji ozbiljnija primedba. Nacionalna odbrana zemlje čini jednu celinu u kojoj su zainteresovane sve njene aktivnosti (vojska, ekonomija, finansije, unutrašnja bezbednost itd.). Dosada se ona obezbeđivala pomoću institucija, koje su bile različite u raznim zemljama i koje su u praksi pokazale svoju vrednost. Međutim, Ugovor poverava *Evropskoj zajednici* samo deo ovih odgovornosti, dok drugi deo ostaje u nadležnosti nacionalnih

vlasti. Ovakve odredbe mogu izazvati sukob nadležnosti, a i sporost, što bi smetalo dobrom funkcionisanju celog sistema. Stvaranje jedne *supernacionalne političke vlasti* dozvoliće da se u budućnosti ove odredbe poboljšaju.

Ponovno nemačko naoružanje u principu je prihvatljivo i treba ga sprovesti, pa bilo uz saglasnost ili protiv volje Francuske.

Na primedbu da bi Nemačka mogla upotrebiti svoje vojne kontingente za ostvarenje svoga jedinstva i da bi Evropska armija mogla biti uvučena u rat zbog nemačkog iredentizma, moglo bi se odgovoriti da je Nemačka manje sposobna da rat vodi samostalno no ostale evropske države. Njena demarkaciona linija udaljena je od Rajne samo 150 km (dubina korpusnog borbenog poretka); Nemačka nema petroleja i zbog toga ona bi mogla da vodi rat samo u okviru jedne koalicije — sa Istokom ili Zapadom — a u oba slučaja rat bi se vodio na njenoj teritoriji. Dalje, nemačkih 12 divizija ne bi mogle povući celu Evropu i Severoatlantski pakt u rat protiv ogromnog ruskog prostora, koji je jednom već bio grobnica za nemački Vermaht.

Što se tiče primedbi nekih francuskih ličnosti da bi ujedinjenu Evropu trebalo razoružati, a potom sa Sovjetskim Savezom pregovarati na bazi uslova za međusobnu dopunu sovjetske i evropske ekonomije, dosadašnja iskustva na pregovorima sa Sovjetskim Savezom pokazuju da za njih treba biti u prvom redu jak, a da je armija potrebna ne samo za odbranu već i za pregovore.

Pošto se francuski izdaci, prouzrokovani ratom u Indokini, ne smatraju kao efektivno uplaćeni doprinos, jer se Ugovor odnosi samo na evropske teritorije, to taj rat može stvoriti teškoća bilo oko blagovremene uplate francuskog finansijskog udela, bilo u pogledu blagovremenog stavljanja na raspoloženje francuskih vojnih efektiva predviđenih ugovorom. Međutim, rat u Indokini nije samo francuska stvar, već se on vodi u interesu svih slobodnih zemalja iz sastava Evropske zajednice i Atlantskog pakta. Žrtve koje Francuska podnosi u Indokini daju evoj pravo na specijalne vremenske olakšice koje treba da zahteva od svojih partnera.

*

General Betuar predlaže zaključenje jednog protokola kojim bi se predviđelo da će Ugovor potpuno i definitivno stupiti na snagu tek kada bude obrazovana *supernacionalna politička vlast* ili kada to Savet jednodušno odluči. Istim ugovorom trebalo bi utvrditi i *privremeni statut*, koji bi stupio na snagu odmah po ratifikaciji i koji bi ostvario najvažnije i najhitnije ciljeve predviđene ugovorom. Zahvaljujući ovom minimalnom programu, sve bi armije bile međusobno nezavisne. Unifikacija snabdevanja i raspodela proizvoda vojne industrije (motori, topovi, avioni, tenkovi itd.) između različitih zemalja onemogućile bi svaku izolovanu akciju.

Ako bi se postupilo na izloženi način, Francuska bi ušla u odbranbeni sistem Evrope sa celokupnim svojim snagama iz metropole i prekomorskih poseda, a uzroci koji izazivaju teškoće i sukobe u funkcionisanju ugovora bili bi svedeni na minimum. Ako se pak, izvesne odredbe Ugovora na praksi pokažu nepraktične, nepotrebne ili opasne, Savet će zahtevati njihovu reviziju, shodno čl. 126. R. P.

(*Le Figaro*, 18 novembar 1952)

VIJETNAMSKE KOPNENE SNAGE U OKVIRU FRANCUSKE ARMIE

Počev od 1951 godine predviđalo se stvaranje izvesnog broja vijetnamskih združenih jedinica, prema raspoloživim obučenim efektivima. Ove združene jedinice tipa »lake divizije«, na bazi pešadije, imale bi u svom sastavu:

štab i komandnu četu; 9 bataljona pešadije i jedinice za podršku rodova vojske i službi.

Stvaranje ovih združenih jedinica sprovelo bi se po sledećem: 1951 — 4 divizije; 1952 — 4 + 2 = 6 divizija; 1953 — 6 + 1 = 7 divizija; 1954 — 7 + 1 = 8 divizija; 1955 godine autonomna Vijetnamska armija trebalo bi da ima: sredstva za komandovanje; teritorijalnu organizaciju; formacije opšte rezerve i 8 divizija. Ukupno: 174.000 ljudi.

Od svega toga do 1 avgusta 1951 bilo je realizovano: samo jedna divizija može se smatrati kompletna ali i njome komanduju Francuzi; ostale 3 divizije

imaju svoju pešadiju, ali ostatak jedinica nije još kompletiran. Ukupni efektivi: 154.717 ljudi.

Bilo je predviđeno da se do kraja 1952 dovrši formiranje prvobitne četiri divizije, zatim formiranje pete i šeste divizije (decembar).

Materijalne teškoće su znatno ublažene, pošto američke pošiljke danas stižu uredno. Glavne teškoće se svode na problem kadrova. Kapacitet škola je vrlo slab i zaostaje iza stvarnih potreba. Jaš za dugo vremena vijetnamske oružane snage neće imati sopstveni kvalifikovani viši komandni kadar koji bi im jedini mogao obezbediti stvarnu autonomiju. Ovaj problem koji je teško rešiti i kada su u pitanju kadrovi za pešadiju, postaje utoliko kritičniji kada se radi o specijalistima.

(*Revue militaire d'information*, septembar 1952)

Sl. 1

Sl. 2

OKLOPNA SREDSTVA

Francuska je nedavno prikazala dva nova oklopna sredstva: 12-tonski tenk za izvidanje i 13-tonski laki tenk.

Prvi tenk (vidi sl. 1) ima 8 točkova sa pneumatičnim gumama spreda i pozadi i 4 traktorska točka u sredini. Ima brzinu 30 milja na čas na neravnom zemljištu, a 62 milje na drumu. Motor mu je jačine 200 KS. Naoružan je ili topom 75 mm ili protivavionskim topom, kao i sa 3 mitraljeza 7,5 mm.

Laki tenk (vidi sl. 2) takođe ima top 75 mm i raspolaže izuzetnim sposobnostima za manevrovanje. Može se upotrebiti kao tenkovski razarač. Opremljen je motorom na hlađenje pomoću vode i ima brzinu od 25—28 milja na čas po neravnom zemljištu, a 44 milje na drumu.

(*Military Review*, novembar 1952)

ŽENE U FRANCUSKOJ ARMII

Francuska nema dovoljno kadrova za svoju armiju. Zbog toga je vlada tražila od Skupštine nove kredite na račun budžeta za 1952 godinu, za regrutovanje žena za pomoćne službe u vojsci. Regрутovanje je na dobrovoljnoj bazi pod sledećim uslovima: starost najmanje 18 godina; u obzir dolaze neudate, udovice ili razvedene žene, bez male dece. Ugovor se sklapa na 2—3, a za sanitet na 5 godina. U vojsci mogu ostati do 55 godina starosti. Mogu se udavati, u kom slučaju mogu raskinuti ugovor. Dobijaju odgovarajuće mesto prema svojim kvalifikacijama i sklonostima. Mogu napredovati do kategorije koja odgovara činu majora. Od svih se zahteva fizička kondicija za službu u prekomorskim posedima, ali se tamo mogu uputiti tek pošto navrše 25 godina. (*Le provençal*, Marselj, 11 novembar 1952)

NAORUŽANJE HOLANDIJE

Holandija je 1940 godine naučila iz svog sopstvenog iskustva da se ne isplati biti neutralan. Stoga ona odvaja trećinu svog globalnog budžeta (1,5 miliona holandskih florina) za naoružanje, uprkos izvesnih posledica koje već pogadaju njenu privredu. Ove posledice se naročito odražavaju na životni standard.

Smatra se da Holandija spada među najvatrenije pobornike Evropske federacije. Ona je u okviru Atlantskog pakta obećala 3 divizije za 1952, a 4 za 1954. Ali, ona ima pred sobom probleme izgradnje kasarni i proizvodnju oružja, vozila i opreme. Ona mora brzo da formira više kadrova, koji su se nekada obučavali u Francuskoj i Engleskoj. Dalje, ona mora u krugovima trgovaca i pomoraca koji čine bitni deo njenog stanovništva da nađe elemente svoje nove vojne strukture. Njena armija od 150.000 ljudi koja se u svoje vreme borila u Indoneziji danas je demobilisana. Ona pretstavlja rezervu velike vrednosti, zahvaljujući iskustvu u toku četiri godine borbe u izuzetno teškim uslovima.

(*Revue de défense Nationale*, oktobar 1952)

IZGRADNJA I USAVRŠAVANJE HOLANDSKE FLOTE

I pored gubitka kolonija Holandija radi na povećanju i usavršavanju svoje ratne flote. Postoje dva glavna razloga za to: po svom geografskom položaju i po dužini svojih obala ona ostaje i dalje primorska zemlja, a zatim to zahtevaju njene obaveze prema Atlantskom paktu.

Za izgradnju svoje flote Holandija u velikoj meri koristi pomoć Maršalovog plana i već raspolaže jednim nosačem aviona, dok su još dva nova u izgradnji. Čim oni budu gotovi, pristupiće se daljoj planskoj izgradnji. Do decembra 1955 Holandska ratna mornarica treba da ima: 12 lovaca podmornica, umesto dosadanih 5; 16 fregata (sada 10); 15 podmornica (sada 7); 70 minolovaca (sada 30). Do toga vremena raspolažeće i sa svojih 100 aviona. Pored toga, u Holandiji se grade brodovi za račun Francuske, a i SAD će uskoro poručiti 5 izviđačkih brodova.

(*La Métropole, Anvers*, 7 septembar 1952)

SSSR I ZEMLJE ISTOČNOG BLOKA

A. K.: SOVJETSKE AGRESIVNE KONCEPCIJE U EVROPI POSMATRANE KROZ SADAŠNJI RASPORED SNAGA

Posle završetka rata u Evropi 1945, SSSR je za učešće u ratu sa Japanom prebacio iz Evrope na Daleki Istok nešto manje od milion vojnika.¹⁾ Ali, glavninu snaga zadržao je u Evropi (u evropskom delu SSSR, okupacionim zonama i satelitskim zemljama). Pošto je u toku 1945 i 1946 zategnutost situacije između SSSR i zapadnih zemalja naglo rasla, SSSR nije smanjivao svoje oružane snage na normalno mirnodopsko stanje i demobilisao je relativno mali procenat ljudstva. Oružane snage i tada su imale mnoge elemente ratne armije. Suvozemna vojska i dalje je bila organizovana u grupe armija. To su, kako se ustvari smatra, bivši frontovi, u kojima su izvršene izvesne organizacione izmene, kao i izmene naziva.

Komanda Severne grupe armija još od završetka rata smeštena je u Kalinjingradu (Kenigsberg), Zapadne — u Legnicama (Poljska). Centralne — u Minsku i Jugozapadne — u Odesi. Iako je 1947 i 1948, u vezi sa unutrašnjim stanjem zemlje moralо da se pristupi izvesnom smanjenju brojnog stanja oružanih snaga²⁾, u evropskom delu SSSR jačine i raspored jedinica uglavnom se nisu menjali.

Ponovni porast brojnog stanja oružanih snaga nastupio je 1949, tako da su do kraja 1951 narasle na oko 4,5 miliona ljudi. One su tada dostigle upravo ono brojno stanje koje je imala Crvena armija u vreme izbijanja Nemačko-sovjetskog rata 1941 godine. Od današnje jačine oružanih snaga dolazi približno: na suvozemnu vojsku — oko 2 miliona; na vazduhoplovstvo — oko 800.000; na mornaricu

¹⁾ U pogledu stupanja u rat sa Japanom, SSSR je u odnosu na Zapadne saveznike imao formalne obaveze. Međutim, što je za SSSR bilo jedino od važnosti to je da je baš zadovoljenje njegovih strategiskih i ekonomskih interesa nalođalo učešće u takvom ratu. Glavni strategiski cilj u tom periodu bio je izići na otvoreno more, a strategiski objekti bila su Kurilska Ostrva i Južni Sahalin. Drugi strategiski pravac, odnosno objekat, bila je Koreja. Mandžurija je bila važna kao strategiska osnovica za ovlađavanje Korejom, a takođe i iz materijalnih razloga.

— oko 600.000 i na granične jedinice i jedinice bezbednosti (NKVD) oko 1.100.000 ljudi.

Premda opštoj proceni suvozemna vojska sastoji se od oko 185 divizija, što po rodovima vojske približno dolazi: pešadijskih i motostreljačkih divizija — oko 35,1%; mehanizovanih — oko 16,2%; tenkovskih — oko 13,5%; artiljeriskih — oko 16,2%; divizija protivavionske artiljerije (bez artiljeriskih PA jedinica teritorijalne odbrane) — oko 13,5% i konjičkih divizija — oko 5,5%.

U operativno-strategiskom pogledu suvozemna vojska organizovana je u *grupe armija i strategiske grupacije* (strategiskim grupacijama potčinjene su grupe armija). Njihova jačina i sastav proizilaze iz važnosti strategiskog područja na kome su raspoređene i ciljeva koji treba da se postignu na tom području. To su ustvari organizovana tela za izvršenje strategiskih zadataka, odnosno za vođenje rata na određenom budućem ratištu. Pored grupacija, postoji i *Rezerva Vrhovne komande*, dok svaka grupacija ima svoju *strategisku rezervu*.

Strategiske grupacije (njih četiri) raspoređene su na četiri osnovna strategiska pravca, odnosno verovatna buduća vojništa: na Zapadu (ili Zapadna strategika grupacija); na Bliskom i Srednjem Istoku; na Dalekom Istoku i na Severu.

Strategiska grupacija na zapadu Evrope sastoji se iz četiri grupe armija i strategiske rezerve sa ukupnom jačinom 15—16 armija sa 106—111 divizija. To iznosi približno 57,3 do 60% od ukupne jačine suvozemne vojske.

Jačina, sastav i raspored grupa armija ove grupacije bio bi približno sledeći:

Zapadna grupa armija, sa komandom u Legnicama (Poljska) sastoji se iz 6—7 armija,³⁾ sa ukupno 37—38 divizija: 10 tenkovskih; 12 mehanizovanih; 6—7 pešadijskih i motostreljačkih; 7 protivavionskih i 2 artiljeriske divizije.

Pored toga, postoji niz samostalnih jedinica (pukova i brigada) koje su neposredno potčinjene komandama korpusa i armija.

Jedinice ove grupe raspoređene su van teritorije SSSR, tj. u Istočnoj Nemačkoj (31 divizija) i Poljskoj (6 do 7 divizija).

Jugozapadna grupa armija, sa komandom u Odesi, sastoji se približno iz dve armije i Simferopoljske vojne oblasti, sa ukupno 20—21 divizijom: 12 pešadijskih i motostreljačkih; 6 tenkovskih i mehanizovanih i 2—3 artiljeriske i PA divizije.

Tri do četiri divizije iz sastava ove grupe raspoređene su na teritoriji Rumunije, a ostale jedinice u Ukrajini i Moldaviji.

Centralna grupa armija, sa komandom u Minsku, približnog sastava od tri armije, sa 23—24 divizije: 10 pešadijskih i motostreljačkih; 5 tenkovskih; 5 mehanizovanih i 3—4 artiljeriske i PA divizije.

Jedinice ove grupe raspoređene su na teritoriji Belorusije, severnog i severozapadnog dela Ukrajine, Mađarske i Austrije (u poslednje dve zemlje po tri divizije odnosno jedna armija).

Severna grupa armija sa komandom u Kalinjingradu (Kenigsberg), približnog sastava od tri armije sa 18—19 divizija. Njene snage raspoređene su u Istočnoj Pruskoj, baltičkim zemljama (Estoniji, Letoniji i Litvaniji), delom na teritoriji Karelofinske Republike (na području oko Ladoškog Jezera) i delom na teritoriji Ruske Republike (do gornjeg toka Volge). Sastav grupe po rodovima vojske nije bliže poznat.

Strategiska rezerva Zapadno-evropske grupacije, jačine 8—9 divizija (smatra se da je sačinjava Moskovska i Orelska vojna oblast), raspoređena je na prostoru Orel — Kursk — Moskva.

Veruje se da se komanda Zapadne grupacije nalazi u Minsku.

Kao što se vidi, oko tri petine suvozemne vojske raspoređeno je u zapadnom delu SSSR, tj. zapadno od linije Rostov — Jaroslavl — Onješko Jezero, u

³⁾ Usled posledica rata i zategnutih odnosa sa inostranstvom, privreda SSSR nalazila se u teškom stanju. To je uslovilo da vojni izdaci u 1947 budu za 9,6, a u 1948 za 10,1 milijardi rubalja manji od izdatka u 1946.

⁴⁾ Neki na Zapadu smatraju da su okupacione snage potčinjene posebnoj komandi u Moskvi. Međutim, proučavajući sve momente koji su u vezi sa tim, ove se pretpostavke ne mogu smatrati kao opravdane.

satelitskim zemljama i okupacionim zonama. Tako u osnovi izgleda opšti raspored sovjetske suvozemne vojske u Evropi.

Ali samo iz ovoga što je rečeno ne može se jasno videti koliku važnost SSSR polaze na buduće Evropsko ratište i kakvi su u osnovi njegovi planovi u Evropi, ako se ne pomenu još neki važniji elementi. Da bi se dobila izvesna slika opštег rasporeda sovjetskih oružanih snaga u Evropi neophodno je dotaći se u glavnim crtama i rasporeda vazduhoplovnih i pomorskih snaga.

Vazduhoplovne snage, kao što je poznato, dele se — prema svojoj nameni — na nekoliko vidova (taktičko-operativnu avijaciju, strategisku avijaciju, avijaciju za specijalne zadatke, protiv-vazdušnu odbranu i mornaričku avijaciju). Ovde je dovoljno osvrnuti se samo na taktičko-operativnu i strategisku avijaciju i njihov raspored u Evropi.

Ukupna jačina taktičko-operativnog vazduhoplovstva ceni se na 14—15 vazduhoplovnih armija. Armije su potčinjene komandama vazduhoplovnih oblasti. Raspored ovih jedinica u Evropi približno izgleda ovako:

Južna vazduhoplovna oblast, sa komandom u Odesi, sastoji se iz tri vazduhoplovne armije. Njene snage raspoređene su u južnom i jugozapadnom delu Ukrajine, u Moldaviji i delimično u Rumuniji (oko jedne vazduhoplovne divizije). Na osnovu nekih elemenata pretpostavlja se da ova vazduhoplovna oblast u operativnom pogledu obuhvata teritoriju Ukrajine, Moldavije, Rumunije i Bugarske. Pošto jedna vazduhoplovna armija u ratu načelno treba da podržava grupu armija suvozemne vojske (to je primenjivano uglavnom i u Drugom svetskom ratu), a vazduhoplovna oblast jedan front, pretpostavlja se da bi snage ove oblasti dejstvovale na budućem Balkanskom frontu, odnosno ratištu (veruje se da bi vazduhoplovne oblasti, kao operativna tela, u ratu imale naziv *Vazduhoplovne flote*).

Zapadna vazduhoplovna oblast, sa komandom u Minsku, sastoji se iz tri armije. Jedna vazduhoplovna armija ove oblasti raspoređena je u Belorusiji, jedna u Istočnoj okupacionoj zoni Nemačke, a do jedne armije na teritoriji Austrije i Mađarske. Dakle, dve trećine snaga ove oblasti raspoređene su van teritorije SSSR.

Severna vazduhoplovna oblast, sa komandom u Lenjingradu, sastoji se od 2—3 armije. Ona u operativno-teritorijalnom pogledu obuhvata baltičke zemlje (Estoniju, Letoniju i Litvaniju), Karelofinsku Republiku i poluostrvo Kola, uključujući i oblast Murmanska.

Ostale vazduhoplovne oblasti sa svojim snagama orijentisane su prema Bliskom, Srednjem i Dalekom Istoku. Komande tih oblasti su u Tiflisu, Tas-kentu i Čiti.

Kao što se vidi, od 14—15 armija taktičko-operativne avijacije 8—9 ih je raspoređeno u jugozapadnom i zapadnom delu SSSR, u okupacionim zonama i satelitskim zemljama. To iznosi 58—60% od ukupne jačine taktičke i operativne avijacije.

Strategiska avijacija (ili avijacija za daljno dejstvo) raspoređena je sa dve trećine svojih snaga u zapadnom odnosno evropskom delu SSSR, a jednom trećinom na Srednjem i Dalekom Istoku. Tačnije: od tri armije strategiske avijacije dve su raspoređene u Evropi, a jedna u Aziji i na Dalekom Istoku. Jedna od tih armija raspoređena je u zapadnom delu SSSR, sa komandom u Minsku.

Ratna mornarica sastoji se iz četiri pomorske flote (Crnomorske, Baltičke, Severne i Dalekoistočne). Crnomorska i Baltička flota — od važnijih borbenih plovnih objekata — približno raspolažu sa:

a) *Crnomorska flota*: Bojnih brodova — 2 ili 66,7% od ukupnog broja brodova te vrste koji su u upotrebi (ne uzimajući u obzir nekoliko tih objekata koji se nalaze u izgradnji; krstarica — 7 ili 43,7%; razarača — 15 ili 24,3%; torpiljera — 11 ili 50%; minolovaca — 50 ili 17,8%; podmornica — 9 ili 23%; kao i izvesnim brojem ostalih objekata: brodova za pratinju, obalskih brodova i drugih.

b) *Baltička flota*: bojnih brodova — 1 ili 33,3%; krstarica — 7 ili 43,7%; razarača — 19 ili 30,6%; torpiljera — 4 ili 18,2%; minolovaca — 200 ili 71,4%; podmornica — 140 ili 35%.

Koncentracija pomorskih snaga u navedenim morima sama po sebi govori o ulozi tih snaga u budućem ratu i ciljevima koje treba postići.

Potrebno je u kratkim crtama ponovo se vratiti na suvozemnu vojsku. Već je rečeno o jačini *Zapadne grupacije* i sastavu pojedinih grupa armija po ro-

dovima vojske i o njihovom rasporedu. Ali, treba se dotaći još nekih važnijih momenata. Odnos rođova vojske u okviru pojedinih grupa armija prilagođen je zemljšnjim uslovima i zamisli budućih operacija. Tako, u *Zapadnoj grupi armija* koja je najviše isturena u centralni deo Evrope i raspoređena uglavnom na ravničastom zemljишtu (Istočna Nemačka — Poljska), odnos rođova vojske i divizija približno izgleda ovako: streljačkih — 17,6%; tenkovskih — 27,0%; mehanizovanih — 32,4%; artiljeriskih — 5,4% i PA divizija — 17,6%.

Pri ovome treba imati u vidu da su pored tenkovskih i mehanizovanih jedinica sve ostale uglavnom motorizovane. Prema tome, ova armiska grupa ima više karakter pokretnе grupe — u klasičnom smislu izvođenja operacija — za proširenje i eksploataciju uspeha, odnosno gonjenja protivnika, nego jedinice namenjene za rešavanje drugih zadataka, a najmanje odbranbenih.

Ako bi SSSR prvi otpočeo napad na ovom pravcu, početna faza operacija imala bi svakako karakter energičnog dejstva i prodiranja u dubinu protivničke odbrane, s ciljem da se ona dezorganizuje i da joj se onemogući jači otpor, odnosno da se protivnik razbije odmah u početnoj fazi. A sastav jedinica, kao što se vidi, nije podešen za defanzivni nego za ofanzivni vid dejstva. Prema tome, ne bi se mogao tvrditi da sovjetske strategiske koncepcije na ovom pravcu (koji se može smatrati za glavni pravac udara u Centralnu Evropu) imaju defanzivni a ne ofanzivni karakter. SSSR dovoljno vodi računa i o činjenici da bi zapadne zemlje, u cilju zaustavljanja njegovih masa, polagale skoro jedinu nadu u svoje vazduhoplovne snage (o čemu govore i neke strategiske koncepcije Atlantskog pakta) i da bi te snage prestatvile glavni otpor napadaču. Zato nije slučajno što, naprimjer, Zapadna grupa armija ima u sastavu toliko divizija protivavionske artiljerije koliko i streljačkih, ne užimajući u obzir PA jedinice i sredstva koji se nalaze u organskom sastavu ostalih divizija i drugih jedinica.

Sastav ostalih grupa armija razlikuje se — koliko je poznato — od sastava Zapadne grupe. Odnos rođova vojske i divizija u okviru *Jugozapadne grupe armija* približno izgleda ovako: streljačkih — oko 58,6%; tenkovskih i mehanizovanih — oko 29,5% i artiljeriskih i PA divizija oko 11,9%.

Ovde, kako izgleda, osnovu čini pešadija, mada nešto manje od trećine snaga sačinjavaju tenkovske i mehanizovane jedinice. Smatra se da su PA jedinice po broju srazmerno manje u ovoj nego u Zapadnoj grupi armija, možda zato što se prepostavlja da jedinice na ovom pravcu ne bi bile izložene jakim vazdušnim napadima kao u Srednjoj Evropi.

Uopšte uzevši, sastav *Jugozapadne grupe armija* prilagođen je geografskim, topografskim i drugim uslovima prostorija na kojoj je raspoređena (južni i jugozapadni deo Ukrajine, Moldavija i Rumunija) kao i uslovima verovatnog pravca na kome bi dejstvovala (moglo bi se prepostaviti da bi taj pravac mogao da bude pretežno Balkan).

Odnos rođova vojske i divizija u okviru *Centralne grupe armija* približno izgleda ovako: streljačkih — 42,5%; mehanizovanih — 21,2%; tenkovskih — 21,2% i artiljeriskih i PA divizija — 15,1%.

Jedna trećina njenih snaga (jedna armija sa 6 divizija) kao što je rečeno, raspoređena je na prostoriji Austrija — Mađarska. Sastav i ove grupe odgovara karakteru zemljишta na kome je raspoređena. Ona drži prevoje srednjeg dela Karpata (istočno i jugoistočno od planinskih masiva Beskida) što, kako izgleda, prestatvila za Ruse u operativnom i strategiskom pogledu veoma važno pitanje. Od celokupnog karpatskog masiva ti prevoji su najkraće i najsolidnije komunikacije koje izvode u Panonsku Niziju. Važnost toga najkomunikativnijeg dela Karpati naročito je velika radi prebacivanja i koncentracije trupa u Panonskoj Niziji.

Može se prepostaviti (na osnovu nekih elemenata) da bi Rusi odmah po izbijanju sukoba u Evropi, ili pri neposrednoj pripremi za napad, velikom brzinom prebacivali trupe i materijal preko tih prevoja. To bi radili pored ostalog i zato što — kako se smatra — računaju na rušenje tih komunikacija diverzantskim akcijama⁴) i napadima protivničke avijacije. Pored toga, smatra se da bi takva intenzivnost prebacivanja trupa tim najkraćim pravcem bila primenjena radi brze koncentracije većih snaga, u cilju postizanja siline udara u početnoj fazi operacija na određenom pravcu.

Pri većoj koncentraciji trupa u Panonskoj Niziji (uglavnom u Mađarskoj), može se pretpostaviti da bi na prvom mestu usledila koncentracija jedinica *Centralne grupe armija*, jer se već jedan deo njenih snaga, kao što je rečeno, nalazi na prostoru Mađarska — Austrija, a sistem komunikacija severnog dela Panonske Nizije i Potkarpatske Ukrajine nalazi se u zahvatu sadašnjeg rasporeda njenih snaga.

Videli smo da se po koncentraciji snaga i njihovom sastavu daje prioritet Evropi; ili konkretnije: strategiskoj zoni koja se levim krilom naslanja na Crno, a desnim na Baltičko More. Pošto ova zona ustvari obuhvata nekoliko važnijih strategiskih pravaca, bilo bi pravilnije nazvati je *ratištem*.

Postoji još jedan pravac u Evropi kome sovjetsko vojno rukovodstvo poklanja znatnu pažnju. Taj pravac je Skandinavsko Poluostrvo, prema kome je orientisan znatan deo snaga *Severne strategiske grupacije*. U zapadnom i severozapadnom delu Karelofinske Republike, kako se smatra, dislocirano je oko 10 divizija koje su orijentisane prema centralnom delu Finske. Osim tih snaga, na prostoru Murmanska raspoređena je jedna polarna armija, tj. armija koja je sastavljena od jedinica specijalno obučenih za dejstva u severnim i polarnim predelima. I ova armija je iz sastava *Severne strategiske grupacije*.

Na osnovu nekih elemenata može se smatrati (a to su, koliko je poznato, i zaključci Švedskog generalštaba) da bi se sovjetski napad na skandinavske zemlje odvijao u tri osnovna pravca. Prvi pravac polazio bi iz Finske preko severnog dela Švedske i najkraćim putem izbijao bi na Narvik. Drugi pravac bi prolazio preko srednjeg dela Švedske u pravcu Trondhejma, a treći, preko južnog dela Švedske na južni deo Norveške. Na prva dva pravaca smatra se (prema sadašnjem rasporedu snaga) da bi dejstvovale snage *Severne grupacije*, a na trećem verovatno snage Severne, odnosno Baltičke grupe armija (iz sastava *Zapadne grupacije*), u sadejstvu sa baltičkim pomorskim snagama. Time bi ujedno te snage obezbeđivale bok osnovnim snagama koje bi nastupale kroz Srednju Evropu i omogućile prolaz Baltičkoj floti na otvoreno more.

Druge po važnosti buduće ratište (sa sovjetske tačke gledišta) smatra se da bi bio Bliski i Srednji Istok. Na tom pravcu orijentisana je jedna strategiska grupacija jačine oko 25 divizija. Osnovna jačina tih snaga, tj. 17—18 divizija (ili preko 65% od ukupne jačine ove grupacije) raspoređeno je na relativno malom prostoru — između Crnog i Kaspiskog Mora. Ostali deo snaga (8—9 divizija) raspoređen je istočno od Kaspiskog Mora. Kao što se vidi, snage ove grupacije uglavnom su orijentisane prema Iranu i Turskoj. Ima nekoliko elemenata na kojima se zasnivaju mišljenja da će SSSR odmah u početku eventualnog rata preduzeti jače ofanzivne operacije na ovom pravcu. Veruje se da SSSR zasniva takve planove, pored ostalog, i na dva najvažnija momenta, ili tačnije na jednom: odbrana Bakua i zauzimanje iranskih petrolejskih polja, a oba problema moguće je rešiti samo ofanzivnim operacijama.

To su, uglavnom, neki od najvažnijih momenata kroz koje je donekle moguće sagledati današnje sovjetske agresivne planove u Evropi. Ali, bilo bi, sva-kako, veoma pogrešno ako bi se ocena tih snaga zasnivala samo na kvantitetu, tj. brojnosti, a ispustili izvida moralni i neki drugi faktori koji imaju dublji odraz — u negativnom smislu — na oružane snage SSSR uopšte.

⁴⁾ Oni se i danas boje ovih akcija pošto već postoje grupe odmetnika (Poljaka i Ukrajinaca) u karpatskim šumama, naročito u Beskidima.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Pukovnik Pajram: MAKSIMALNA BEZBEDNOST SA MINIMUMOM SNAGA

U početku svog članka pod gornjim naslovom¹⁾ pisac ističe značaj *načela bezbednosti* za primenu svih ostalih ratnih načela. On navodi izvesne citate velikih vojskovođa i vojnih klasika novijeg doba, ali se u tim citatima značaj tog načela tretira jednostrano i izdvojeno i ne ukaže se na njegovo mesto u odnosu na sva ostala načela.

Sve vrste neprijateljskog dejstva zahtevaju obezbeđenje sopstvenih jedinica. Ta dejstva su različita: neka su zadržala svoj značaj kroz vekove, neka su nestajala i ponovo se pojavljivala, a neka su sasvim nova. Tako su se, naprimjer, partizanska i gerilska dejstva primenjivala u Napoleonovim ratovima sa Rusijom i docnije u Američkom građanskom ratu, pa zatim nestala, da bi se ponova pojavila u Drugom svetskom ratu i u Koreji, ovoga puta zajedno sa infiltriranjem koje je bilo poznato od ranije iz borbi sa Indijancima (treba zameriti piscu što kod nabranja zemalja koje su primenjivale gerilska dejstva Jugoslaviju uopšte ne pominje).

Brzi razvoj savremene tehnike naoružanja stavlja *načelo bezbednosti* pred nove zahteve, što ne znači da se sve ranije definicije i odgovarajuće mere moraju iz osnova izmeniti.

Prema gledištima maršala Foša, bezbednost bazira na vremenu, prostoru i otpornoj snazi jedinice. Materijalna bezbednost se sastoji u izbegavanju neprijateljskog udara ako nije poželjan, a taktička da se preduzmu mere da se zadatak izvrši i pod nepovoljnim okolnostima.

Po mišljenju pisca, pod merama bezbednosti danas bi se podrazumevale sve mere sračunate na zaštitu od neprijateljskih

skog uzinemiravanja, izvidanja i iznenadenja i na očuvanje slobode akcije. Ove mere moraju se preduzimati u svako doba i u okviru svih jedinica i službi.

U savremenom ratu neprijatelj može da nas ugrozi: kopnenim napadom koji se karakteriše pokretljivošću i brzinom, što dovodi do većih promena na liniji fronta i mogućnosti manjih probroja od kojih mogu biti ugrožene i jedinice u pozadini;

— napadom iz vazduha kome su izložene sve jedinice;

— tenkovskim napadom koji takođe može ugroziti jedinice u pozadini;

— vazdušnim desantima, partizanskim i gerilskim dejstvima i infiltriranjem manjih jedinica u vidu uzinemiravanja ili u vidu širokih akcija;

— špijunazom, sabotažom i podzemnim akcijama čiji značaj može biti potenciran ideološkom podlogom;

— novim, nepoznatim naoružanjem uključujući dirigovane projektile, rakete, hemisko, biološko, bakteriološko i atomsko naoružanje — u čijim okvirima se načito mogu očekivati iznenadenja;

— kombinovanim napadom pomenutim načina i pomorskim desantom, uključujući rej dove, amfibiske operacije, artiljerijska bombardovanja i ostala dejstva pomorskih snaga.

Mere bezbednosti takođe su se razvijale paralelno sa razvojem vojne tehnike i načinima mogućih neprijateljskih dejstava i one danas obuhvataju:

— sistem osiguranja i upozoravanja (prethodnice, pobočnice, zaštitnice, izviđačke i osiguravajuće delove, patrole, spoljne i unutrašnje straže, obaveštajnu i kontraobaveštajnu službu, mehanička, elektronska električna, zvučna i vizuelna sredstva);

¹⁾ Maximum Security with Minimum Forces, by Colonel Joseph S. Piram, *Military Review*, decembar 1952.

— sredstva veze koja omogućavaju kontrolu odbranbenih mera, izveštavanje više komande i traženje pomoći;

— neprekidno izviđanje i borbeno govorstvo (držanje u pripravnosti dela jedinice; oružje mora biti stalno pri ruci kod svih, pa i pozadinskih jedinica);

— svaka jedinica mora da ima svoju udarnu grupu, sposobnu da razvije, odbije ili zadrži neprijateljski napad. Svaka jedinica mora imati rezervu — dovoljno pokretnu za pariranje nepredviđenih dejstava;

— pasivne mere (korišćenje zemljišta za zaštitu, prikrivanje i prepreke; primena veštačkih radova, prepreka i rušenja; kamuflaža; individualna i kolektivna zaštitna oprema; rasplinutost i pokretljivost; izbegavanje zatrovanih i radioaktivnih prostorija i primena disciplinskih mera i kontrole).

Opšti plan obezbeđenja treba da obuhvati sve jedinice i službe i da uskladi njihove napore, koristeći celokupno boračko i neboračko ljudstvo, pa i mesno stanovništvo (za zaštitu nekog objekta). On mora predvideti mere vojne uprave, lokalne policije, kontraobaveštajnu službu i druge i objediniti zahteve političke, ekonomске, administrativne i vojne bezbednosti.

Međutim, mere bezbednosti ne smeju da sputavaju jedinice. Drske akcije često više doprinose bezbednosti nego i sama opreza. Sun Cu je smatrao da brojna slaboća dolazi kao posledica mera za zaštitu od neprijateljskih dejstava, a da se nadmoćnost postiže ako neprijatelja nateramo na preduzimanje takvih mera.

Maksimalnu bezbednost treba postići sa minimalnim sredstvima. U cilju da se bezbednost postigne sa što manjim utroškom žive sile, potrebno je:

— koristiti što više municiju, elektronske, mehaničke i druge sprave za osiguranje i upozoravanje;

— braniti otsudno samo najvažnije rezone, kao što su činile velike vojskovođe;

— unutrašnje straže predvideti samo kod osobito značajnih objekata, a ostale stititi prolaznim jedinicama i patrolama. To ne znači odustajanje od primene kružne i vertikalne odbrane, već samo meru protiv rasturjanja snaga;

— široko primenjivati sredstva veze; — koristiti u potpunosti zemljište i veštačke radove na njemu;

— ograničiti broj prilaza ka nekom objektu u granicama mogućnosti;

— povećati vatrenu snagu, pokretljivost i izvežbanost jedinice da bi se podigla njena jačina. Pozadinske jedinice i ljudstvo obučiti za borbu kao što se bori pešadija i oспособiti ih za otpor protiv desanata, gerilskih dejstava i infiltratora;

— uspostaviti kontrolu vojnog i civilnog kretanja, a kretanje mештана ograničiti na najnužniju meru i regulisati ga dozvolama, pasošima i drugim merama;

— što pre izvršiti čišćenje, registrovanje i kontrolu mesnog stanovništva; opasna lica staviti pod stražu ili ukloniti i vršiti iznenadne kontrole;

— iskoreniti zaostale neprijateljske jedinice koje mogu inače razviti gerilska dejstva kao u Koreji;

— organizovati efikasnu kontraobaveštajnu službu radi hvatanja i otkrivanja neprijateljskih agenata i sabotera, prikupljanja informacija, sprečavanja neprijateljskih aktivnosti, proveravanja civilnog stanovništva i vođenja istraga. Jedinice treba da potpomažu ovu službu;

— održavati strogu disciplinu u držanju, snabdevanju, kretanju i voženju, kao i u ophodjenju prema stanovništvu, jer to na njega čini snažan utisak, a i znatno doprinosi otežavanju neprijateljskih aktivnosti;

— pravilno koristiti lica koja poznaju rejon operacija, jezik, zemljište, stanovništvo i njegove običaje — za službu u izviđačkim jedinicama, patrolama, vojnoj upravi, obaveštajnoj i kontraobaveštajnoj službi i

— organizovati vojnu upravu u cilju smirenja okupirane zone, sprečavanja krijućarenja, uspostave lokalne uprave, policije i drugih službi. Sa stanovništvom treba normalizovati odnose i uspostavom verskih i kulturnih sloboda, a njegovo povjerenje sticati zavodenjem plaćenog rada, bez prinude.

Svi ovi postupci, naravno, ne mogu zameniti one mere koje su predviđene odgovarajućim pravilima, već ih mogu samo olakšati.

*

U članku nisu iscrpena sva pitanja bezbednosti, ali je on interesantan, jer se ne ograničava na isticanje važnosti obezbeđenja, već naročito podvlači njegovu drugu stranu koja se češće gubi iz vida, tj. kako da se ono ostvari sa najmanje

snaga i sredstava. Pri razmatranjima pisac ima više u vidu neprijateljsku, nego sopstvenu teritoriju, pa i u zaključku navodi Napoleonove reči da je generalu na okupiranoj teritoriji otežan položaj, jer strogošću povećava broj neprijatelja, a

blagošću pobuđuje nade koje, pošto se ne mogu ostvariti, dovode do neželjenih sukoba. Međutim, ovo gledište je zastarelo. Savremeni ratovi nameću okupaciju prvenstveno iz političkih razloga, a tek zatim iz vojnih, zbog čega je ista nemilosrdna.

S. P.

Vilhelm Wilemer: MASKIRANJE NA BOJIŠTU

U članku pod gornjim naslovom,¹⁾ pisac razmatra maskiranje na bojištu od ugleda sa zemlje i iz vazduha kao i otkrivanje veštačkim putem, dajući samo opšti pregled sredstava i način maskiranja u Nemačkoj armiji pred kraj Drugog svetskog rata. Njegove pobude da iznese iskustva baš iz ovog perioda rata proističu iz činjenice što je Nemačka armija, usled apsolutne nadmoćnosti u vazduhu Zapadnih sila, bila prinuđena da primeni dalekosežne mere maskiranja. Zbog toga su ta iskustva dragocena i kao takva ne bi trebalo da ostanu neiskorišćena.

Istina, pisac svoja izlaganja ne potkrepljuje primerima, već daje samo opšti pregled sredstava i način maskiranja. Zbog toga članak nije dovoljno ubedljiv, ali je u svakom slučaju koristan za razmišljanje. Ovo vrlo važno pitanje u praksi se često zanemaruje i o njemu se malo piše.

Pre izlaganja sredstava i načina maskiranja kod Nemačke armije, pisac iznosi svoja gledišta na osnovu pomenutih iskustava i formuliše ih kao načela za buduću primenu maskiranja: apsolutna zaštita od otkrivanja ne postoji; izvesno sredstvo je utoliko bolje ukoliko se može primenjivati svestranje i sa više prilagodavanja; maskiranje se primenjuje sa potrebnim predviđanjem, jednom otkriveni objekat nema skoro nikakvog smisla naknadno maskirati i najzad, sva sredstva maskiranja moraju biti jednostavna i upotrebljiva na frontu i ne smeju uticati na sopstvenu pokretljivost i vatreno dejstvo.

Interesantno je da se sva ova načela maskiranja odnose samo na prikrivanje stvarnog, dok prikazivanje lažnog pisac nije imao u vidu, mada je ovaj način ranije, a naročito u Drugom svetskom ratu,

mnogo primenjivan i dao je vrlo dobre rezultate.

U pogledu korišćenja raznih boja pri primeni maskiranja, iznosi se jedno dragoceno iskustvo; naime, posle više pokušaja bojenjem jednom bojom sa mrljama drugih boja, došlo se do iskustva da je ovaj način pored svojih dobrih strana ipak morao ustupiti mesto zeleno-sivoj boji, tj. boji lišća, naročito pri borbi na bliskim otstojanjima. Ovu boju imala su šatorska krila i maskirna odela SS jedinica. Kod većih površina i na većim otstojanjima pokazalo se da najviše odgovara koso mazanje u tri boje, tj. u mutno zeleno-žuto-smedim nijansama radi uklanjanja oštih ivica predmeta koji se premazuju.

Pošto se osnovna nijansa jedne terenske prostorije može brzo promeniti — a to zavisi od doba godine — u članku se za takav slučaj predviđa povremeno preovlađivanje zatvorenije, svetlijie ili šarene nijanse i preporučuje se elastičnost u primeni boja. Sve odgovorne službe moraju biti bogato snabdevene sudovima sa raznim bojama i aparatom za prskanje, tako da trupa na licu mesta može boje priladiti zemljištu.

Uslov da jedinica mora biti bogato snabdevena sudovima sa raznim bojama i aparatom za maskiranje, čemu bi trebalo dodati i potrebno visokostručno pa i talentovano ljudstvo za mešanje tih boja, ograničava primenu ovakvog maskiranja u pokretnom ratu na izuzetno važne i manje prostorije. Interesantno bi bilo da je pisac u vezi sa ovim naveo neki primer, jer ovako izaziva sumnju u praktičnu primenu ovakvog načina maskiranja na bojištu u uslovima pokretnog rata.

Pisac ukazuje na to da infra-crveni zraci prestavljaju nov problem kod bojenja, a pošto oni reprodukuju boje često sasvim drugačije, to se ova otstupanja mogu otkloniti samo naročitom tehnikom bojenja. Pisac ne opisuje tu tehniku, a to

¹⁾ Tarnung auf dem Gefechtsfeld, von Wilhelm Willemer, Wehrwissenschaftliche Rundschau, novembar 1952.

iskustvo bilo bi dragoceno pošto se taj problem i danas teško rešava.

U članku se ukazuje na bezbroj mogućnosti maskiranja koje nudi priroda pokrivenog zemljишta. Pritom se kao predušlov uspeha postavlja princip da se ljudi sa tom prirodnom srode i da joj se prilagodavaju slično životinjama; u protivnom, bilo bi više štete no koristi. Iznosi se da su često činjene greške, naročito od strane jako zamorenih trupa, kada se jednostavno uzimalo najbliže okolno rastinje i stavljalno na borce, oružja i sam položaj. Usled ovakvog maskiranja, na snimcima se pojavljivala uočljiva jasna mrlja, na kojoj maskirani predmet jako otskače.

Maskiranju položaja pisac poklanja posebnu pažnju. Međutim, način i sredstva koja opisuju, primenjivali su se ranije, a i danas se primenjuju. S druge strane, način koji je nemacka artiljerija primenjivala pri maskiranju zasljužuje pažnju. U odbrani, ona je težila da svoje vatrenе položaje prikrije sve do napada neprijateljskih glavnih snaga. Do tog vremena, pojedinačni zadaci izvršavali su se pomoću zavaravajućih oruđa ili su sva artilleriska oruđa sa jednog otseka jednovremeno ispaljivala po jedan ili dva metka i na taj način je njihovo pronalaženje pomoću svetlosti ili zvuka bilo vrlo otežano. Maskiranje dejstva artiljerije u napadu vršeno je na taj način što novoprdošla artiljerija (ojačanje) nije vršila korekturno gađanje, već je koristila elemente baterija koje su već bile na položaju.

Pisac navodi da su prilazi i staze do položaja i na samom položaju često otkrivali i najbolje maskirani položaj. Kao mera za otklanjanje ovih tragova (stazice, tragovi točkova i gusenice, itd.) pisac preporučuje da se pre svega iskoriste već postojeći putevi koji vode pored položaja; zatim, da se tragovi vozila pored vatrenih položaja produže unapred, itd. Da bi se tragovi tenkovskih gusenica mogli uništiti, preporučuje se da preko njih preduzila sa točkovima.

Pisac smatra da je i pored svih mera koje se danas preduzimaju svetlećim pa-

Potpukovnik Harold St. Kler: KO NAREĐUJE RUŠENJE?

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac iznosi svoja gledišta po pitanju kompetencije za rušenje. Uzeli smo da prikažemo ovaj članak jer je u teškim danima stare Jugoslavije bilo puno primera pripremljenih, a neizvršenih rušenja.

dobranima noć ostala kao najbolje sredstvo maskiranja pokreta i napada uopšte, a kao potvrdu za to navodi primer Rusi. Oni su pretpostavljali noćna dejstva, koristili su mrak za infiltracije kroz mestične međuprostore fronta, ali su preduzimali i noćne napade velikog stila uz po-dršku tenkovskih jedinica.

Zadimljavanje, kao sredstvo maskiranja, koristili su podjednako i Rusi i Nemci i to kako za zaspajanje, tako i za prikrivanje pokreta. Pri ovome, najuspšnije dejstvo bilo je kada je napadač nastupao iza dimne zavesa koju je vetar nosio u pravcu branioca. U pustinji su za maskiranje i obmanu mnogo korišćeni veliki vrtlozi prašnine. Oni su se veštački pojačavali ili su stvarani u lažnim pravcima.

Prikupljanje podataka pomoću sredstava veze, pre svega prisluškivanjem neprijateljskog radio saobraćaja, u toku Drugog svetskog rata je kod obe strane dalo velike rezultate. Pisac preporučuje zaštitu od ovoga time što treba imati prvaklano obučene radiste i radiodisciplinu. Kao druga mera preporučuje se da o sadržaju naredenja po pitanju priprema za pretstоеću akciju sme da zna samo ograničeni krug ljudi, tj. oni koji su direktno odgovorni za izvršenje dobivenog naredenja.

Inače, u članku se iznose i druge opšte poznate mere maskiranja sredstvom standardnih mreža, za koje se kaže da su dale dobre rezultate, ali se napominje da se još pri konstrukciji pojedinih ratnih sredstava mora voditi računa o primeni ovih mreža i predvideti odgovarajuće zakačke i druge potrebne uređaje.

Na kraju, kaže se, da primena maskiranja nikada nije sama sebi cilj, ali pre-stavlja vrlo važno sredstvo za postizanje pobede.

Pisac zaključuje da i pored njegove velike važnosti, maskiranje u mirnodopskoj obuci se isuviše olako shvata. Međutim, ono se još za vreme mira mora dobro naučiti i tako uvežbati da pređe »u krv i meso trupe«.

B. D.

U svom uvodu pisac navodi slučaj mo-sta kod Remagena koga su Nemci u svome

¹⁾ Who dictates destruction?, by Lt. Col. Harold J. St. Clair, *Military Review*, okto-bar 1952.

povlačenju ostavili nerazrušenog te je neoštećen pa u ruke 9 američke oklopne divizije i konstatiše da ovaj slučaj nije bio samo posledica nehata pojedinih starešina (Hitler je streljao 5 oficira zbog ovog slučaja), no i zato što Nemci nisu imali prečišćena gledišta po pitanju nadležnosti rušenja.

Isti problem postoji i kod armije SAD, jer njena savremena doktrina ne daje odgovor na pitanja: ko daje nalog za izradu plana, a ko nareduje rušenje? Kako da se osigura da samo jedan komandant planira rušenje, i kako da se obezbedi da komandant kome je to najpotrebnije, izda naređenje za rušenje? Pisac pokušava da dâ odgovor na ova pitanja. On smatra da je nepobitna činjenica da će SAD u početnoj fazi budućeg rata biti primorane na strategisku defanzivu, koja će izazvati potrebu za opsežnim merama evakuacije i uništenja. One mogu biti potpune, ili u ograničenom obimu, s tim da se u ovom poslednjem slučaju vrši evakuacija i uništenje samo onog materijala koji je od životne važnosti po neprijatelju.

Povlačenje trupa UN sa r. Jalu u Koreji, u decembru 1950., pretstavlja operaciju evakuacije i uništenja u ograničenom obimu. Ovde su uništavane telefonske, telegrafске i radiostanice kao i vojnička prema i hrana. Bilo je zabranjeno uništenje električnih centrala i vodovoda, zgrada upotrebljenih za stanovanje i hrane kod civilnog stanovništva.

Rušenja koja se vrše pri operaciji evakuacije i uništenja ne smiju se mešati sa rušenjem pri zaprečavanju, tj. pri izradi pojaseva prepreka kojima je zadatak da neprijatelja zaustave, omete, uspore i skrenu sa pravca nastupanja. Da bi se ova razlika što bolje uočila, u članku je iznet sledeći primer: u pojasu odbrane korpusa nalazi se jedna velika brana, koja snabdeva vodom veliku prostoriju i gde se stvara električna energija, za račun industrije. Prema tome, ona ima strategisku važnost za komandanta vojišta, te je njen rušenje verovatno predviđeno u planu operacija evakuacije i uništenja. Ako bi se brana odmah razrušila, poplava bi ometala rad korpusa; međutim, ako bi se potrušila kada to zaželi komandant korpusa, poplava bi pretstavljala važnu prepreku za neprijatelja, a njen rušenje moglo bi se uključiti u korpusni plan zaprečavanja. Prema izloženom, ova brana ima i taktički

i strategiski značaj pa je potrebno da se u svima ovakvim slučajevima jasno razgraniči nadležnost planiranja, pripreme i rušenja.

Taktička rušenja obično se uvršćuju u plan zaprečavanja taktičkog komandanta koji je i njegov izvršilac. Strategisko rušenje ulazi u plan evakuacije i uništenja, ali pošto komandant često ne sme da povери ovo rušenje potčinjenoj jedinici, on ga vrši svojim organima.

Pisac izlaže tri načina za organizaciju rukovođenja rušenjem, koja — kako on kaže — potpuno uskladjuju rad pri strategiskom i taktičkom rušenju:

a) pomoću grupe za rušenje obrazovanih od inžinjeraca ili meštana koji su prijateljski raspoloženi. Pri ovome, sva strategiska rušenja vrše se pod neposrednim rukovodstvom komande vojišta, dok se vojnički plan operacije, evakuacije i uništenja deli na plan za taktičko i plan za strategisku rušenje. U prvi plan unose se rušenja koja su važna kako za taktičkog komandanta, tako i za samu operaciju evakuacije i uništenja. Predviđeni radovi unose se u armiske planove zaprečavanja. Sva ova rušenja vrši taktički komandant. U drugi deo plana unose se ona rušenja koja nisu od presudne važnosti za taktičkog komandanta, ali su važna za izvršenje operacije evakuacije i uništenja. Sva ovde predviđena rušenja vrše grupe za rušenje pod neposrednim rukovodstvom komande vojišta;

b) formiraju se grupe tehničara za rušenje koje ulaze u sastav komande vojišta. Grupe se pridaju potčinjenim komandantima na njihovo traženje. Sva rušenja, kako strategiska tako i taktička, vrše na svom sektoru taktički komandanti; i

c) rušenje po određenom zadatku pretstavlja kombinaciju oba ranije izнетa metoda. Za ovakav način rada pripremaju se planovi koji predviđaju samo strategisku rušenje za svaku pojedinu vrstu industrije. Ovi planovi se priključuju uz plan komande vojišta za evakuaciju i uništenje. Rušenje po ovim planovima mogu vršiti ili naročito određene grupe za rušenje, ili se ono može staviti u zadatak operativnim komandantima, uz pomoć grupa tehničara za rušenje.

Pisac navodi još i sledeće činjenice koje utiču na izbor jednog od ova tri načina rada:

uloga i zadatak vojišta; taktički plan za izvršenje tog zadatka; obim odobrenog ru-

šenja; pogodnost zemljišta za primenu taktike zaprečavanja; stupanj razvoja pojedinih grana industrije na vojništu; raspoloženje stanovništva; broj i jačina inžinjerijskih trupa na vojništu; da li se i koliko raspolaže stručnjacima za rušenje na vojništu i geografsko prostranstvo samog vojništa.

Na zaključku pisac ponavlja da zasada ne postoji gledište koje utvrđuje odgovornost i obavezu za izradu plana operacije, evakuacije i uništenja i njegovu saglasnost sa planom zaprečavanja i napominje

da su ranije izneti načini jedini koji mogu ovo da obezbede.

Bivša jugoslovenska vojska 1941 godine raspologala je mnogim planovima za rušenje, ali oni — najvećim delom — nisu odigrali svoju ulogu i rušenja nisu izvršena. Razlozi za ovo mahom su poznati; međutim, s obzirom da se iz grešaka i propusta organizacijske i tehničke prirode mogu često izvući korisni zaključci, bilo bi od koristi da neko od učesnika celo ovo pitanje detaljno rasvetli.

A. L.

NOĆNA ODBRANA

U švajcarskom časopisu *ASMZ¹⁾* preštampan je članak iz belgiskog časopisa *L'Armee-La Nation* koji je napisao generalmajstor Vanti, u kome on opširno treći pitanje mogućnosti branioca u odbijanju dobro pripremljenog i iznenadnog noćnog napada.

Pod pretpostavkom, kaže pisac, da napadač ovakav napad izvodi sa izgledom na uspeh, tj. kada je preko dana osmatranjem i izviđanjem patrola saznao raspored odbrane i na osnovu toga pripremio akciju, kod branioca postoji samo jedan faktor koji mu omogućava preuzimanje inicijative u svoje ruke, a to je pokretljivost i manevar. Mora se uvek računati s time da će napadač i pored najboljeg maskiranja od strane branioca, uspeti da sazna ono što je bitno u braniočevoj organizaciji.

Pokretljivost, odnosno manevar, u obrani dolazi u prvom redu do izražaja kada se tajno u toku noći mogu izvršiti promene u organizaciji odbrane, koje treba da iznenade napadača, da ga obmanu i na taj način stvore prednost u korist branioca. U tome i treba da leži razlog promene u borbenom poretku, a ne da izvesna oruđa noću ne dejstvuju ili pak dejstvuju slabije. I kada neprijatelj posle pada mračka vrši nasilno izviđanje i prepade, treba ipak izvršiti odgovarajuće promene.

Pisac iznosi nekoliko primera kako bi trebalo izvršiti promene u organizaciji odbrane. On preporučuje jedno pomeranje borbenog poretku unapred, ustranu ili unazad, prema situaciji, pri čemu položaj

koji je bio preko dana posednut, a koji je verovatno neprijatelju već dobro poznat, ne treba da bude potpuno napušten. Prilikom se pomeraju borci i oruđa, ali pod izvesnim okolnostima može biti vrlo korisno pokriti vatrom i stari položaj. U ovoj promeni rasporeda treba obuhvatiti i pokretne prepreke.

Infra-crvena puška (*Sniperscope*, sa daljinom dejstva do 100 m u potpuno tamnoj noći i trajanjem dejstva 20 minuta) pruža napadaču nove mogućnosti. Veštačko osvetljavanje bojnog polja pisac odbacuje, jer smatra da se napadač uvek može prikriti, a branilac time obelodanjuje svoju pripravnost.

Jedan nemački oficir, učesnik u prošlom ratu iznosi u časopisu *ASMZ²⁾* svoje gledište po ovome pitanju i kaže da prema članku generala Vantija izgleda kao da je odbranbeni položaj organizovan veštačkim ojačavanjem zemljišta, dok stvarna jačina branioca leži u odbranbenoj moći vatre svih sredstava. Plan vatre osigurava sajdejstvo svih oruđa, a time i njihovo najbolje dejstvo. Intenzivno izviđanje treba da omogući borbenu pripravnost i blagovremeno obaveštavanje u početku napadne akcije. Rov ima zadatak da zaštiti posadu u toku borbe, a zaprečavanja i prepreke usporavaju juriš napadača i izlažu ga za duže vreme braniočevoj vatri.

Noću odbranbena moć vatre opada, jer se napadač uočava srazmerno kasno i time

¹⁾ Verteidigung bei Nacht, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, maj 1952.

²⁾ Verteidigung bei Nacht, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, juli 1952.

še kraće vreme može tući vatrom. Sama vatra se slabo osmatra, a tačnost i brzina gađanja su smanjene. Zbog prestanka osmatranja očima, noću se povećava opasnost od iznenadnog napada.

Ovim izmenjenim okolnostima, kaže pisac, general Vanti želi da doskoči unapred iznetim promenama u organizaciji odbrane. Međutim, ovo znači da pri padu mračka i u svanuće treba vršiti promenu borbenog poretku u odbrani. Jedan deo oruđa, verovatno oko polovina, u premeštanju je i nespreman za dejstvo. Sem toga, ne-ma se dovoljno vremena ni snage za novo organizovanje položaja. Borac koji prekodana osmatra pretpolje snaći će se i u toku noći na njemu. Međutim, noćni položaj koji treba po padu mračka da posedne biće mu nepoznat. Moraju se uspostaviti nove veze ili postojeće premeštati, rezerve će se teže snalaziti u pripremanju protivnapada sa novog položaja i biće potrebno pripremiti nove zaklone i skloništa. Sve ove slabosti neprijatelj će brzo uočiti i iskoristiti. Svanuće je vreme kada se najčešće vrše napadi i tada ne sme da se pojavi kriza u odbrani.

Na osnovi višegodišnjeg iskustva u ratu, nemački oficir iznosi svoje mišljenje o tome kakve mere treba preduzeti kod branjoca u cilju odbijanja jednog pripremljenog i iznenadnog noćnog napada i tvrdi da je osnova za uspeh kod napadača — iznenadenje. Jedan prepad protiv veštački ojačanog položaja biće onda uspešan, ako prema predviđenom planu, na osnovu izvršenih izviđanja i osmatranja, napad otpočne iznenadno i ako se dobro iskoriste trupe sa specijalnim zadacima.

Branilac ne može sprečavati neprijateljsko osmatranje, ali može protivstati nasilnom izviđanju. Pretpolje mora biti dobro osmatrano, a blagovremeno javljanje dobro organizovano, jer se time ostvaruje potpuna pripravnost. Pored toga, branilac mora u pretpolju da postavi mnogo prepreka, žice, razne mine, fugase, zvučna sredstva i dr. koje će ometati nečujne po-

krete napadača i otežavati mu upad u odbranbeni položaj. Žična prepreka neposredno iznad odbranbenog rova, kao i pokriveni rovovi, pokazali su se kao vrlo korisne prepreke.

I pored blagovremenog javljanja, često neće biti moguće zaustaviti napadača dejstvom artiljeriske vatre, te je preporučljivo da se ona upravi na prve rovove koji su pokriveni. Kako je pri noćnom napadu težište upravljenju na drugo mesto no što bi to bilo danju, naročitim noćnim planom vatre mora se osigurati dejstvo svih oruđa neposredno pred sam položaj.

Nasuprot gledištu generala Vantija, veštačko osvetljavanje pretpolja (prema i-skustvu iz rata) dalo je najbolje rezultate, kako u pogledu osmatranja, tako i u pogledu podizanja morala i samopouzdanja kod boraca. Vrlo dobre rezultate daje i flankirajuća vatra, korišćenje ručne bombe i detaljno razrađen noćni plan vatre.

Prema iznetom, može se reći da branilac ima šanse da noću odbije napadača, ako uspe da mu oteža i spreči izviđanje sa zemlje, organizuje blagovremeno obaveštavanje i javljanje i osigura sebi vreme za izvođenje pripremljenih protivmera.

*

U jednom drugom švajcarskom časopisu, potpukovnik Feliks Veber podvlači korist od vežbi i takmičenja sa ciljem da se ljudstvo obuči u noćnoj orientaciji na zemljištu i to ne samo u vojsci već i u raznim omladinskim i drugim organizacijama.³⁾

*

Iz iznetih primera vidi se da po pitanju organizacije noćne odbrane, naročito u pogledu korisnosti ili štetnosti od izmena u borbenom poretku, u stranoj literaturi ima raznih mišljenja.

³⁾ Pourquoi des courses d'orientation de nuit, *Revue Militaire Suisse*, oktobar 1952.